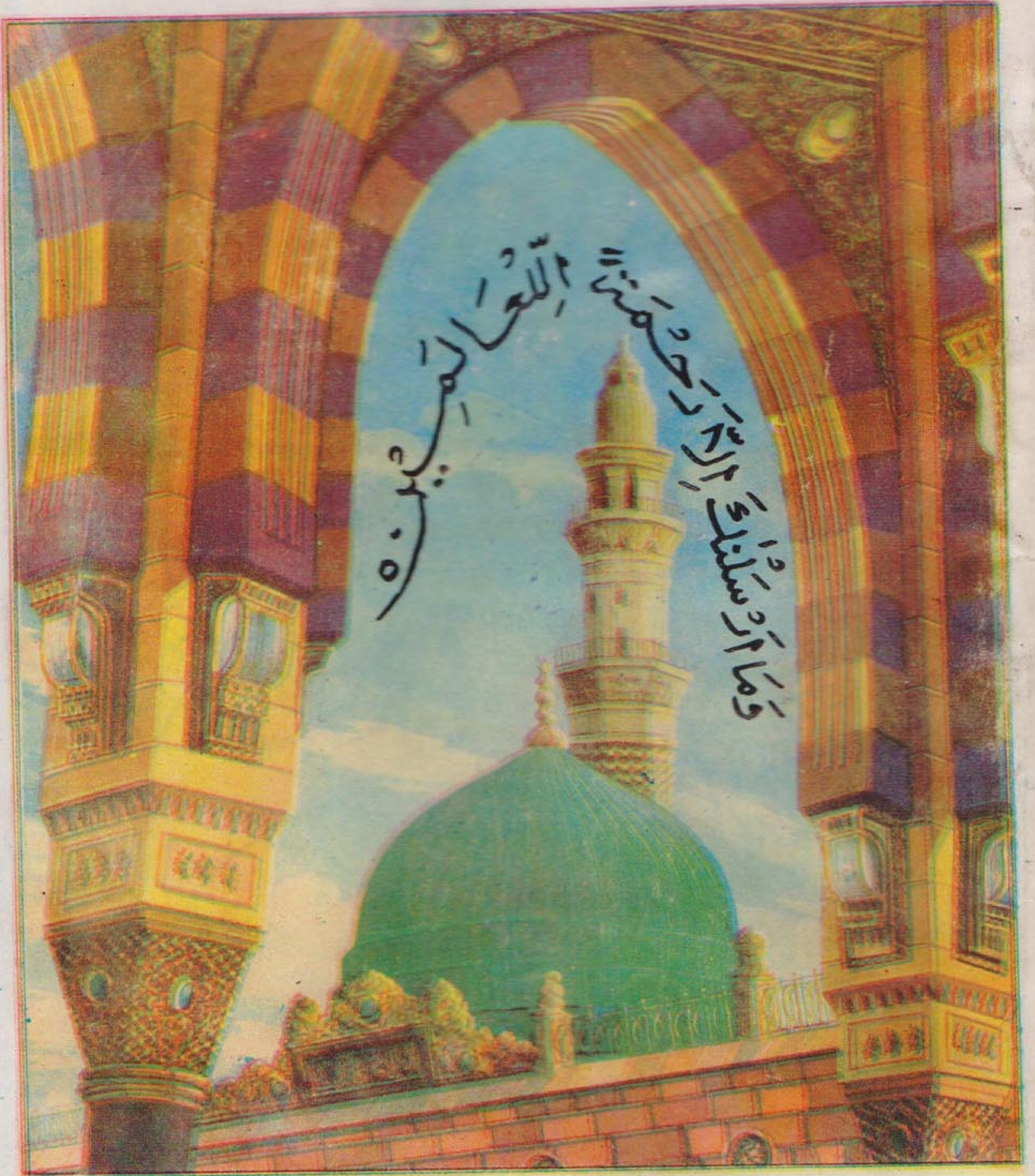
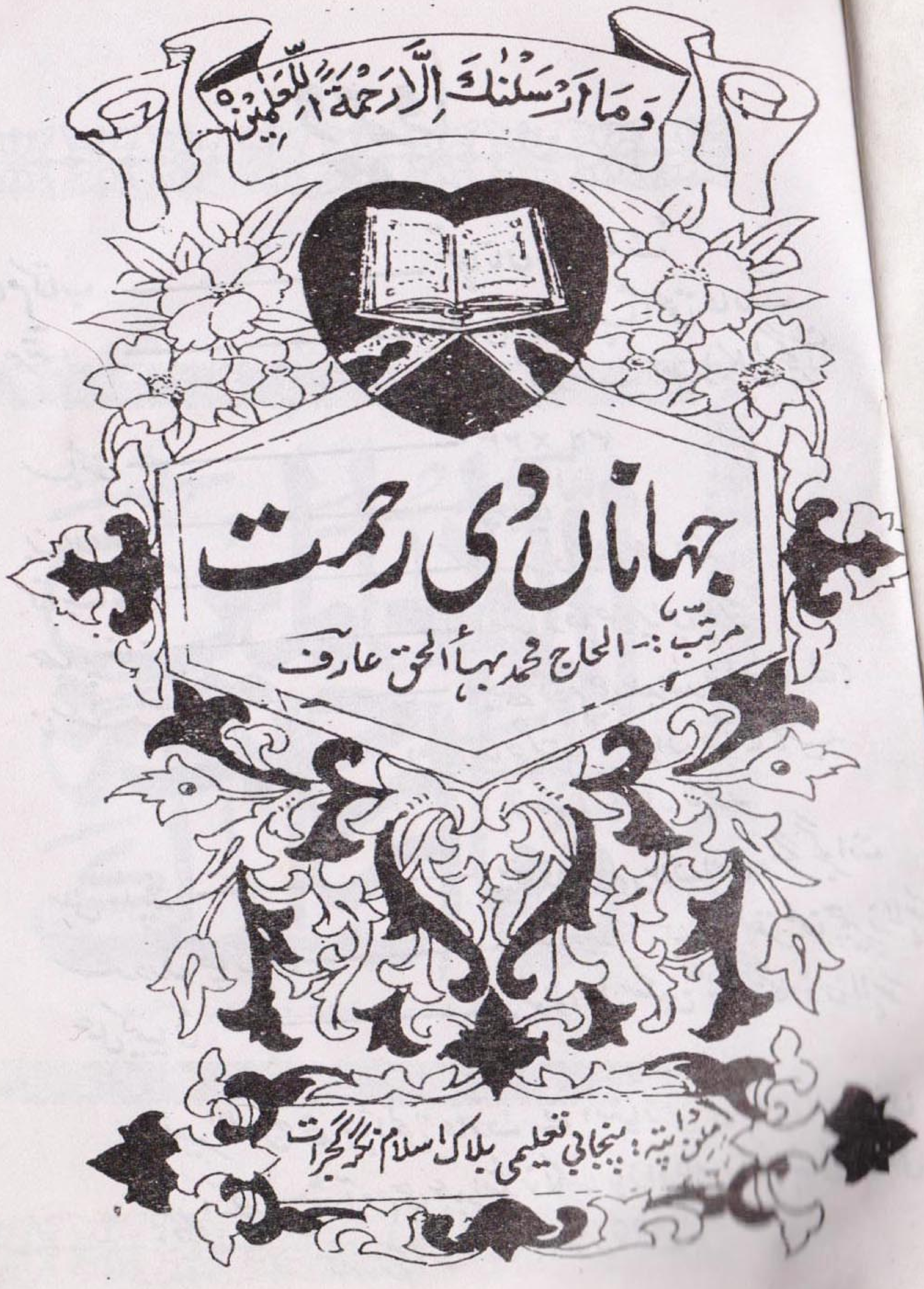
جہاناں دی رحمت

مرتب: الحاج محمد بہاء الحق عارف جماعتی پروفیسر گورنمنٹ زمیندار کالج گجرات

ناشر: سیٹھ آدم جی عبداللہ (بمبئی والے) نولکھا بازار لاہور (پاکستان)
ملنے دا پتہ: پنجابی تعلیمی بلاک اسلام نگر گجرات

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ
جہاناں دی رحمت
مرتب :- الحاج محمد بہاؤ الحق عارف
ملن پتہ : پنجابی تعلیمی بلاک اسلام نگر گجرات

ویروا

نام کتاب ــــــــــــــــ "جہاناں دی رحمت"

مرتب ــــــــــــــــ الحاج محمد بہاء الحق عارف
پروفیسر گورنمنٹ زمیندار کالج گجرات

سائز ــــــــــــــــ ۲۳ × ۳۶ / ۱۶

بزبان ــــــــــــــــ پنجابی

کتابت ــــــــــــــــ سردار محمد عبداللہ

چھاپہ خانہ ــــــــــــــــ امتیاز فیاض پریس لاہور

ناشر ــــــــــــــــ سیٹھ آدم جی عبداللہ (بمبئی والے)
تاجر کتب ناشران قرآن مجید
نولکھا بازار لاہور

ملن دا پتہ ــــــــــــــــ پنجابی تعلیمی بلاک اسلام نگر گجرات

سرورق چار رنگہ ــــــــــــــــ ضیاء پروسس ذوالقرنین چیمبرز لاہور

عمل کیمیائی ــــــــــــــــ "نو ڈاٹ سکین" ریواز گارڈن لاہور

پروفیسر الحاج محمد بہاء الحق عارف نے امتیاز فیاض پریس لاہور نوں چھپوا کے سیٹھ آدم جی عبداللہ نولکھا بازار لاہور لئی شائع کروائی۔

تاریخ اشاعت : اکتوبر ۱۹۹۴ء

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ

ہم نے آپ کو سارے جہانوں کیلئے رحمت بنا کر بھیجا۔ (القرآن)

شجرہ مُبارک

اجدادِ نبی اکرم صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم

اجداد: محمد رسول اللہ بن عبداللہ بن عبدالمطلب بن ہاشم بن عبد مناف
بن قصی بن کلاب بن مرہ بن کعب بن لوی بن غالب بن فہر بن مالک
بن النضر بن کنانہ بن خزیمہ بن مدرکہ بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد
بن عدنان بن اسماعیلؑ بن حضرت ابراہیم خلیل اللہ

ازواجِ مطہرات: ام المومنین حضرت خدیجۃ الکبریٰ رضؓ، حضرت سودہ رضؓ، حضرت عائشہ صدیقہ رضؓ
حضرت حفصہ رضؓ، حضرت زینب رضؓ، حضرت ام سلمہ رضؓ، حضرت زینب بنت جحش رضؓ
حضرت جویریہ رضؓ، حضرت ام حبیبہ رضؓ، حضرت میمونہ رضؓ، حضرت صفیہ رضؓ
حضرت ماریہ قبطیہ رضؓ، حضرت ریحانہ بنت زید رضؓ

چاچے: حضرت امیر حمزہ رضؓ، العباس رضؓ، ابوطالب (ابن مناف) زبیر
ابولہب (عبدالعزیٰ)، مقوم، ضرار، مغیرہ، حارث

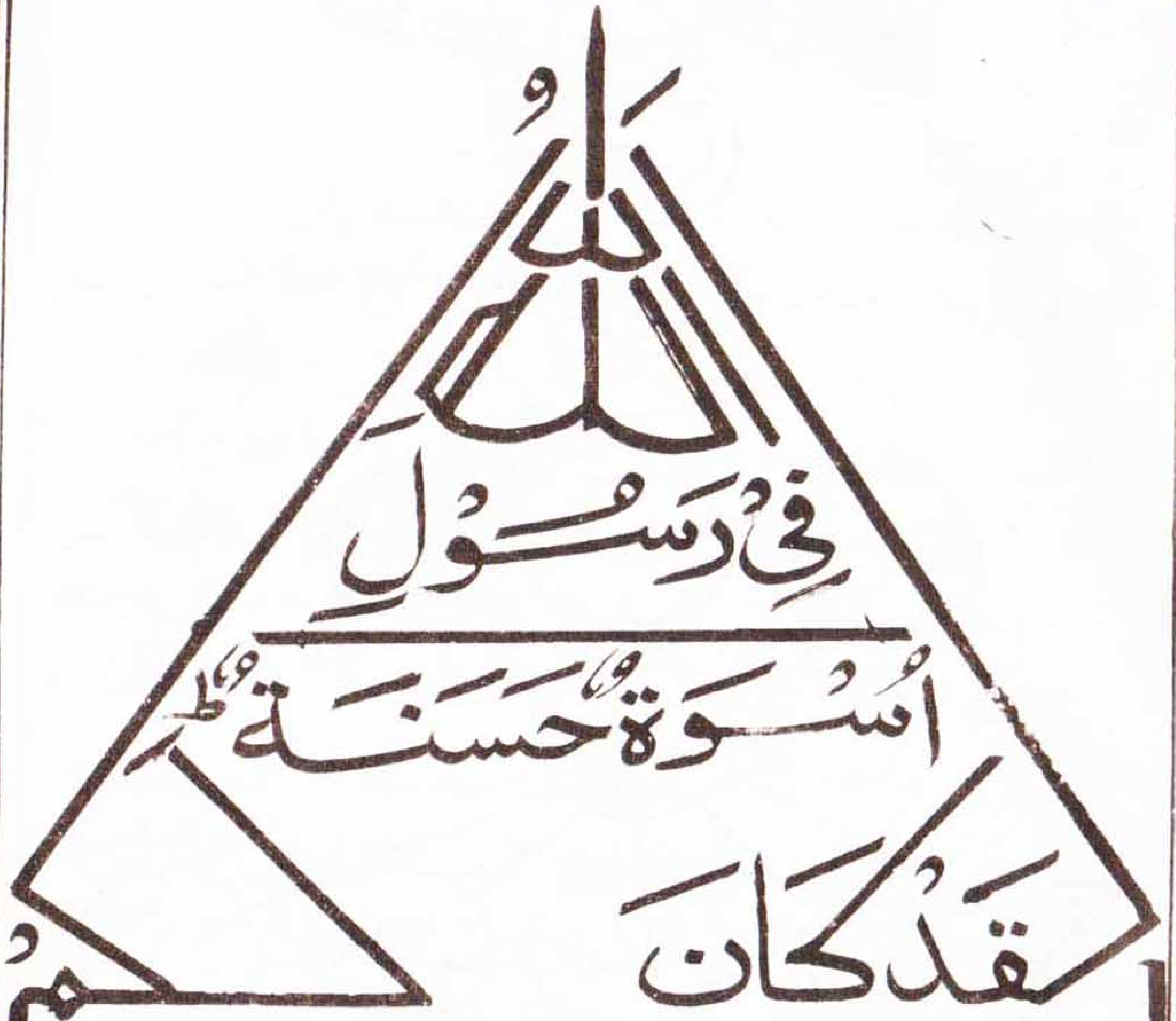
فرزندان: حضرت قاسم رضؓ، حضرت عبداللہ رضؓ (انہاں دے القب طیب تے طاہر سن)
حضرت ابراہیم رضؓ

بناتِ طیبات: حضرت زینب رضؓ، حضرت رقیہ رضؓ، حضرت ام کلثوم رضؓ
حضرت فاطمہ رضؓ

پھپھیاں: ام حکیم البیضاء، اروی، عاتکہ، برہ، امیمہ

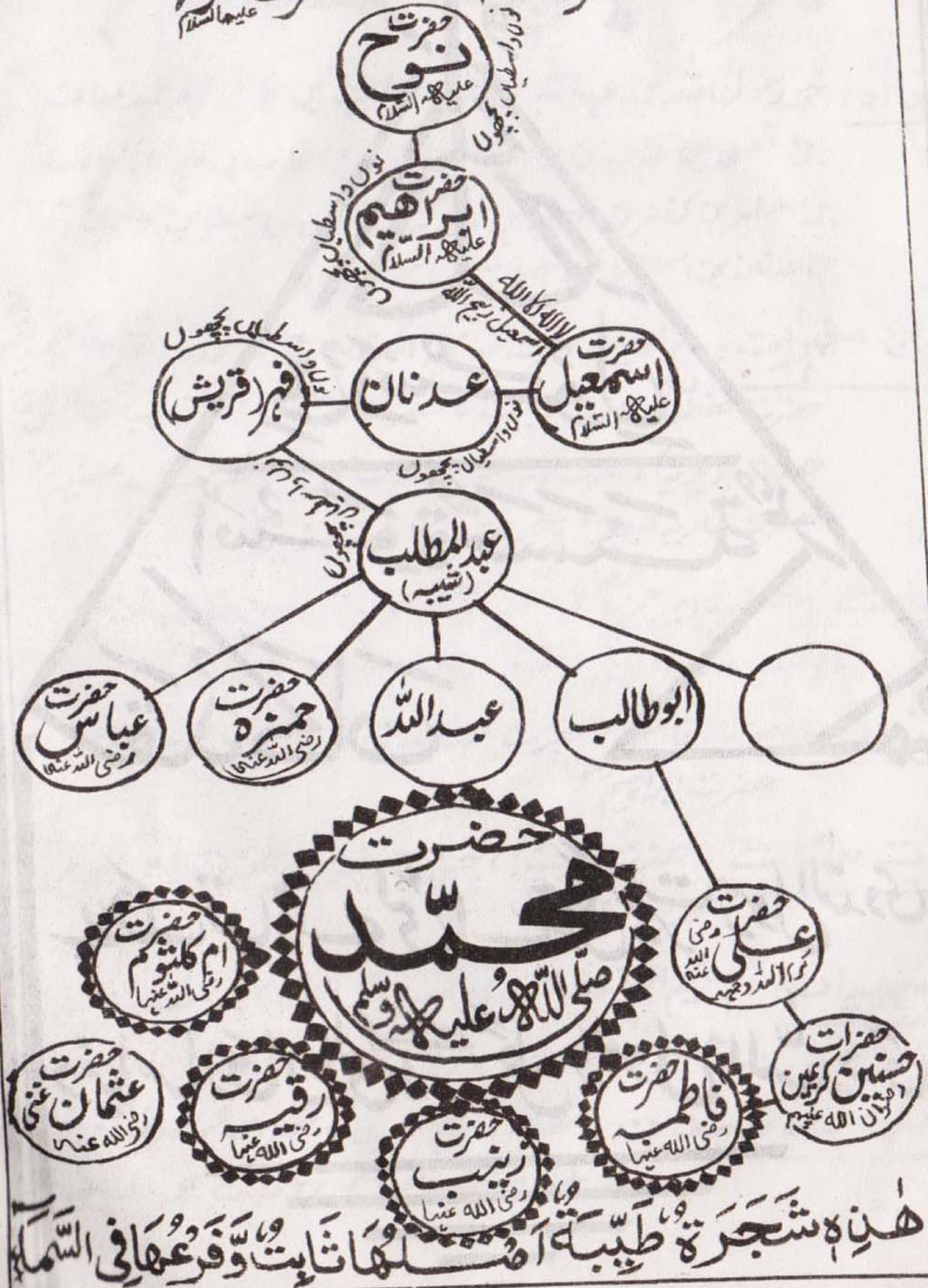
نواسے: امام حسن رضؓ تے امام حسینؓ

خلفائے راشدین: حضرت ابوبکر صدیق رضؓ، حضرت عمر فاروق رضؓ
حضرت عثمان غنی رضؓ، حضرت علی المرتضیٰ رضؓ

بے شک تساڈے لئی اے چنگی سیرت رسول اللہ دی

دنیا ساری من لئی اے گل رسول اللہ دی

حضرت آدم علیہ السلام تے حضرت حوّا علیہما السلام
حضرت نوح علیہ السلام
حضرت ابراہیم علیہ السلام
حضرت اسمٰعیل علیہ السلام
عدنان
فہر (قریش)
عبدالمطلب (شیبہ)
حضرت عباس رضی اللہ عنہ
حضرت حمزہ رضی اللہ عنہ
عبداللہ
ابوطالب
حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم
حضرت علی رضی اللہ عنہ کرم اللہ وجہہ
حضرات حسنین کریمین رضوان اللہ علیہم
حضرت ام کلثوم رضی اللہ عنہا
حضرت عثمان غنی رضی اللہ عنہ
حضرت رقیہ رضی اللہ عنہا
حضرت زینب رضی اللہ عنہا
حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا
ھٰذِہٖ شَجَرَۃٌ طَیِّبَۃٌ اَصْلُھَا ثَابِتٌ وَّفَرْعُھَا فِی السَّمَآءِ

کِدھے ناں؟

آقائے نامدار، مدنی تاجدار، غریباں دے پالن ہار، جہاناں دی رحمت، گنہ گاراں دے شفیع، عاشقاں دی جان، رب دے مہمان، عارفاں دی پچھان، کائنات دے والی، قرآن دے صاحب، سلطاناں دے سلطان، غلاماں دے آقا، دشمناں دے محسن، اپنیاں لئی کرم، یاراں دے یار امت دے غم خوار، نبیاں دے پیشوا، ولیاں دے سورج، تے کافراں لئی رحمت صلی اللہ علیہ وسلم دے ناں۔

تاج والے، معراج والے، براق والے تے لواء الحمد والے، دکھ دور کرن والے، شفا دین والے، بیماریاں ہٹاؤن آلے کال مٹاون والے، جنہاں داناں لوح محفوظ وچ محفوظ، جنہاں دا جسم مبارک مقدس، طہر تے مطہر، معطر تے منور، سیدِ عرب و عجم، صاحبِ جود و کرم، جنہاں دے بچاون والا اللہ، خادم جبریل، سفر معراج، سدرہ مطلوب تے مقصود سگوں موجود، قاب قوسین دا قرب پاؤن آلیاں دے ناں، جنہاں دی رضا رب دی رضا اے، جنہاں دی عطا رب دی عطا اے۔

نگاہِ کرم دا طالب :- عارف

شیشہ

(کجھ ایس کتاب بارے)

اُنج تے دنیا اُتے ساریاں زباناں وچ سب توں بوہتیاں کتاباں سیرتِ مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم اُتے ای لکھیاں گئیاں نیں۔ پر پنجابی وچ شاعراں نعت تے سیرت اُتے بڑا فن دا زور وکھایا اے۔ سیرت وچ پنجابی نثر دی کتاب ٹانویں ٹانویں نظر آؤندی اے۔ جویں "نبیاں دا سردار" تے "تاریخ اسلام پنجابی وچ" نیں۔ کجھ کتاباں بچیاں لئی مِلدیاں نیں۔ جویں "حضورؐ دی حیاتی" تے جدّاں رسولِ کریم بال ہن۔ اک ادھ ہور کتاب ایس کھلار وچ لبھ سکدی اے۔ جویں سچی سرکار تے اساڈی سرکار، پنج ہادی تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی سوانح عمری جیہیاں کتاباں چھپیاں ہویاں لبھدیاں نیں۔ ایہناں وچوں کجھ کتاباں تے صِرف تاریخ دے حوالے نال لکھیاں گئیاں تے کجھ صِرف حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے حالات پنجابی وچ لکھے گئے نیں۔

تہاڈے ہتھ والی کتاب دچ جیہڑیاں گلاں سامنے رکھیاں نیں اوہناں دا ویروا ایس طرحاں اے۔

(۱) ایہہ پنجابی زبان وچ اک مکمل سیرت دی کتاب

(۲) صِرف تاریخ لکھن اُتے ای بس نئیں کیتی گئی

(۳) حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی سیرت نوں نویں انداز وچ پیش کیتا گیا اے جے اسیں ایہدے توں کیہہ سبق لیندے ہاں۔

(۴) حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے خلیفیاں دے زمانے اسلام دا عمل دخل
رکویں ہویا۔
(۵) اسلام ساری دنیا لئی اک ابدی نظام اے، ایہہ دنیا اُتے غالب کیوں نئیں ہویا
(۶) مسلماناں دیاں کمزوریاں تے اسلام وچ فرقے بننا نالے منافقت دا عمل دخل
(۷) اسیں ہن وی سیرت نوں اپنا کے غیراں نوں نیویاں کر سکدے ہاں
ایس کتاب دے دو حصے نیں۔ پہلا حصہ حضورؐ دے وصال تیکر تے
دوجا حصہ اسلام دے زوال تیکر یعنی موجودہ زمانے تیکر اے۔
آپ صلی اللہ علیہ وسلم مکمل انسان نیں۔
ساری دنیا دی نجات صرف آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی تعلیم نوں اپناون
وچ اے۔ انسان ٹھوکراں کھا کھا کے آخیر اُتے آپ صلی اللہ علیہ وسلم
نوں اپنا امام تے پیشوا منّے دا۔
ایس لئی اسیں مسلمان ہوون پاروں کجھ ہن ای جتن کر لیئے۔ تے
ہو سکدا اے اسیں دنیا اتے وی باقی رہ سکیئے تے آخرت وچ وی اللہ
تے اوہدے رسول صلی اللہ علیہ وسلم اَگے پیشی ویلے کامیاب ہو
سکیئے

تہاڈا اپنا
بہاء الحق

بَلَغَ الْعُلیٰ بِکَمَالِہٖ کَشَفَ الدُّجیٰ بِجَمَالِہٖ
حَسُنَتْ جَمِیْعُ خِصَالِہٖ صَلُّوْا عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ

سعدی

سبھ توں اُچے پُج گئے اپنے کمال نال
سبھ ہنیرے دُور کیتے اپنے جمال نال
سوہنے تے چنگے سارے وصف کٹھے کر لئے
مومن پڑھن درود اپنے ذوالجلال نال

عارف

یَاصَاحِبَ الْجَمَالُ وَیَاسَیِّدَ الْبَشَرِ
مِنْ وَّجْہِكَ الْمُنِیْرُ لَقَدْ نُوِّرَ الْقَمَرِ
لَایُمْکِنُ الثَّنَآءُ کَمَاکَانَ حَقُّہٗ
بعد از خدا بزرگ توئی قصہ مختصر

نظامی

تسیں او سبھ توں سوہنے بیبے تسیں او سردار انساناں
تساڈے نور توں روشن چن تساڈا چانن وچ جہاناں
جویں حق اے نعت تساں دی تیویں ہو سکدی ای نئیں
رب پچھے تسیں ای تسیں او کیہہ قلمے دا کاناں

عارف

نعت شریف فارسی

نسیما جانبِ بطحا گذر کن ... ز احوالم محمدؐ را خبر کن

ببر ایں جانِ مشتاقم دراں جا ... فدائے روضۂ خیر البشر کن

توئی سلطانِ عالم یا محمدؐ ... ز روئے لطف سوئے من نظر کن

دلم شد مبتلائے رنج و آلام ... دوائے دردِ دل اے چارہ گر کن

مشرف گرچہ شُد جامی ز لطفش ... خدایا ایں کرم بارِ دِگر کُن

مرحبا سیدِ مکّی مدنی العربی ... جاں بادفدایت چہ خوش لقبی

قدسی

غالب ثنائے خواجہ بیزداں گزاشتیم

کہ آں ذات پاک مرتبہ دان حضور است

اردو نعت

وہ کمال حسنِ حضور ہے کہ گمان نقصِ جہاں نہیں
یہی پھول خار سے دور ہے یہی شمع ہے کہ دھواں نہیں

نعمتیں بانٹتا جس طرف وہ ذی شان گیا
ساتھ ہی منشئ رحمت کا قلمدان گیا

اعلیٰ حضرت بریلوی رحمۃ اللہ علیہ

وہ دانائے سُبل، مولائے کُل، ختم الرسل جس نے
غبارِ راہ کو بخشا فروغِ وادیٔ سینا
نگاہِ عشق و مستی میں وہی اوّل وہی آخر
وہی قرآں، وہی فرقاں، وہی یٰسین وہی طٰہٰ

اقبال رحمۃ اللہ علیہ

نعت شریف پنجابی

ایہہ صورت نوں میں جان آکھاں جان آکھاں کہ جانِ جہان آکھاں
سچ آکھاں تے رب دی شان آکھاں جس شان تھیں شاناں سبھ بنیاں

مہر علی شاہ

سے لکھ واری عطر گلابوں دھوئیے نت زباناں
نام انہاندے لائق ناہیں کیہہ قلمے دا کاناں
واہ کریم امت دا والی مہر شفاعت کردا
جبرائیل جیہے جس چاکر نبیاں دا سر کردا

میاں محمد

مہک اجیہی خلق تیرے دی خلق توں پچھے لاندی
جگ مگ جگ مگ راہ تیرے دا کرو کرو پیا کردا
کملی والیا نظر کرم دی ننگھا بندہ
سے قدر دیاں پالیاں دے وچ ٹھرو ٹھرو پیا کردا (حفیظ تائب)

ایس گل اُتے ہین متفق سارے ہے زمیں توں بہت آسمان اُچا
ایس گل دیچ دی شبہ کوئی ناہیں ہے آسماناں توں عرش یزدان اُچا
عرش یزداں دی رہیا تھلے ہے ایہدے توں لامکان اُچا
سارے پاسے ڈھونڈ تھکا دائم ڈِٹھا سب توں محمدؐ دا شان اُچا

دائم اقبال دائم

وحی دے لکھن والے

(۱) حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ

(۲) حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ

(۳) حضرت عثمان غنی رضی اللہ عنہ

(۴) حضرت علی المرتضےٰ رضی اللہ عنہ

(۵) حضرت ابی بن کعب رضی اللہ عنہ

(۶) حضرت عبداللہ بن سعد رضی اللہ عنہ

(۷) حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ

(۸) حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ

(۹) حضرت شرجیل بن حسنہ رضی اللہ عنہ

(۱۰) حضرت عبداللہ بن سلام رضی اللہ عنہ

(۱۱) حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ

(۱۲) حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ

حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی حیاتی دا عکس اک نظر وچ

حیاتی دے واقعے	اسلامی سال	انگریزی سال	آپ ﷺ کی عمر
پیدائش	۱۲ ربیع الاول میلادی	۲۰ اپریل ۵۷۱ء	
عقیقہ	19 " "	۲۷ " "	
بنوسعد توں واپسی چار سال بعد	۴ میلادی	۵۷۵ء	۴ سال
حضرت آمنہ رضی اللہ عنہا دی وفات ابواء دے مقام اُتے	۶ میلادی	۵۷۶ء	۶ سال
وفات حضرت عبدالمطلب رضی اللہ عنہ دی	۸ میلادی	۵۷۸ء	دن ماہ سال ۱۰ - ۲ - ۸
شام دا پہلا سفر	۱۳ میلادی	۵۸۲ء	۱۲ سال
حربِ فجار وچ شرکت	۱۵ میلادی	۵۸۶ء	
معاہدہ حلف الفضول	۱۶ میلادی	۵۹۰ء	
شادی مبارک	۲۶ "	۵۹۵ء	دن ماہ سال ۱۰ - ۲ - ۲۵
حکمِ تعمیرِ کعبہ	۳۵ "	۶۰۳ء	
بعثت یا نبوت دا اعلان	۴۰ "	۴ اگست ۶۱۰ء	دن ماہ سال ۸ - - ۴۰
نزول قرآن	۱۸ رمضان	۷ اگست ۶۱۰ء	،
امیر حمزہ رضی اللہ عنہ دا قبولِ اسلام	۶ نبوی	۶۱۶ء	
معاشرتی بائیکاٹ	یکم محرم ۷ نبوی	۶۱۷ء	
خاتمہ بائیکاٹ	9 نبوی	۶۱۹ء	
عام الحزن (غمی دا سال)	رمضان ۱۰ نبوی	۶۲۰ء	
طائف دا سفر	۲۷ شوال ۱۰ نبوی	۶۲۰ء	
معراج شریف	۲۷ رجب ۱۱ نبوی	۶۲۱ء	

حیاتی دے واقعے	اسلامی سال	انگریزی سال	آپؐ دی عمر
بیعت الکبریٰ	۱۲ نبوی	سنہ ۶۲۱ء	
ہجرت مدینہ	۲۷ صفر ۱۳ نبوی	۶۲۲ء	
ورود مدینہ شریف	۱۲ ربیع الاوّل سنہ ۱ھ	۲۸ جون ۶۲۲ء	
تعمیر مسجد نبویؐ	۱۹ ربیع الاوّل	۵ جولائی ۶۲۲ء	
اذان شروع	ربیع الثانی سنہ ھ	سنہ ۶۲۲ء	
میثاق مدینہ	شوال سنہ ۱ھ	سنہ ۶۲۳ء	
حضرت عائشہ صدیقہؓ دے نال نکاح	شوال "		
تحویل قبلہ	۱۵ شعبان سنہ ۲ھ	"	
روزے فرض ہوئے	یکم رمضان سنہ ۲ھ	۶۲۴ء	
زکوٰۃ فرض ہوئی		جنوری ۶۲۴ء	
غزوہ بدر (بدر دے مقام اُتے لڑائی)	۱۷ رمضان سنہ ۲ھ	"	
نکاح حضرت فاطمہ تے حضرت علی رضی اللہ عنہما	"	"	
پہلی عید الفطر	یکم شوال سنہ ۲ھ	"	
اُحد پہاڑ دی لڑائی تے وراثت دے قانون	۱۵ "	سنہ ۶۲۵ء	
خندق آلی لڑائی	شوال سنہ ۵ھ	سنہ ۶۲۷ء	
بیعتِ رضوان	یکم ذیقعد سنہ ۶ھ	سنہ ۶۲۸ء	
عمرہ ادا کیتا	یکم محرم سنہ ۷ھ	"	
خیبر دے قلعے اُتے لڑائی	جمادی الاول سنہ ۷ھ	"	
خالد بن ولید تے عمرو بن العاص دا اسلام لیاؤنا	ربیع الثانی سنہ ۸ھ	سنہ ۶۲۹ء	
فتح مکّہ	۸ رمضان سنہ ۸ھ	سنہ ۶۳۰ء	

بقیہ صفحہ نمبر ۲۲ پر ملاحظہ کریں

سرناویں

جان پچھان

اللہ تعالٰے نے جدوں کائنات پیدا کیتی ۔ آپ عرشاں اُتے اپنا ٹکانا بنایا ۔ زمین اُسمان بناون توں پچھے ایہناں دی آبادی ول دھیان کیتا ۔ فرشتے ، جن تے فیر انسان بنائے ۔ شجر ، حجر ، درخت ، پرند چرند کیڑے مکوڑے طرح طرح دی مخلوق نال کائنات نوں سجایا ۔ بعض نوں بعض دی خوراک بنایا ۔ بعض نوں اِک دُوجے دا دشمن متھیا کئیاں نوں اِک دوجے لئی فائدہ مند ، دوست تے ساتھی رکھیا تاں جے پیار تے محبت دی مدد نال کائنات ہور وی سوہنی بن جاوے زمین نوں آباد کرن لئی آدم نوں خلفیا تے فرشتیاں کولوں ایہنوں سجدہ کروا کے زمین اُتے اپنا خلیفہ بنایا ۔ جن پہلاں زمین اتے آباد سن ایہناں وچوں اِک عزازیل نوں ابلیس دا خطاب دتا تے ایس طرحاں آدم تے شیطان دی ٹھن گئی

حضرت آدم نوں مع حوا دے جنت وچ رکھیا ۔ پر ابلیس اپنا کم کیتا تے دوہاں نوں جنت وچوں کڈھا کے ساہ لیا ۔ بہانہ رب دے حکم دی نافرمانی بنیا ۔ پر رب دیاں رب ای جانیں ۔ آپے ای پیدا کرن توں پہلاں فرشتیاں نوں رب نے دس دتا سی جے مَیں آدم نوں زمین اُتے خلیفہ بناون لگا آں ۔ آپے ای شیطان نوں سجدہ نہ کرن اُتے رد دیا ۔ آپے ای اوہنوں مہلت دِتی تے آپ ای آدم نوں جنت وِچوں کڈھان دی جاچ تے توفیق دِتی ۔

۵ اِک وِچ لنکا تے اِک وِچ جدہ سے گلاں کریں شعور دیاں
آدم حوا رو رو موئے وِتھاں پٹیاں دُور دیاں

تاریخ دے کھوجی دَسدے نیں جے حضرت آدم نوں رب نے لنکا وِچ زمین اُتے سٹیا تے مائی حوا نوں جدہ مُلک عرب وِچ۔ فیر ترن سو سال رون دھون توں پچھے رب نے دوہاں دا ملاپ عرفات وِچ مکے دے نیڑے کرایا۔ ایہہ نشانی سی آدم تے حوا دی توبہ قبول ہوون دی۔

فیر آدم تے حوا نال اللہ نے زمین نوں آباد کیتا۔ تاریخ دَسدی اے جے حضرت آدم دے ۱۹ پُتر تے ۱۸ دھیاں سن۔ اِک پُتر شیث اکلا اِی پیدا ہویا۔ باقی سارے جوڑا جوڑا سن۔ یعنی اِک کُڑی تے اِک مُنڈا اکٹھے ای پیدا ہوندے رہے۔

شیث دا نکاح اِک حُور نال ہویا۔ جیہڑی جنت وِچوں حضرت آدم علیہ السلام لئی پھل لیائی سی

ایہناں ساریاں عرب تے ایہدے آلے دوالے دی تھاں نوں آباد کیتا آدمؑ توں پچھے ادریسؑ تے نوحؑ نبی ہوئے۔ فیر ابراہیم علیہ السلام خلیل اللہ بنے۔ آدم علیہ السلام دے زمانے پہلا قتل ہابیل دا قابیل دے ہتھوں ہویا۔ نوح علیہ السلام دی دعا نال کافر پانی وِچ ڈُب گئے۔ ابراہیم نوں نمرود نے اگ وِچ سُٹ دِتا۔ پر اوہ سلامتی نال بچ گئے۔ پر ابراہیمؑ علیہ السلام پیغمبراں دی جد بن گئے۔

حضرت نوح علیہ السلام دے پُتراں ساری زمین نوں فیر آباد کیتا اجکل بہوں سارے مُلک اوہناں دے پُتراں پوتریاں دے ناواں اُتے

مِلدے نیں ۔ نوح علیہ السلام دے چار پُتر سن ۔ حام، سام تے یافث
چوتھا کنعان طوفانِ نوحؑ وچ غرق ہوگیا سی ۔ ایہناں تِناں دے پُتراں
زمین اُتے کھلر کے ایہنوں آباد کیتا
ابراہیم علیہ السلام مُلک شام وچ ہوئے فیر ہجرت کر کے مصر تے
مصر توں عرب پُجے ۔ ایہناں دے دو پُتر حضرت اسمٰعیل علیہ السلام تے
اسحٰق علیہ السلام سن ۔ باقی سارے نبی اسحٰق علیہ السلام دی لڑی وِچوں
ہوئے ۔ صرف حضرت محمد صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم اسمٰعیل علیہ السلام دی لڑی
وِچوں نیں ۔ خانہ کعبہ دی پہلاں آدم علیہ السلام نے ایس تھاں تے بنوایا ۔ جیہڑا
اجکل موجود اے ۔ فیر دوجی واری ابراہیم علیہ السلام اُساری کیتی ۔ اوہناں
ای نیہاں اُتے اج تک خانہ کعبہ کئی واری بنیا ۔ مکہ شہر مائی ہاجرہ تے
اسمٰعیل علیہ السلام آباد کیتا ۔ زمزم دا چشمہ وی اسمٰعیل دیاں اڈیاں رگڑن نال
پھُٹیا سی ۔ جیہڑا اج کل جاری اے ۔ ایہدے پانی وچ رب نے خاص گل
رکھی ہوئی اے ۔
اسمٰعیل علیہ السلام دی لڑی وِچوں عرب ہوئے ۔ قریش ایہناں عرباں دا
اِک قبیلہ سی ۔ بعض آکھدے نیں ۔ ابو یعرب دی اولاد وچوں فہر بہوں بہادر
سی ۔ ایس لئی اوہنوں قریش (غالب آون والا) کہندے نیں ۔ فیر قبیلے دا
ناں وی قریش ای پے گیا ۔ نبی پاک محمد صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دی ایسے قبیلہ
قریش وچ پیدا ہوئے
آپ صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم عبداللہ دے چن سن ۔ عبداللہ پُتر
عبدالمطلب (شیبہ) دے پُتر عبدالمطلب ہاشم دے تے ہاشم عبدالمناف
دے فرزند سن ۔ باقی شجرہ عدنان تائیں نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم خود دسیا

ایس توں اگے آدم توڑی نسب دا کھوج لاؤن والیاں ایس طراں تاریخ دے حوالے نال جوڑیا اے۔

محمدؐ بن عبداللہ بن عبدالمطلب بن ہاشم بن عبدالمناف بن قصی بن کلاب بن مرہ بن کعب بن لوی بن غالب بن فہر بن مالک بن نضر بن کنانہ بن خزیمہ بن مدرکہ بن الیاس بن مضر بن عدنان بن اُد بن اُدو بن ہمیس بن سلامان بن ثابت بن حمل بن قیدار بن اسمٰعیل بن ابراہیم بن آذر بن ناحور بن شاروخ بن فالخ بن بنو یجرب بن قحطان بن عامر بن شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح بن لامک بن متو شلخ بن ادریس بن بیارد بن مہلائیل بن قینان بن نوش بن شیث بن آدم علیہ السلام

نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے دنیا تے آؤن توں پہلاں دُنیا دی حالت معاشرتی، اخلاقی تے مذہبی حالت بہوں خراب سی۔ عرب سب توں گھٹیا تہذیب تے سیاست دا شکار سن

ایران وچ آتش پرستی تے عیاشی سی۔ روم والے طاقت دے بل بوتے اتے ظلم کردے سن۔ ہندوستان وچ ہندو اپنی من مانی کردے سن۔ باقی مُلکاں دی وی حالت ایہناں توں وکھ نئیں سی۔ جویں یونان والے تہذیب تے فلسفے دے موجد سن۔ پر مذہب تے اخلاق وَلوں گھٹیا سن۔ عرب قبیلیاں دی بادشاہی وچ رُجھے ہوئے سن۔ کوئی مضبوط حکومت نئیں سی۔ زنانی نوں کھڈاؤ ناں سمجھدے سن۔ دِل کیتا تے جوئے اتے وی لا چھڈیا فیر نکی گل توں لڑائی چھڑ جاندی تاں اوہ صدیاں جان نئیں سی چھڈدی شراب پینا تے وَیر وَٹے دے شعر لکھنا عام رواج سی۔ اخلاق وَلوں وی عرب رہے ہوئے سن۔ متری ماں نال وی نکاح کر لیندے سن۔ اک

اِک جٹّے کول کئی کئی زنانیاں سن ۔ بندے ڈنگراں دی طراں منڈیاں وِچ وِکدے سن ۔ اِک زنانی اپنی جنسی خواہش پوری کرن لئی پوری طرح آزاد سی اوہ جھنڈا لاکے وی ایہہ اعلان کر دی سی ۔ جے جیہدا دِل کرے آوے تے اوہنوں رام کر لوے ۔ کڑیاں نوں جمدیاں ای قتل کر دیندے سن تاں جے وڈی ہو کے اساڈی ذِلت تے بے عزتی دا سبب نہ بنے سود کھانا وی عام رواج سی ۔ قبر سود در سود دی لعنت وی جڑ پھڑ گئی سی خانے کعبے دا حج جٹّے زنانیاں ننگے ہو کے کر دے سن ۔

عرباں دے مذہب دی کجھ نہ پچھو ۔ دین اسلام دا تے ناں ای کدرے نئیں سی ۔ صرف دین حنیف والے کجھ بندے لبھدے سن ۔ قیر یہودی مجوسی ، عیسائی ، صابئی ، بُت پرست ، دہریئے تے کاہن عرب وِچ آباد سن ۔ صرف دین حنیف والے قیامت ، حشر نشر تے جزا سزا اُتے ایمان رکھدے سن ۔ باقی سارے گمراہ سن

تِرے سو سٹھ بت کافراں خانہ کعبہ وِچ رکھے ہوئے سن ۔ جنہاں وِچوں ہبل ، لات ، منات ، ود ، سواع ، یغوث ، یعوق ، عزیٰ ، دوار یہ ، اساف تے نائلہ مشہور بُت سن ۔ ابراہیم علیہ السلام ، عیسیٰ علیہ السلام تے مریم علیہ السلام دے بُت دی کعبے وِچ موجود سن

عرب معاشرہ جیتھے اینا ں وِگڑیا ہو یا سی ۔ اوتھے اوہناں وِچ پروہنیاں دی تواضح ، وعدہ پورا کرنا ، بہادری ، وفاداری ، کھُل کے گل کرنا ۔ حافظے دا تیز ہونا تے شعر آکھنا خوبیاں سن ۔

ہاتھی والیاں دا واقعہ نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے دُنیا اُتے آون توں ۵۵ دِن پہلاں مکے وِچ پیش آیا ۔ توریت ، انجیل وید تے دساتیر عالم

آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بارے پیش گوئیاں کر دِتے گئے ۔ جے کائنات دا رسول تشریف لیاون والا اے ۔ پر ساریاں مذہباں والیاں دیاں وڈیریاں تے بانیاں آخری رسول بارے دسیا فیر جدوں اوس رسول نے دنیا اُتے لاالٰہ دا اعلان کیتا ۔ غیر تے غیر اپنے وی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے جانی دشمن بن گئے ۔ عرب تے مکے والے جیہڑے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اُتے جان قربان کر دے سن ۔ اوہ آپ نوں ختم کرن دیاں تدبیراں کرن لگ پئے ۔ یہودی جیہڑے پورے عرب اُتے دولت دے توں چھائے ہوئے سن ۔ اوہ وی آپ دی ذات نوں برداشت نہ کر سکے تے کئی حیلیاں بہانیاں تے جتناں نال اسلام دا بوٹا پٹن اُتے تُل گئے ۔ عیسائی تے عرب توں باہر اِی طاقت وچ سن ۔ پر اوہناں وی اسلام دی مخالفت وچ پورا پورا ٹل لا دِتا ۔ پر جیہنوں رب رکھے اوہنوں کون چکھے ۔ رب نوں اسلام دا غلبہ منظور سی تے رحمۃ اللعالمین دی سیرت دنیا والیاں توں اپنا آپ منوانا سی ۔ ایس کر کے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں اپنی حیاتی وچ اِی اپنا آلا دوالا زیر کر کے او تھے اسلام دا جھنڈا لا کے دشمناں نوں وی انسانیت دا تج چالا دس کے دین مکمل ہون دا سنیہا دے دِتا گیا ہے ایہہ ای دین رہندی دنیا تیک کافی اے

حج دا فرض ہونا	۹ ذوالحجہ سنہ ۹ھ	سنہ ۶۳۱ء	بقیہ
آخری حج	۹ ذوالحجہ سنہ ۱۰ھ	۹ مارچ سنہ ۶۳۲ء	صفحہ
آپ صلی اللہ علیہ وسلم دا آخری لا خطبہ (تقریر)	۱۰ ذی الحجہ سنہ ۱۰ھ	۱۰ مارچ سنہ ۶۳۲ء	نمبر
آپ صلی اللہ علیہ وسلم دا وصال شریف	۱۲ ربیع الاول سنہ ۱۱ھ	۷ جون سنہ ۶۳۲ء	

دُنیا عرُوج اُتے

جدوں انسان نے دنیا نوں آباد کیتا تے نہ کوئی گھر سی - نہ باہر نہ لباس تے خوراک دے دھندے - بندہ اپنے گزارے لئی شکار کر لیندا تے کھا پی لیندا - فیر واہی بیجی دا رواج ہویا - پر ایہہ وی گزارے لائق ای سی - خدا دی یاد تے عبادت شروع توں ای بندے نوں دِتی گئی - کیوں جے پہلا آدم جنت وِچوں آیا سی - فیر اوہنوں نبی بنا کے اپنی اولاد دا امام بنایا گیا اوہناں توں پچھے اوہناں دا وڈا منڈا شیث نبی بنیا فیر ادریس نبی ہویا - فیر نوح نوں چوتھی پنجویں پشت وِچوں ایہہ رُتبہ دِتا گیا - اجے وی دُنیا پہاڑاں دیاں کھوہاں وچ گزارہ کردی سی - شکار تے واہی بیجی گزارے لئی کافی سن - فیر ابراہیم علیہ السلام دا زمانہ آیا - جدوں عراق والے عمارتاں بناون لگ پئے تے ایہناں وِچوں اک بادشاہ نمرود نے خدائی دا دعوے وی کر دِتا - جدوں ابراہیم علیہ السلام نے لا الٰہ دا نعرہ لایا تے اوہ بادشاہ آپ دی جان دا دشمن بن گیا - آپ نوں بہوں وڈی اگ وچ سٹیا - پر آپ رب دے فضل نال صحیح سلامت رہے فیر اوتھوں مصر آئے - اوتھوں شام وچ آباد ہوئے - ایتھے ای رب نے پہلا پتر اسماعیل ہاجرہ وِچوں دِتا - کجھ چر پچھوں بیوی سارہ وچوں دوجا پتر اسحٰق وی ہویا -

عرب ریگستان نوں آکھدے نیں - ایہہ ای ٹوٹا پہلاں پہلاں بندیاں آباد کیتا - ایتھے ای سارے نبی وی آوندے رہے - اج کل آلے دوالے دے مُلک وی عرب وچ ای شامل سن - ایہہ بعد وچ نکھرے

رومی تے عیسوی سن چالو سن - ایرانیاں دا نوشیروانی سن وی اپنا سکہ منوا چکیا سی -

سائنس ولوں روم سب توں اگے سی - کیوں جے یونانیاں وچوں بطلیموس تے ارشمیدس دوربیناں نال اسمان دے تاریاں بارے گویڑ لا چکے سن - فیر اٹلی وچوں گیلیلیو نے ثابت کیتا جے زمین کائنات دا مرکز نئیں سگوں سورج کائنات دا مرکز اے - جنہوں اپنے نظام شمسی دا ناں دِتا - جیدوں کہ رب نے قرآن پاک وچ فرمایا اے - جے چن نے دیہوں اپنی اپنی ڈگر اُتے ٹُردے پئے نیں تے ایہہ سارے اسماناں وچ اِنج پئے ٹُردے نیں - جیویں بیڑیاں پانی اُتے ٹُردیاں پھردیاں نیں -

عرباں دی تہذیب وی اسلام توں پہلاں موجود سی - مسجد اقصےٰ حضرت سلیمان علیہ السلام نے جِناں توں بنوائی - فیر سبا دی ریاست خوشحال رعایا دا اِک خطہ سی - بھانویں اوتھے حکمران زنانی سی - پر اوہ ملکہ بلقیس ظالم حکمران نوں ختم کر کے آئی سی - یمن تے حمیر دیاں بادشاہیاں اپنا سِکہ جما بیٹھیاں سن - تیجے بڑی ٹھاٹھ نال حکومت کر چکے سن - عرب دے چوکھے حصیاں اُتے ایران تے روم دا قبضہ سی تاں ای پہلوں خسرو ایرانی نے جیدوں عرب وچ نبیؐ دے ظہور دا سُنیا تے اپنے گورنر یمن نوں آکھیا - اساڈے ہُندیاں کوئی ہور وی طاقت دا مظاہرہ کر سکدا اے - توں اپنی طاقت نال ایس نویں ہستی نوں ختم کر دے - بیئ بیڑے نال ہر قسم دا سنگ کراں دا - ایس توں وی پہلاں ابرہہ یمن وچوں ابرہہ عیسائی وی مکے وچ خانے کعبے نوں ڈھاہن دا ہٹن کر چکیا سی - جے عیسائیت دے ہُندیاں ہور کسے دین تے

حضرت آدم علیہ السلام توں لے کے حضرت عیسٰی علیہ السلام تک سارے نبی آپ صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم بارے پیش گویاں کردے رہے۔ نبیاں توں وکھ ہندو اوتار، بُدھ بھکشو تے کاہن وی آپ صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دی آمد بارے دسدے رہے۔ ایہناں پیش گویاں بارے ایتھے اِک جھلکارا دِتا جاندا اے : ؎

توریت ز وصفِ تست معمور ٭ انجیل ز نامِ تست مشہور

توارت تیرے وصفاں توں بھری ہوئی اے، اِنجیل تیری نعت دی اِک لڑی اے۔

(۱) تورات وِچ اے :

رب نیں ابراہیم علیہ السلام تے اسماعیل علیہ السلام نال وعدہ کیتا جے اسیں تہانوں برکت تے فضیلت دیاں دے۔ (کتاب اول باب ۱۲، ۱۳، ۲۱)

(۲) جیہڑی قوم ہنیرے وچ ٹُردی اے، اک وڈا نور ویکھے دی تے موت دے سائے تھلے والی زمین اُتے اوہ نور چمکے دا (کتاب اشعیاہ باب ۹)

(۳) خُدا سیناتوں نکلیا، سعیر نال چمکیا تے فاران دے پہاڑ اُتے ظاہر ہویا۔ اوہدے ہتھ وچ روشن شریعت تے فرشتیاں دا لشکر ہووے دا۔

(تورٰۃ کتاب پنجم باب ۲، ۳)

(۴) قائم کرے دا تیرا رب تیرے لئی نبی جیہڑا رب دا کلام اپنے موہنوں بولے دا (تورٰۃ۔ باب ۳، ۸)

(۵) ویکھو میں بھیجناواں وعدہ اپنے رب دا پرتسی پروشلم وچ ٹھہرو۔

(۶) میں تہانوں سچ دسناں واں، تہاڈے واسطے ایہہ چنگا اے جے میں ٹُرجاواں۔ جے میں نہ گیا تے پیر یکلیتا کیویں آوے دا۔

(۷) اوہ روح روشن جیہڑی نقص توں پاک تے کامل تعلیم والی اے، لوکاں نوں نویاں گلاں دسے گی۔

(۸) اللہ تعالیٰ مکے دیاں پہاڑاں توں احمد صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم نوں ظاہر کرے دا تے ساری زمین اوہدی تعریف نال بھر جائے دی۔ اوہ زمین تے آسمان دا مالک ہووے دا۔

(۹) سلع دے باشی گیت گاون گے تے پہاڑ دی چوٹی تھیں نعرے بلند ہوون گے۔[۱]

(۱۰) عرب دے صحرا وچ رات گزارو، پانی لے کے ترہائیاں دا استقبال کرو۔ روٹی لے کے نسن والیاں نوں ملو۔[۲] (کتاب یسعیا۔ باب ۲۲)

(۱۱) ہندو سوامی رشنک منی تے کرشن نے وی پیش گوئی کیتی جے ۳۶۵۸ کل یوگ وچ کلکی بھگوان تشریف لیاون گے۔[۳]

(۱۲) سقراط نے وی بشارت دتی جے اک نبی خالق تے مخلوق نوں ملائے گا۔[۴]

(۱۳) جاماسپ ایرانی انج لکھیا اے جے عرب وچ اک سبھ توں سوہنا جوان ستاں ریاستاں دا حاکم ہووے دا، یہودی تے عیسائی بے عمل ہو جاون گے۔[۵]

(۱۴) ایرانیاں دے پارسی پروہت نامہ وچ وی آپ دی بشارت دتی گئی اے۔[۶]

(۱۵) دساتیر عالم دے تیرھویں دستور وچ عربی رسول دی بشارت دتی گئی اے جے کعبہ ابراہیمی ہووے گا۔[۷]

(۱۶) اتھرو وید وچ لکھیا ہویا اے: لا الہ ہرنی پائم۔ الا اللہ پرمہ پدم۔[۸]

(۳ تا ۸ رحمت اللعالمین)

دوجا حصہ (پہلا پہر)

نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دی پیدائش توں بعثت تک:

حضرت عبد المطلب دا خواب:

آپ نے خواب وچ ویکھیا جے اک سنگلی اوہناں دی کنڈ وچوں نکلی جیہدا اک سرا

زویں وِچ تے دُو جا آسمان تک سی۔ اِک سرا لہندے ول تے دُوجا چڑھدے ول سی۔ کجھ چِر پچھوں اوہ اک رُکھ بن گئی جیہدے پتّر دھپوں نالوں ودھ کے چمک دار سن تے اوہدیاں ڈالیاں ساری دُنیا اُتے کھلریاں ہویاں سن۔ اوہناں ڈالیاں نال کجھ قریش دی لگے ہوئے سُن پر کجھ قریش ایس درخت نوں وڈھن دے خیال دچ وی سن۔ اِک سوہنے جوان نے اوہناں ویریاں نوں آ کے ہٹا دتا۔

سیانیاں نے عبدالمطلب نوں ایس خواب دی تعبیر دسّی جے تہاڈی نسل وِچوں اک اجیہا بچّہ پیدا ہووے گا جیہدی بادشاہی زویں تے آسماناں اُتے ہووے دی۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دی والدہ حضرت آمنہ نے وی خواب ویکھیا جے کوئی پیا آکھدا اے: تہاڈے گھر وِچ ہوون والا بچّہ جہاناں دا سردار اے، تسِیں اوہدا ناں "محمد" رکھنا۔ (نشر الطیب ص۲۸)

دُنیا وِچ کئی بہاراں آئیاں۔ ہر بارہ ربیع الاوّل دی صبح دی بہار لمبی انتظار دے بعد آئی۔ آسمان دے تارے، کائنات دے ستارے، زویں آسماناں دے کارکن فرشتے تے نبی سارے ایس گھڑی دی انتظار وِچ سن۔ (سیرۃ رسولِ عربی)

اِک پنجابی شاعر نے حضور دی آمد بارے کِنّاں سوہناں کہیا اے ؎

بارہاں ربیع الاوّل نوں سن دُنیا دے بشیر نذیر آئے
نور پیر ویلے پیر واری نوری یار و کُل جہاناں دے پیر آئے
افضل دُرِّ یتیم کریم اکرم ہو یتیم عربی خوش تصویر آئے
کامل اکمل کمال جمال والے وال وال سراجِ منیر آئے
رحمت رحمت اللعالمین رحمت، رحمت وِچ رحیم قدیر آئے
علیں عشق تے فقر دا ورث نسخہ دلاں کھوٹیاں نوں کرن اکسیر آئے

(کمبل پوش۔ دائم اقبال دائم ص۲۳)

ایسے طراں حکیم عبد اللطیف عارف ہوراں نے خیر البشر عرف کملی والا وِچ لکھیا اے ؎

لجیا لوح تے قلم نے جدوں کلمہ پہلاں لکھیا رب معبود ہے سی
اگے ناں لکھیا سوہنے نبی والا جیہڑا احمد محمد محمود ہے سی!
نقشہ نُور دا کاریگر کھچیا سی خبر نئیں کیہہ مقصود ہے سی
آخر کھنڈ گیا نقشہ نور والا جا بجا اوہ عکس موجود ہے سی
آخر پیر دے روز ربیع الاوّل جیئوں بارہویں دے سال بہبود ہے سی
جیہڑا غیب سی غیب دے بحر اندر آیا وچ میدان مشہود ہے سی
ہویا جنم یتیم جہاں ہندرو دا اللہ بھیجیا آپ درود ہے سی
حُوراں ملک صلوٰۃ پئے پڑھن عارف پڑھیا عاشقاں پاک مولود ہے سی
(خیر البشر صـ ۲۳)

ایسے شاعر نے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دا مولود وی کیڈا سوہنا تے من موہنا لکھیا اے ؎

پہلی جیٹھوں چھ سوا اٹھائی وقت فجر دا گھٹ رُشنائی
ہسدی ہسدی قدرت آئی، بی بی آمنہ تائیں ودھائیاں دِتیاں پروردگار
ٹھنڈی ہوا دے مست ہُلارے، شاں شاں کردے ساز نیارے
اللہ اکبر فجر پکارے جیوے برخوردار دِتیاں پروردگار
کھلیاں شاہوکاراں ہنڈیاں، فطرت والیاں کھل گئیاں گنڈیاں
دین مبارکاں بن بن جھنڈیاں، حُوراں ملک ہزار، دِتیاں پروردگار
جاگو جاگو رہبر آیا، شمس قمر بھیں برتر آیا، کملی والا سرور آیا!
آ گئی باغ بہار، دِتیاں پروردگار ......

ایہہ منشا سی عرب غنی دا، ختم کراں ہُن شان وحی دا
مُک جائے چِنتا دین دُنی دا، ہوش کرے ستار
کردیاں دُنیا دے وچ چانن، ساڈے ساڈی قدر پچھانن
ایس نکتے نوں عارف جانن ہور کِسے کیہہ سار
بی بی آمنہ نوں ودھائیاں دِتیاں پروردگار
(خیر البشر صہ ۲۵)

دُرِّ یتیم دیاں شاناں :

نہ کوئی ہویا نہ کوئی ہووے گا وچ دُنیا ذات وکھری صلِ علیٰ دی اے
ایس نظر منظور توں سب صدقے سوہنی شکل ایسی خیر الوریٰ دی اے
تاریخ تے سیرت لِکھن والے لِکھدے نیں

(۱) اج دی رات کسریٰ ایران دے محل دے چوداں کِنگرے ڈھے پئے۔
(۲) ایران دا آتش کدہ ٹھنڈا ہو گیا۔
(۳) دریائے سادہ سُک گیا۔
(۴) بُت خانیوں بُت ہیٹھاں ڈِگ پئے۔ (سیرت رسولِ عربی صہ ۲۵)
(۵) ستارے تعظیم نال جُھک گئے۔ ایہناں دے نُور نال حرم شریف تے ٹیلے روشن ہو گئے۔
(۶) اِک اجیہا نُور نِکلیا جے مکّے دے رہن والیاں نوں شام تے روم دے محل نظر آ گئے۔
(۷) شیطان دا آسمان اُتے جانا بند ہو گیا تے اودھے اُتے تارے ٹُٹن لگ پئے۔ (سیرت رسولِ عربی صہ ۴۵)

عطا ہوراں تے عباس ہوراں روایت کیتی اے :" آمنہ بنتِ وہب دسدیاں

نیں: جدوں حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم میرے پیٹ توں جدا ہوئے تے نال ای اک نور نکلیا جس دے نال مینوں ساری دنیا نظر آگئی۔" (نشر الطیب ص۴۰)

حضرت حسانؓ بن ثابت بیان کردے نیں: "میں ستاں اٹھاں وریہیاں داساں سے میں اک یہودی نوں اک دیہاڑے صبح صبح رولا پاندیاں ویکھیا۔ دوجیاں یہودیاں اوہنوں پچھیا جے رولا پان دا کیہہ سبب اے؟ اوہنے کہیا: اج اوہ تارا نظر ہیں آگیا اے جیہدے طلوع دا وقت خاتم النبیین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی آمد نال سی۔ (نشر الطیب ص۴۲-۴۳)

حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا فرماندیاں نیں: اک یہودی مکے وچ آرہیا سی۔ اوہنے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی پیدائش دے دن پچھیا: اے قریش! اج راتیں تہاڈے کوئی بچہ پیدا ہویا اے، تے قریش نے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا پتہ دتا۔ اوہ بچے نوں ویکھدیاں ای بے ہوش ہو کے ڈگ پیا۔ ہوش آئی تے کہن لگا: نبوت بنی اسرائیل تھیں رخصت ہوئی (نشر الطیب ص۴۴-۴۵)

حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے دادا حضرت عبد المطلب نے جدوں پوترے دی پیدائش دی خوشخبری سنی تے اپنے یتیم پوترے نوں خانے کعبے لے جا کے ایہہ دعا منگی ۔

جنم موسم بہار دی صبح دا اے کھڑیا جدوں ایہہ باغ جہان دا اے
اللہ بھاگ لائیں برخوردار تائیں، ایہہ نشان میرے جانی جان دا اے

(خیر البشر ص۲۸)

حضورؐ دا ناں:

حضرت عبد المطلب لوکاں دے پچھن اتے آپؐ داناں محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دسیا۔ ایہہ عجیب ناں آپ دے ناں توں پہلاں عرب وچ موجود سی۔ ایہناں چھیاں

بچیاں دے ناں حضور توں پہلاں محمد سن : (۱) محمد بن سلمہ انصاری۔ (۲) محمد بن براء البکری۔ (۳) محمد بن سفیان بن مجاشع (۴) محمد بن حمران جعفی۔ (۵) محمد بن سلمہ خزاعی۔ (۶) محمد بن احیحہ الاوسی۔

نبیاں دے ناں عموماً اوہناں دیاں ظاہری صفتاں بیان کردے نیں پر حضور صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دا ناں معنوی صفات دا مظہر وی اے۔ حضور صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دے صفاتی ناں عام طور تے ۹۹ مشہور نیں جیہناں دا ذِکر کتاب دے اخیر اُتے کیتا جاوے دا۔

ناں یار دے یار دا بے نُقطہ :

اللہ محمد قدیم دے ماہی دونویں دلدار دا بے نُقطہ
میم نکلیا الف بے نقطے تھیں نام سردار دا بے نُقطہ
احمد تے محمد ملاپ کیتا، ناں یار دے یار دا بے نُقطہ
کلمہ لا الٰہ الا اللہ شیشہ عین اسرار دا بے نُقطہ
لاہ کے سب رکھ لئے ربّ نُقطے، نقطہ نُور غفّار دا بے نُقطہ
پے گئے فلک لکھاں نجم نُقطے شعلہ و تیغ انوار دا بے نُقطہ
ہل گئی اسم اللہ دے نال اللہ لے کے ادب بہار دا بے نُقطہ
نُقطہ دُر بُھل گئے نُقطے وری دائم نقطہ خالی رخسار دا بے نُقطہ

نبی اکرم صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دا دُدھ پلینا :

سب تھیں پہلاں آپؐ نے اپنی ماں حضرت آمنہؓ دا دُدھ پیتا۔ فیر ثوبیہ (ابولہب دی لونڈی)، دا دُدھ پیتا تے ابولہب نے بھتریئے دی ولادت دی خوشخبری اُتے ایس لونڈی نوں آزاد وی کر دِتا۔

فیر بنو سعد دیاں دائیاں مکّے وِچ دُدھ پیان لئی بچّے لین آیاں تے حلیمہ سعدیہؓ دے نصیباں وِچ نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں دُدھ پیانا ہویا۔ حلیمہؓ دا اِک پُتر دی سی جیہڑا کھبّے پاسیوں دُدھ پیندا سی تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم صرف سجّے پاسیوں دُدھ پیندے سَن۔ (نشر الطیّب)

رب نوں اینجے ای منظور سی جے آپؐ عبداللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ، حضرت آمنہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا تھیں پیدا ہوون، حلیمہؓ دی گود وِچ پرورش پاؤن تے فیر ابوجہل جیہے بندے دا مقابلہ کر کے اسلام دا بُوٹا لاؤن۔ (مصنّف)

جدوں حلیمہ سعدیہؓ نے آپؐ نوں دُدھ چھُڈایا، آپؐ نے پہلے کلمے جیہڑے ادا کیتے اوہ ایہہ سَن:

اللہُ اکبر کبیراً والحمدُ للہِ کثیراً و سُبحانَ اللہ بُکرۃً واصیلاً۔

(نشر الطیّب ص۵)

جدوں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ذرا وڈے ہوئے تے عام مُنڈیاں توں ذرا وکھرے رہندے سَن۔ فیر ہور وڈیاں ہو کے اپنے رضاعی بھائی عبداللہ نال بکریاں وی چگاندے رہے۔ ایتھے ای سینہ وی چاک ہویا، ایہی شق صدر ہویا۔

نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پنج سال دے ہوئے تے حلیمہؓ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں مکّے وِچ حضرت آمنہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا کول چھڈ گئیاں۔

نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی ماں دی وفات:

حضرت آمنہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا جدوں حضرت عبداللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دی نشانی نوں ویکھیا تے خاوند دی محبت جوش ماریا تے اپنے پیار نال بھرے ہوئے اندروں دے موتی عبداللہؓ دی قبر اُتے چڑھان لئی تیار ہو گئیاں۔ چھیاں ورہیاں دے یتیم نوں نال لے کے مدینے پُجیاں۔ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے وی ماں دے

چہرے اُتے اُداسی، افسوس، اکھاں وِچ اتھرو، دِل دی تڑپ تے بے قراری دی حالت ویکھی تے ماں دے اتھرواں نال اپنے اتھرو وی کیر دِتے۔ حضور صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم نوں پہلی واری اپنے یتیم ہون دا احساس ہویا۔

پَر رب نوں کجھ ہور ای منظور سی۔ واپسی تے ابواء دے مقام اُتے حضرت آمنہؓ وی رب نوں پیاریاں ہو گئیاں تے اُمِ ایمن آپ صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم نوں لے کے مکے پُجی تے آپؐ دے دادا حضرت عبدالمطلبؓ دے سپرد کر دِتّا۔

دادے نے اپنے پیارے لعل نوں خوش رکھن لئی ساری کوشش وقف کر دِتّی۔ تے حضور صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم نے وی اپنیاں من موہنیاں صفتاں نال دادے دے من نوں موہ لیا۔ (سیرۃ رسولِ عربیؐ)

حضور صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دی سپرد داری:

حضرت عبدالمطلبؓ نے اپنے وقت اخیری وقت تے اپنیاں ایہناں پُتراں نوں سدیا تے اپنے بعد نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دی پرورش حضرت ابو طالبؓ دے ذمے کر دِتّی۔ [۱]

وفات حضرت عبدالمطلبؓ:

آپ صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم اجے مشکل نال اٹھاں ورہیاں تے دس دِن دے ہوئے سَن جے آپؐ دے دادا حضرت عبدالمطلب بیاسی ورہیاں دی عمر وچ ایس دُنیا توں رُخصت ہوئے۔ [۲] (غیر فانی تہذیب ص۲۰)

دے رُتبے تے احترام دا وی پتہ لگ جاندا اے۔ اسلام دے فرض وی معلوم ہو جاندے نیں۔ فصاحت تے بلاغت وِچ ایہدا ثانی ہے ای نئیں۔ ایہدے وِچ معرفت، حقیقت، طریقت، شریعت تے عبادت غرض سب کجھ اے۔ شرک تے توحید نوں کھول کھول کے دسیا گیا اے۔

دوپہر

جہاناں لئی رحمت

جدوں نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بچے سن تے دُوجیاں بچیاں توں وکھرے سن۔ فضول کھیڈاں تے بُریاں رسماں توں دُور رہندے سن۔ جدوں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وڈے ہوئے تے لوک اپنیاں بچیاں نوں حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جیہیا ویکھناں چاہندے سن۔ جدوں حلف الفضول ہویا تے آپ اوہدے وچ شامل سن۔ خانے کعبے دا حجر اسود رکھیا گیا تے آپ ثالث بنے۔ خاتون خدیجہ نوں اپنے کاروبار لئی کسے امانت دار دی لوڑ سی۔ آمنہ دے لال توں ودھ کوئی نظر نہ آیا۔ فیر ایس چالی سالہ مالدار بیوہ نوں اپنے نکاح لئی وی حضور توں ودھ کوئی نہ لبھا۔ ایس طراں نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مالی ضرورت توں بے نیاز ہو گئے تے مکے وچ سب توں مالدار خاتون دے مالک پتی خاوند بن گئے۔ ایہہ سب کجھ نبوت دے اعلان توں پہلاں سی۔ اوس ویلے وی غریباں تے وچاریاں دی مدد کرنا، ظالماں نوں ظلم توں روکنا تے بھیڑیاں رواجاں اُتے کرڑھناں حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا شیوہ سی۔ وڈیاں دی عزت، نکیاں نال پیار، جھوٹھ تھئیں نفرت، سچ نال پیار تے ادب نال لگاؤ اودوں

وی نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی فطرت سی ۔ نبی تے دنیا اُتے آون توں پہلاں وی نبی ای ہندے نیں ۔ ایس لئی اوہناں دا اخلاق ورتارا تے وڈا ہونا دنیا توں وکھرا ای ہوندا اے ۔ جاہل معاشرے نوں ویکھ ویکھ کے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ایہدی اصلاح لئی غور کردے رہے ۔ آخیر اُتے نکاح توں پچھے جدوں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ڈھڈ بھرن لئی کمائی توں وہلے ہو گئے تے رب دی عبادت نوں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اپنا شغل بنا لیا ۔ دُنیا توں پاسے ہو کے حرا دے پہاڑ دی اِک غار وچ اَٹھے پہر اللہ اللہ کرن لگ پئے تے ایس وِگڑی ہوئی دُنیا نوں ٹھیک کرن لئی سوچ وچار وچ رہن لگ پئے۔

تقریباً چار پنج سال ایسے سوچ وچ لنگھ گئے ۔ ہفتے دو ہفتے پچھوں گھر آوندے تے لوڑ دیاں چیزاں لے کے فیر غار وچ ٹُر جاندے ایہہ غار مکے دے نیڑے ای اے

ہُن اوہ وقت آ ای گیا سی جدوں حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی ایہہ پریشانی والی سوچ ختم ہون والی سی ۔ ظاہر تے باطن تے پہلاں ای آپ دا پاک صاف سی ۔ صرف حکم دی لوڑ سی ۔ اوہ وی رب ولوں جبرائیل فرشتے دے راہیں آپ نوں پہنچ گیا ۔ جے "پڑھو رب دے ناں نال جیہنے تہانوں تے باقی ہر شئے نوں پیدا کیتا اے ۔ انساناں نوں جمے ہوئے خون توں پیدا کیتا ۔ پڑھو تے تہاڈا رب بڑا کرماں والا اے ۔ جیہنے انساناں نوں اوہ کجھ سکھاوتا ۔ جو اوہ نہیں سی جان دا ۔ انسان[1] نوں ایہہ سب کجھ قلم نال سکھایا

[1] سورہ علق ۔ آیت نمبر ۱ تا ۵

ربی حکم دا اعلان

عرباں دا حال تے تُساں پڑھ ای لیا اے۔ ایس حال وِچ جدوں نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم نے اعلان کیتا

قُوْلُوْا لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ تُفْلِحُوْا

ترجمہ: جے تُسی سارے بندے اِک اللہ نوں اپنا معبود تے محمدؐ نوں اوہدا سچا رسول من لوؤ۔ تُسی کامیاب ہو جاؤ گے۔

عرب جنہاں دیاں خواہشاں اوہناں دے رب بنے ہوئے سن لڑائی وِچ فتح دین والا خدا ہبل۔ ایسے طراں جوان کڑیاں تے منڈیاں دے خدا دوار یہ، اساف تے نائلہ اوہناں دیاں مراداں دین والے سن۔ عزیٰ لات تے منات ساریاں عرباں دے خدا سن۔ کجھ عیسائی عرب حضرت عیسیٰ علیہ السلام نوں رب دا پتر تے مریم علیہا السلام نوں رب دی بیوی من کے اوہناں دے بُت پوجدے سن۔

نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دا اعلان سُن کے سارے مکے والے غیر ہو گئے۔ اپنے وی دشمن بن گئے۔ ابوالحکم نوں ابوجہل دا لقب مِل گیا۔ ابولہب نوں رب نے تباہی دا دس دتا۔ امیہ تے ولید وی ربی دین دی مخالفت کر کے دوزخ دا بالن بن گئے۔ مطلب کیہہ جناں جناں کیسے وِچ در ہے سی۔ اوہنے ایس اعلان نوں ڈکن اُتے لا دتا۔ "رب اِک ای معبود اے تے باقی سارے خدا جھوٹھے نیں۔ اوہناں دی چِڑ سی۔ ایس ویر دے کئی پہلو سن۔ اِک تے وڈیریاں نوں اپنی ٹوہر جاندی نظر آ رہی سی۔ دو جا اوہ

اپنے پیو دادے دے دین توں چھڈن لئی کسے صورت وی تیار نئیں سن۔ ایس حقیقت نوں قرآن مجید نے کئی واری دسیا اے۔

نتیجا اوہ کافر قریش نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں اپنا عزیز تے ضرور من دے سن پر اوہناں نوں اپنا حاکم یاں وڈیرا منن لئی تیار نئیں سن۔ حالانکہ ابوجہل تے ولید جیہے بندے پاسے ہو کے ایہہ گلاں کردے سن جے محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جھوٹے نہیں۔ پر کیہہ کریئے جے اوہناں دی گل من لیئے تے فیر چودھراہٹ جاندی رہندی اے نالے ساڈے نالوں ہے وی نِکا۔ ایس طراں ٹوہر تے سرداری عبدالمطلب دے ٹبر وچ ٹُرجاوے گی۔ ایس لئی مکر فریب کر کے اوہ اسلام دے ویری اِی رہے۔

اوہناں دا پہلا حربہ مسلمان ہوون والیاں نوں تنگ کرنا، اوہناں نوں بے عزت تے ذلیل کرناں فیر اوہناں اُتے حیاتی نوں تنگ کرنا سی۔ ایتھوں تیک جے اوہناں نوں جانوں وی ختم کرنا پیا تے اوہ نہ ہچکچائے۔ جویں سمیہ تے یاسر نوں ایہناں ظالماں شہید کیتا۔ فیر حضرت بلال رضی اللہ عنہ نوں سخت توں سخت سزاواں دتیاں۔ پر اوہ حضرت ابوبکر صدیق رضی دے صدقے بچ گئے۔ کیوں جے اوہناں حضرت بلال نوں امیہ کافر کولوں ڈھیر ساری دولت تے اک کافر غلام دے بدلے خرید لیا تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی خدمت وچ ایس غلام دا ہدیہ پیش کردتا۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اوہنوں آزاد کردیاں کہہ دتا۔ تیرا جتھے دل کردا اے رہو۔ اج توں توں کسے دا غلام نہیں۔

کافراں دے ویر توں خود نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وی نہ بچ سکے

کافراں نے اوہناں نوں وی طرح طرح دیاں تکلیفیاں دینیاں شروع کر دتیاں۔ کدی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں بُرا بھلا کہندے۔ کدی نماز پڑھدیاں اُوٹھ دی اوجھڑی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی کنڈ اُتے رکھ دیندے۔ کدی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں جانوں مار دین دا سُنا دیندے۔ ایسے طراں پہلاں پہلاں کلمہ پڑھن والیاں نال سلوک ہُندا ایتھوں تیک جے حضور سمیت کسے نوں خانے کعبے وچ عبادت دی اجازت نہیں سی۔

کفر نے اپنا وڈا حربہ ایہہ وی ورتیا جے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں قتل کر دتا جاوے۔ ابوجہل تے اوہناں دی پارٹی ایہہ فیصلہ کیتا سی تے عمر بن خطاب ایہہ ذمہ لیا جے ایہہ کم اوہ آپوں کرے گا گزری ہوئی پہلی رات نوں نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم رب اگے دعا کیتی سی۔ جے مولا دونہہ عمراں (عمر بن ہشام تے عمر بن خطاب) وچوں اک عمر نوں اسلام قبول کرن دی توفیق دے دے۔ دعا عمر بن خطاب دے حق وچ قبول ہو گئی۔ اوہ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا سر لیاون لئی ارقم رضی اللہ عنہ دے گھر ول ٹر پئے۔ ہتھ وچ ننگی تلوار۔ اکھاں غصے نال لہو بھریاں تے جوشیلا عمر مکے دیاں گلیاں وچ تیز تیز حضور ول ودھ رہیا سی۔ اچن چیتی اوہدی ملاقات حضرت نعیم نال ہوئی اوہناں عمر دے بدلے ہوئے چہرے توں حساب لایا جے اج عمر کجھ کر کے ای رہوے گا۔

اوہنے عمر نوں پچھیا۔ کدھر دی تیاری اے تے اوہنے آکھیا۔ ہُنے پتہ لگ جائے گا۔ کون کلمہ پڑھاندا اے تے کون کلمہ پڑھدا اے؟

حضرت نعیم سمجھ گئے تے بولے پہلاں اپنے گھر دی کبر تے لے لے۔ فیر کلمہ پڑھن پڑھان والیاں نوں وی پچھ لویں۔ تیری بھین کلمہ پڑھ چکی اے۔

ایہہ سندیاں سار ای عمر دے طور وگڑ گئے تے اوہ فٹافٹ بھین دے گھر جا اپڑے۔ بھین تے بھنوئے نوں کلمہ پڑھن بارے پچھیا اوہناں من لیا جے اوہ مسلمان ہو گئے نیں۔ عمر نے سارا غصہ اوہناں دوہاں اُتے پھنڈیا تے اخیر اک تھک کے آکھیا۔ مینوں وی اوہ کلام سناؤ۔ جیہدے اُتے تسی جاناں پے وار دے او۔ بھین نے قرآن مجید دیاں کجھ آیتاں سنایاں تے عمر دی داڑھی اتھروواں نال بھج چکی سی جدوں تلاوت بند ہوئی تے عمر کہن لگے۔

جھتوں پچھے نیں تساں ایہہ پھل نوری مینوں اوس دربار تے لے چلو
متے عمر دی عمر خراب ہووے جھتے عمر سوار دے مینوں اوس دربار تے لے چلو

ایسے طرحاں حضرت عمرؓ، اوہناں دی بھین فاطمہؓ تے اوہناں دے بہنوئی عمر نوں نال لے کے ارقم رضی اللہ عنہ دے گھر جا پچے۔ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے یاراں بیلیاں نال اوتھے بیٹھے ہوئے سن۔ حضرت امیر حمزہ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے کول بیٹھے ہوئے سن اوہ کہن لگے۔ عمر آ رہیا اے تے آؤن دیو سو۔ میں اوہنوں سانبھ لواں گا۔ پر نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایا۔ نئیں تسی سارے بیٹھے رہوو۔ میں آپے اوہدے نال نبیڑ لواں گا
عمر مکان دے اندر گئے۔ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پچھیا

عمر کدھر آئے او؟ تے اوہناں عرض کیتی۔ کلمہ پڑھن۔ اللہ اکبر دا نعرہ وجیا تے مکے وچ تھرتھلی پے گئی۔

حضرت عمر مسلمان ہوندیاں ای عرض کردے نیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اسی سچے ہاں تے فیر عبادت خانے سبھے جا کے ای کراں گے۔ مسلماناں دیاں دو صفاں بن گئیاں۔ اک صف اگے حضرت عمر رضی اللہ عنہ سن تے دوجی صف اگے امیر حمزہ رضی اللہ عنہ۔ ابوجہل تے اوہدے جتھے جدوں حضرت عمر نوں مسلماناں دا موہری ویکھیا تے اوہدے خانیوں نکل گئی۔ پر اوہ کر وی کیہہ سکدا سی۔

امیر حمزہ وی ابوجہل توں سخت کے کلمہ پڑھیا سی۔ کیوں جے اک دن جدوں اوہنے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں ستایا سی تے کسے امیر حمزہ نوں ابوجہل دی کارستانی جا دسی۔ اوہنے اپنے بھتیجے نال ہمدردی وکھان لئی کمان مار کے ابوجہل دا سر پاڑ دتا تے اپنا کارنامہ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں جا دسیا۔ پر حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خوش نہ ہوئے۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمان لگے۔ مینوں ایہناں گلاں نال خوشی نئیں ہوندی۔ امیر حمزہ پچھن لگے۔ تسی کیویں راضی ہوندے او؟ تے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمایا۔ تسی جے مسلمان ہو جاوو تے مینوں بڑی خوشی ہووے گی۔

حضرت امیر حمزہ رضی اللہ عنہ نے فوراً کلمہ پڑھ لیا۔ تے مسلماناں دے سنگ رل کے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا حوصلہ ودھایا۔

سب توں پہلاں حضرت خدیجہ رضی اللہ عنہا فیر حضرت

زید بن حارثہ رضی اللہ عنہ تے حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ اسلام قبول کر چکے نیں۔ فیر بچیاں وچوں حضرت علی رضی اللہ عنہ غلاماں وچوں حضرت بلال رضی اللہ عنہ تے امیراں وچوں حضرت عثمان غنی رضی اللہ عنہ کلمہ پڑھ چکے نیں۔ حضرت یاسر تے سمیہ وی اسلام اتے جاناں وار چکے سن

ورقہ بن نوفل وحی بارے حضرت خدیجہ کولوں سُندیاں سار ای مسلمان ہو گئے سن۔ حضرت طلحہ نے اِک راہب دے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بارے دسّن اُتے اسلام قبول کر لیا۔ ایسے طراں حضرت سعد بن وقاص رضی اللہ عنہ تے حضرت سعید رضی اللہ عنہ وی خواب وچ اشارہ ملن نال ایمان لے آئے سن۔ حضرت جعفر بن ابی طالب وی اپنے پیو دی تلقین اتے مسلمان ہوئے۔ عفیف کندی دا دل وی مسلماناں دا وضو، نماز تے قرآن ویکھ کے اسلام ول مائل ہو گیا۔

حضرت انیس رضی اللہ عنہ وی قرآن سن دیاں سار ای لا الہ پڑھ لیا۔ حضرت ابوذر غفاری وی قرآن پاک سن کے مسلمان ہو گئے۔ حضرت عمار بن یاسر تے صہیب رضی اللہ عنہ حضرت ارقم دے گھر جا کے کلمہ پڑھ لیا۔ ابن ارقم خود وی ستویں اٹھویں مسلمان سن ابو فکیہ وی صفوان بن امیہ دے غلام سن۔ حضرت بلال رضی اللہ عنہ نال مسلمان ہوئے۔ عامر بن فہیرہ وی وڈیری عمر وچ مسلمان ہوئے تے بڑیاں سختیاں سہیاں۔ ایسے طراں حضرت خباب بن ارت رضی اللہ عنہ وی اک غلام کولوں قرآن پاک سن کے مسلمان ہو گئے۔ حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ وی حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا معجزہ ویکھ کے جے اِک چھڑ اک بکری

اُتے حضور صلی اللہ علیہ واٰلہٖ وسلّم نے ہتھ پھیر کے دُدھ چو لیا۔ مسلمان ہو گئے۔ آپ وی ارقم رضی اللہ عنہ دے گھر جا کے مسلمان ہوئے۔ حضرت ابو حذیفہ رضی اللہ عنہ تے شیبہ رضی اللہ عنہم وی حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دے کہن کہان اُتے اسلام قبول کر لیا۔ حضرت سالم رضی اللہ عنہ ایہناں نوں مسلمان ویکھ کے مسلمان ہو گیا۔

چوتھے نمبر اُتے جدوں کافراں ویکھیا جے مسلمان دِن دِن ودھ رہے نیں تے اوہناں ابو طالب کول جا کے کہیا۔ جے تہاڈے بھتیجے نوں دولت دی لوڑ اے تے منہ منگی دولت لے لوؤ۔ پر اساڈیاں خداواں نوں جھوٹھا نہ آکھو۔ جے اوہناں نوں کوئی سوہنی تے سنیجی نہ تانی چاہیدی اے تے فیر مکے دیاں وڈیریاں دیاں دِھیاں پیش کر دے ہاں۔ جے اوہناں نوں مکے دی سرداری چاہی دی اے تے اسی اوہناں نوں اپنا سردار دی من لینے آں۔ پر ایہہ ساریاں گلاں صرف ایس لئی نیں جے اوہ لا الٰہ دا پرچار کرنا چھڈ دیون۔ اسانوں ایہہ دین کہنا چھڈ دین۔ پر حضور صلی اللہ علیہ وسلم ساریاں گلاں سُن کے جواب دے دِتا جے اوہناں نوں ایہناں شیواں وِچوں کجھ وی درکار نئیں۔ اوہ تے صرف رب دے حکم اُتے رب دا سنیہا دے رہے نیں۔ فیر کافراں دھمکی وی دتی جے حضور صلی اللہ علیہ واٰلہٖ وسلم کلمے دی تبلیغ توں باز نہ آئے تے فیر اوہناں نوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا ساتھ نبھانا مہنگا پوے گا۔ ابو طالبؓ نے حضور صلی اللہ علیہ واٰلہٖ وسلم اگے عرض کیتی جے اوہ ایناں بھار اوہناں اُتے نہ پاون۔ اوہ اکلے سارے مکے دا مقابلہ نئیں کر سکدے۔ پر حضور صلی اللہ علیہ واٰلہٖ وسلم نے فرمایا۔ چاچا جی! جے تسی تکلیف محسوس کر دے او تے فیر مینوں

[illegible]

[illegible]
/details/@[illegible]
[illegible]
w.haqwan[illegible]

[illegible]

[illegible]
/details/@[illegible]

[illegible]
w.Haqwan[illegible]

" بادشاہ ! اسی جہالت وچ پھسے ہوئے ساں۔ ٹھاکر پوجدے
تے مُردار کھاندے ساں۔ گواہنڈیاں دا مندا حال کردے، ننگڑے
ماڑیاں اُتے زور وکھاندے۔ گند بکدے۔ دھیاں نوں دب
دیندے۔ جُوا کھیڈدے۔ شراب پیندے ساں۔ انسانیت اساڈے
نیڑے ای نئیں سی لنگھی۔ حسب نسب اُتے فخر کردے ساں
نہ کوئی قانون سی۔ نہ کوئی اصول سی۔ نہ ای کوئی قاعدہ سی۔ رب اساڈے
اُتے کرم کیتا۔ اساڈی ہدایت لئی حضرت محمد صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم
نوں اپنا رسول بنا کے گھلیا اے۔ اوہناں دی شرافت، حسب نسب
دیانت تے صداقت نوں اسی چنگی طراں واقف ہاں۔ اوہناں اسانوں
اِک خدا ول بلایا۔ ٹھاکراں دے پُوجن توں روکیا۔ سچ بولن، صلہ رحمی
کرن، نماز، روزے تے زکوٰۃ دا حکم دتا۔ بے حیائی تے بُریاں کماں
توں ہٹکیا۔ یتیماں دا مال کھاون، زنانیاں اُتے تہمت لاون تے
ناحق خون توں بچن دی تعلیم دِتی۔ ہمسایہ نال چنگا سلوک کرن دا دسیا۔
بادشاہ ! اساں اوہناں نوں سچا نبی سمجھ کے من لیا اے۔ کفر
تے شرک نوں چھڈ آئے آں۔ ایہناں گلاں پچھے کافراں اسانوں
وَن سو تے عذاب دِتے۔ اسیں ایہناں سختیاں توں تنگ آ
کے اخیر اپنا گھر بار چھڈ کے ایتھے آئے آں۔ اِہناں اساڈا کھرا
ایتھے وی آ دبایا اے۔ ہُن اسی کیتھے جائیے ؟ "
بادشاہ نے ایہہ گلاں سُن کے کہیا۔
" اوہ کیہڑا کلام اے۔ جیہڑا رب ولوں آیا اے ؟ نالے
حضرت عیسیٰ علیہ السلام بارے تسی کیہہ آکھدے او ؟ نوں پیغمبر

تہانوں کیہہ پڑھایا اے ۹ مکے والے تے آکھدے نیں۔ تسی بے دین ہو گئے او۔ نالے اِک نواں دین بنا لیا جے؟

حضرت جعفر رضی اللہ عنہ سورۃ مریمؑ دیاں کجھ آئتاں سنا دتیاں جنہاں دا نجاشی اُتے بڑا اثر ہویا۔ اوہدی داڑھی اتھرووآں نال تر ہو گئی۔ قرآن مجید سُن کے اوہنے آکھیا۔ قرآن سچ کہہ رہیا اے۔ اِک ککھ تھلیوں چک کے او ہنے آکھیا۔ "حضرت عیسٰی علیہ السلام دا درجہ جِنّاں قرآن مجید دسیا اے۔ اوس توں ودھ ایس ککھ جِنّاں وی نئیں۔ حضرت محمد رسول اللہ اوہ ای رسول نیں۔ جنہاں دی خبر حضرت عیسٰی علیہ السلام دِتی سی۔

خدا دا لکھ لکھ شکر اے۔ جنہے مینوں اوہناں دا زمانہ دتا اے۔" ایس توں پچھے مکے دیاں کافراں نوں اوس درباروں کڈھ دِتا۔ مسلمان بڑے آرام نال حبشہ وچ رہن لگ پئے۔ اخیر ۷ ھ وچ ایہہ لوک حضرت جعفر رضی اللہ عنہ دی سرکردگی وچ حبشہ توں مدینے پُجے۔

پنجویں نمبر اُتے قریشیاں دا مسلماناں نال بائیکاٹ سی۔ اوہناں ایہہ عہد نامہ لکھ کے خانہ کعبہ دے دروازے اُتے ٹنگ دِتا۔ اپنے ولوں اوہناں دا ایہہ آخری ٹِل سی۔ ایہہ عہد نامہ ایس طرحاں سی۔

۱ : بنو ہاشم نال ہر طرح دا بائیکاٹ کیتا جائے گا

۲ : نہ کوئی بندہ بنو ہاشم نال رشتہ کرے گا۔ نہ ای اوہناں نوں ملے گا۔

۳ : اوہناں نوں گلیاں تے بازاراں وچ بھون دی اجازت نئیں

تے نہ ای اوہ شیواں مُل لے دے سکدے نیں۔

ایہہ بائیکاٹ اودوں تیک اے جدوں تیک بنو ہاشم نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم نوں اساڈے حوالے نئیں کر دیندے۔ ایہہ بھیڑا اکم لکھن والا منصور بن عکرمہ سی۔ اوہدا اہنتھ بعد وچ بے کار ہو گیا سی۔ اُنگلیاں وی لکھن توں رہ گئیاں سن۔

بنو ہاشم تے بنو مطلب ساریاں ابوطالب دا ساتھ دِتا تے مجبور ہو کے اِک گھاٹی وچ پناہ لے لئی۔ صرف ابولہب کافراں دا سنگ کیتا۔ اوہ قافلیاں نوں اُکساندا رہیا جے مسلماناں نوں عام بھائے تے شیواں نہ دیو۔ ایس گھاٹی وچ حضور صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم تِن سال رہے۔ فیر قریشیاں مسلماناں نال کجھ رعایت وَرتی پر نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم ہوراں نے ابوطالب نوں دس دتا جے عہد نامے دی لکھائی دیمک چٹ گئی اے۔ ابوطالب ایہہ گل لے کے کافراں کول گئے۔ قریشیاں عہد نامہ منگوا کے ویکھیا تے حضور صلی اللہ علیہ وسلّم دی گل ہو بہو ٹھیک نکلی۔ قریش ڈھیٹ وی ہوئے تے بائیکاٹ وی ختم کر دتا۔ ایہناں تِناں سالاں پچھوں فیر بنو ہاشم تے بنو مطلب مکے وچ آئے۔

فیر آپ صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم نے طائف وَل سفر کیتا۔ تاں جے لوکاں نوں اسلام بارے دسیا جائے پر اوتھے وی لوکاں مکّے والیاں توں ودھ کے سلوک کیتا گیا آپ لہو لہان ہو گئے تے قرن الثعالب آ گئے۔ اوتھے جبریلؑ امین حاضر ہو کے عرض کر دے۔ "جے حکم کرو تے ایہناں دوہاں پہاڑاں نوں ملا دئیے"۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم نے فرمایا۔ مولا ایہناں

دی نسل وچوں ایماندار بندے پیدا کرے گا۔ عتبہ تے شیبہ دے
باغ وچوں انگور وی کھاہدے۔ اوہناں دا غلام عداس وی حضور
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کولوں حضرت یونس علیہ السلام دا ذکر سن کے مسلمان ہو گیا۔
ایسے سفر وچ نصیبین دے مقام اُتے جن وی حاضر ہوئے
تے قرآن پاک سن کے مسلمان ہوئے

۱۰ سنہ نبوی وچ طائف دے سفر توں پہلاں آپ دی محبوب بیوی
حضرت خدیجہ رضی اللہ عنہا دنیا توں رخصت ہو گئیاں۔ کجھ دِناں پچھوں
آپ دے ہمدرد تے پیارے چاچے ابو طالب وی رب نوں جا ملے
ایس طراں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اُتے غماں دا پہاڑ ڈھیہہ گیا۔ آپ
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں حیران پریشان ویکھ کے حضرت ابوبکر صدیق
رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے اپنی نکی دھی نابالغہ عمر تقریباً ۹ سال آپ صلی اللہ علیہ وسلم
دے نکاح وچ دے دِتی۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی عمر بونجہ سال سی
آپ صلی اللہ علیہ وسلم دا دوجا نکاح حضرت سودہ رضی اللہ عنہا
نال ہویا۔ آپ بیوہ وی سن تے خوب صورت وی رج کے سن ایسے دیہن
صامت تے ضماد ازدی وی کلام پاک سن کے ایسے ورہے مسلمان ہوئے۔

۹ سنہ نبوی وچ مدینے دیاں کجھ بندیاں اسلام قبول کیتا۔ ایہہ قبیلہ
اوس دے سعد بن زرارہ رضی اللہ عنہ تے ذکوان بن عبد قیس سن۔ اگلے
سال فیر آون دا وعدہ کر گئے۔ ایسے سال اوس تے خزرج قبیلیاں دی
صلح وی ہو گئی۔ جیہڑے کئی سالاں توں اِک دوجے دے ویری سن
۱۰ سنہ نبوی دے دِناں وچ قبیلہ خزرج دے کجھ بندے عقبہ دی گھاٹی
وچ نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں ملے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم

دی تبلیغ اُتے مسلمان ہو گئے ۔ ایہناں وچ ابوالہیثم، ابو امامہ، اسعد بن زرارہ، عوف بن حارث، رافع بن مالک، قطبہ بن عامر تے جابر بن عبداللہ سن ۔ اگلے سال باراں بندے مکے آئے ۔ عقبہ دی گھاٹی وچ اوہناں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے ہتھ اُتے بیعت کیتی

دُوجے سال ۱۳ سنہ وچ بہتر بندے مدینے نوں مکے آئے تے عقبہ دی گھاٹی وچ اوہناں حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے ہتھ اُتے بیعت کیتی ۔ سب نے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دا ساتھ دین دا وعدہ وی کیتا تے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے سنگیاں نوں پناہ دین دا وی عہد کیتا ۔ سعد بن عبادہ رضی اللہ عنہ نے حاضرین نوں مخاطب ہو کے آکھیا ۔ " اے خزرج قوم! تہانوں پتہ اے جے تسی کس چیز دا وعدہ کر رہے او؟ سعد نے جواب دتا ۔ " اسانوں چنگی طراں پتہ اے اسی کدی وی حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا ساتھ نہیں چھڈاں گے ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوہناں وچوں باراں نقیب مقرر کیتے ۔ جیہڑے اپنی اپنی قوم دے ذمہ دار بنن تے مدینے جا کے تبلیغ وی کرن

چھبیویں نمبر اُتے مکے دیاں کافراں اک واری فیر نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں نیویاں کرن دی کوشش کیتی ۔ یمن توں حبیب نوں منگا کے ایہہ متا پکایا جے جادو دا اثر تے زمین اُتے ای اے ۔ تسی کوئی اسمانی اثر وکھا دیو ۔ سارے کافر اکٹھے ہو کے رات نوں حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کول آئے تے آکھیا جے تسی ایہہ چودھویں دا چن دو ٹکڑے کر دیو ۔ تے اسی تہانوں نبی من لیندے آں ۔ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اشارے نال چن دے دو ٹوٹے کر وکھائے تے فیر جوڑ وی دتا ۔ حبیب یمنی تے مسلمان ہو گیا ۔ پر

ابوجہل کافر ای رہیا۔ ہندوستان دا راجہ بھوج وی ایہہ معجزہ ویکھ کے مسلمان ہوگیا سی۔ اوہنے ایس معجزے دی تصدیق اپنیاں جوتشیاں کولوں کیتی سی۔ بابا رتن نے وی حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کول مکے پہنچ کے اسلام قبول کیتا۔ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے ہتھوں چھ کھجوراں کھادیاں۔ ۶۳۲ سال دنیا اتے جیوندا رہیا۔

حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا عُروج

آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں معراج دوطراں نال ہویا۔ اِکّ تے رُوحانی معراج سی۔ جیہدا ذکر قرآن مجید وچ دو تھانواں اُتے اے۔ سورۃ بنی اسرائیل دی پہلی آیت تے سورۃ نجم دیاں پہلیاں آئتاں وچ۔ ایہہ معراج حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں جاگدیاں جسم تے روح دوہاں نال ہویا۔ جویں ارشادِ ربانی اے

سُبۡحَانَ الَّذِیۡۤ اَسۡرٰی بِعَبۡدِہٖ لَیۡلًا مِّنَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ اِلَی الۡمَسۡجِدِ الۡاَقۡصَا الَّذِیۡ بٰرَکۡنَا حَوۡلَہٗ لِنُرِیَہٗ مِنۡ اٰیٰتِنَا ؕ اِنَّہٗ ہُوَ السَّمِیۡعُ الۡبَصِیۡرُ ۝

ترجمہ: پاک اے اوہ ذات جنہّے اپنے بندے نوں خانے کعبے نوں لے کے مسجد اقصیٰ تیک رات دے تھوڑے جیہے حِصّے وچ سیر کرائی۔ جیہدے دوالے برکتاں نیں۔ تاں جے اسی اوہنوں اپنیاں نشانیاں وکھائیے۔ بے شک اوہ سُنن والا ویکھن والا اے۔

سورۃ نجم وچ معراج دا ذکر ایس طرحاں اے۔

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى ۝ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ۝
وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ۝ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُّوْحٰى ۝
عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ۝ ذُوْ مِرَّةٍ ۭ فَاسْتَوٰى ۝ وَ
هُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلٰى ۝ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ۝ فَكَانَ
قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى ۝ فَأَوْحٰى إِلٰى عَبْدِهٖ
مَا أَوْحٰى ۝ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ۝ أَفَتُمٰرُوْنَهٗ
عَلٰى مَا يَرٰى ۝ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً أُخْرٰى ۝
عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ۝ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوٰى ۝
إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ۝ مَا زَاغَ الْبَصَرُ
وَمَا طَغٰى ۝ لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ۝

ترجمہ : قسم اے تارے دی جد اوہ ہیٹھاں آیا۔ تہاڈے صاحب نہ ای گمراہ ہوئے نہ ای بھٹکے۔ اوہ اپنی خواہش نال گل نہیں کر دے۔ جو کجھ وحی کیتی جاندی اے۔ اوہ ای دسدے نیں۔ اوہناں نوں پڑھاون والا بڑا طاقت والا اے۔ دو واری ایہہ ہویا یاں فیر اوہ عرش اُتے ٹِک گیا تے نبی پاک اُفق دے دندے توں اُچے سن۔ فیر ہور نیڑے ہوئے فیر اوہ ہیٹھاں آئے۔ اینے نیڑے ہوئے جتنے کمان دے سِرے ہوندے نیں۔ فیر اللہ نے اپنے بندے وَل جو چاہیا وحی کیتا۔ نہ آپ دا دِل کنبیا۔ جو کجھ اوہنے ویکھیا۔ کیہہ فیر تسیں اوس شے بارے اوہناں نال جھگڑدے او۔ جو کجھ اوہناں ویکھیا۔ بیشک اوہناں دو واری ویکھیا۔ حد والی بیری دے نیڑے جتھے جنت اے۔ جدوں بیری اتے چھایا۔ جو کجھ چھایا سی۔ نہ ای اوہناں دی نظر کنبی۔ نہ ای ڈِنگی ہوئی۔ اوہنے رب دی وڈی نشانی ویکھی۔ (القرآن)

ایس معراج وچ اللہ تعالیٰ نے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں یثرب وی وکھا دتا - جیہڑا بعد وچ مدینۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم بنیا - دوجا معراج دُنیا اُتے غلبہ سی - ایہہ معراج اوہدی وی پیشگوئی سی - اللہ تعالیٰ نے ایہدیاں مُڈھلیاں گلاں اینج دسیاں نیں - سورۃ بنی اسرائیل تیجے تے چوتھے رکوع وچ ارشاد ہندا اے

۱ : رب توں سوا کسے ہور دی عبادت نئیں کرنی

۲ : ماپیاں نال احسان کرنا ایں - اوہناں نوں اُف وی نئیں آکھنی -

۳ : اوہناں لئی دونویں ہتھ رحمت بن کے کھلار دیو - جیویں اوہ تہاڈے لئی نکی عمرے پالن والے سن

۴ : قریبیاں ، مسکیناں تے مسافراں نوں مال دیو فضول خرچی منع اے - فضول خرچی کرن والے شیطان دے ساتھی نیں

۵ : جے اوہناں نوں کجھ نئیں دینا گل تے چنگی کرو تے سوہنے طریقے نال اوہناں کولوں جان چھڈاؤ

۶ : کنجوسی چھڈ دیو - نہ ای حدوں ودھ خرچ کرو - اللہ تعالیٰ تہاڈی روزی دا ذمہ دار اے

۷ : اپنی اولاد نوں روزی دے خدشے توں قتل مت کرو - اوہناں نوں تے تہانوں وی روزی دین والا اوہ آپ اے

۸ : زنا دے نیڑے وی نئیں جانا - ایہہ کھُلی بے حیائی تے بھیڑا راہ اے -

۹ : جنہاں لوکاں نوں اسلام وچ قتل کرنا حرام اے - اوہناں نوں مت قتل کرو - مظلوم دی مدد اللہ کردا اے

۱۰ : یتیماں دا مال کھانا حرام اے - جدوں اوہ بالغ ہو جاون تے چنگے طریقے نال مال واپس کرو

۱۱ : اپنا کیتا ہویا وعدہ پورا کرو - کیوں جے وعدے بارے پچھ گچھ ہووے گی

۱۲ : چیز تول وچ پوری دیا جے - ایہہ چنگا طریقہ اے

۱۳ : جیہدا علم تہانوں نئیں اوہدے اُتے مت اڑو - بیشک کن، اَکھ تے دِل بارے پچھ ہووے گی

۱۴ : زمین اُتے آکڑ آکڑ کے نہ ٹُرو - نہ ای تُسی ایہنوں چیر سکدے او - نہ پہاڑاں توں اُچے ہو سکدے او

۱۵ : اللہ دے پُتر نہ بناؤ تے فرشتیاں نوں دھیاں نہ آکھو ایہہ چیزاں رب اُتے بہتان نیں

کافراں نے ایس معراج دا انکار وی کیتا - پر حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ ایہدی تصدیق کر کے صدیق اکبر دا لقب پایا - کافراں نوں معراج بارے ساریاں گلاں دا ثبوت نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم رب دے حکم نے وحی نال ٹھیک ٹھیک دِتا

پر کافر اجے اپنی ضِد اُتے اَڑے ہوئے سن - جے اساں دنیا توں اسلام دا بوٹا پٹ چھڈنا اے - اوہناں نبی پاک نوں قتل کرن دا منصوبہ بنایا - حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے کجھ مسلمان ساتھی مدینے پہنچ چکے سن تے کجھ مدینے والیاں وی پہلاں ای کلمہ پڑھ لیا سی - ہُن جدوں سارے مکے دے کافر ہتھ وچ ننگیاں تلواراں لے کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے گھر والے کھلو گئے تے رب نے آپ صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم نوں مکہ چھڈ

دین دا حکم وی دے دِتا۔ رات دے ہنیرے وچ آپ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت علی نوں اپنے بسترے اُتے لٹا کے حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ دے گھر تُر گئے۔ اوہ پہلاں ای ایس انتظار وچ سن جے حکم آوے تے اسی ظالماں دے پنجے وچوں نکلیے۔ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں نال لے کے صدیق اکبر رضی اللہ عنہ غارِ ثور وچ جا اَپڑے۔ اوتھے چار راتاں کڈھ کے اگلے دِن یکم ربیع الاول نوں دواُوٹھاں اُتے دونویں جنے تے راہ وکھان والے عبداللہ بن اریقط تے عامر بن فہیرہ غلام حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ مدینے شریف نوں عام راہ وَلا کے ٹُر پئے۔ تے اَٹھ دِناں پچھوں صحیح سلامت وادی قبا وچ جا پجے۔ اوتھے کجھ دِن (چودہ یا ویہہ) ٹھہرے۔ مسجد قبا (مسجد تقویٰ) دی نینہہ رکھی تے فیر محلہ بنو سالم وچ پہلا جمعہ وی پڑھایا۔ جیہدے وچ نہ کوئی مکے والیاں دیاں تکلیفاں دا ذکر سی تے نہ ای اوہناں کولوں بدلہ لین دی گل سی۔ صرف رب دا شکر سی تے اسلام دے قانون دسے گئے۔

مدینے والیاں جس چاہ تے خوشی نال حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا راہ ویکھیا سی۔ اوہ اوہناں دا اِی حصہ سی۔ جدوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم مدینے پج گئے تے ہر اِک چاہندا سی جے حضور صلی اللہ علیہ وسلم میرے گھر وچ پیر وہنے بنن۔ پر ایہہ اپنے مقدراں دی گل ہوندی اے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم فرمادِتا سی۔ تسی میری ڈاچی دی نکیل چھڈ دیو۔ جتھے ایہہ آپے بہہ جاوے گی۔ میں اوتھے ای ٹھہراں گا۔ اخیر اوہ حضرت ابوایوب انصاری دے بوہے اگے ڈاچی بہہ گئی تے خوش قسمت ابوایوب حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں اپنے غریب خانے

اُتے لے گئے۔ مدینہ شریف وچ

ایہہ مکان حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی آخری آرام گاہ دے لاگے ای اے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے سب توں پہلاں ہجرت توں (پنج مہینے بعد) مہاجراں دی رہائش تے گزران دا بندوبست فرمایا۔ تے اِک اِک انصاری نوں اِک اِک مہاجر دا دینی بھائی بنا دِتا۔ انصاریاں دی کمال قربانی کیتی جے اپنے مکان تے اِک پاسے اپنے گھر بار تے کاروبار وی وَنڈ دِتے۔ ایتھوں تیک جے کسے کول دو بیویاں سن تے اِک نوں طلاق دے کے اپنے مہاجر بھرا دے حوالے کر دتی۔ حضرت سعد بن ربیع رضی اللہ عنہ انصاری نوں عبدالرحمٰن بن عوف رضی اللہ عنہ دا بھرا بنایا گیا۔ ایسے طراں دُوجیاں یاراں نوں انصاریاں دا بھرا بنا دِتا گیا۔ مہاجراں نوں آپس وِچ وی بھائی بھائی بنایا گیا۔ جدوں حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ، حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ تے حضرت طلحہ رضی اللہ عنہ، حضرت زبیر رضی اللہ عنہ تے حضرت عثمان رضی اللہ عنہ حضرت عبدالرحمٰن بن عوف رضی اللہ عنہ بھائی بھائی بنا دِتے گئے تے حضرت علی رضی اللہ عنہ نے عرض کیتی۔ "یا رسول اللہ! تُساں مینوں کسے دا بھرا نئیں بنایا" حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایا۔ تسی میرے دنیا تے آخرت دے بھائی او۔

انصاریاں تے مہاجراں دا بھائی چارا

مہاجر بھرا	انصاری بھرا
۱: حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ	حضرت خارجہ بن زبیر رضی اللہ عنہ

۲ : حضرت عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ — حضرت عتبان بن مالک رضی اللہ عنہ
۳ : حضرت ابو عبیدہ بن الجراح رضی اللہ عنہ — حضرت سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ
۴ : حضرت زبیر بن عوام رضی اللہ عنہ — حضرت سلامت بن ربیعہ سلامہ رضؓ
۵ : حضرت عبدالرحمن بن عوف رضؓ — حضرت سعد بن ربیعہ رضؓ
۶ : حضرت عثمان بن عفان رضؓ — حضرت ثابت بن المنذر رضؓ
۷ : حضرت طلحہ بن عبداللہ رضؓ — حضرت کعب بن مالک رضؓ
۸ : حضرت مصعب بن عمیر رضؓ — حضرت ابو ایوب انصاری رضؓ
۹ : حضرت عمار بن یاسر رضؓ — حضرت حذیفہ بن الیمان رضؓ

(اسلام تے مسلماناں دی تاریخ از مولوی محمد عثمان اعوان)

جدوں مسلماناں دے رہن سہن دا انتظام ہو گیا۔ تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے زید بن حارثہ رضی اللہ عنہ تے ابو رافع رضی اللہ عنہ نوں پنج سو درہم تے دو اوٹھ دے کے مکے گھلیا تاں جے اوہ آپ دے گھر والیاں نوں مدینے لے آون۔ حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ نے وی عبداللہ بن اریقط نوں اپنے پتر عبداللہ ول خط دے کے گھلیا جے اوہناں نے ٹبر دے بندیاں نوں مدینے لے آون

حضرت ام کلثوم رضی اللہ عنہا، حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا، حضرت سودہ رضی اللہ عنہا۔ ام ایمن رضی اللہ عنہا۔ حضرت زید رضی اللہ عنہ نال ای حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا، اُم رومان رضی اللہ عنہا تے حضرت اسماء رضی اللہ عنہا وی آئیاں۔ ایہہ سارے حضرت حارثہ بن نعمان رضی اللہ عنہ دے پروہنے بنے۔ مسجد وچ ای مکان مدینے وچ سب توں پہلا کم مسجد بنانا سی۔ ابو ایوب رضی اللہ عنہ دے گھر دے سامنے دو یتیم بچیاں دی تھاں خرید

کے مسیت دی اُساری کیتی گئی - ایہدیاں کندھاں کچیاں تے چھت تے
کھجور دے سن - حضرت عمر رضی اللہ عنہ دے زمانے ایہدی مرمت
ہوئی تے حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دے زمانے ایہنوں کھلا کیتا گیا
نالے سجایا وی گیا

مسیت دے نال ای حارثہ بن نعمان انصاری رضی اللہ عنہ دی
زمین دا ٹوٹا سی - ایہہ ٹوٹا اوہناں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی نذر کیتا
آپ نے ایہہ نذرانہ قبول فرما لیا تے اوس جگہ اُتے حضور صلی اللہ علیہ وسلم
دے حرماں دے حجرے بنائے گئے - ایہہ حجرے دنیا دی بے ثباتی
دا پورا پورا نمونہ سن - ولید بن عبدالملک دے زمانے وچ ایہہ حجرے
وی مسیت وچ شامل کر دتے گئے - ایہناں حجریاں دے دروازے
مسیت وَل کھلدے سن تے مسیت دا محراب مسجد اقصیٰ وَل سی - مسیت
بن گئی تے لوکاں نوں مسیت وچ بلاون دا مسئلہ پیدا ہو گیا - کئی بیلیاں
مجوسیاں دی طراں اگ بال کے دھوں وکھان دی صلاح دِتی - کئیاں
یہودیاں دی طراں بوق وجاون دا کہیا - کجھ بندیاں عیسائیاں دی نقل کر
کے ٹل کھڑکاون دا مشورہ دِتا - پر حضور صلی اللہ علیہ وسلم ایہہ ساریاں صلاحواں
رَد کر دتیاں - کیوں جے اوہ کسے ہور مذہبی ٹولے نال رلنا نہیں سن چاہندے
حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ نے رائے دتی تے حضرت بلال رضی اللہ عنہ
نوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم حکم دِتا جے نماز ویلے گھر گھر جا کے مسلماناں
نوں نماز لئی بلا لیا کرے - آپ رضی اللہ عنہ نماز ویلے آواز دیندے
جاندے سن - "الصلوٰۃ جامعۃ" یعنی اکٹھیاں نماز پڑھن دا وقت
ہو گیا اے تے مسلمان مسیت وَل ٹُر پیندے -

فیر اک دیہاڑے حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ تے حضرت عبداللہ بن زید انصاری رضی اللہ عنہ رات نوں خواب وچ ویکھیا جے کوئی بندہ بانگ دے کلمے اُچی اُچی آواز نال پیا پڑھدا اے - دوہاں نے اپنا اپنا خواب نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں دسیا - آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے وی فرمایا جے بانگ دا حکم ایہناں کلمیاں نال ہیج چکیا اے - ایہہ کلمے حضرت بلال رضی اللہ عنہ نوں سکھا دتے گئے تے اوسے دیہاڑے توں حضرت بلال رضی اللہ عنہ بانگ دین لئی منہ دِتے گئے - آپ رضی اللہ عنہ دی بانگ رب دی بارگاہ وچ ایسی مقبول ہوئی جے مدینے دیاں قاریاں دی آپ رضی اللہ عنہ نوں ہٹا کے بانگ آپوں آکھن دا جتن کیتا کیوں جے آپ ش نوں سین ای پڑھدے سن - پر قاری عاجز آ گئے تے بانگ فیر حضرت بلال رضی اللہ عنہ ای پڑھدے رہے - جدوں قاریاں بانگ آکھی تے پوہ ای نہ پھٹی تے مجبور ہو کے حضرت بلال رضی اللہ عنہ نوں بانگ آکھن لئی عرض کیتی گئی - جدوں حضرت بلال رضی اللہ عنہ ہوراں بانگ دِتی تے نال ای پوہ وی پھٹی - کیوں جے آپ رب دے پیارے رسول دے پیارے مؤذن سن

عالمی دستور

ہجرت دے پہلے ای سال حضور صلی اللہ علیہ وسلم مدینے دے ساریاں لوکاں نوں اکٹھیاں کر کے ایہہ گلاں متھیاں

۱۔ مدینے دے سارے لوک رل کے دشمن دا مقابلہ کرن گے

۲ : اِک فریق دی صُلح دشمن نال دوجے فریق دی صُلح سمجھی جاوے گی۔ مذہبی لڑائی ایہدے وچ نہیں آوندی

۳ : مدینے دے یہودی مکے دیاں کافراں یاں اوہناں دیاں سنگیاں نوں پناہ نہیں دین گے

۴ : مدینے وچ کوئی وی کسے دے دین اُتے اعتراض نہیں کرے گا

۵ : ہر تنازعے دا آخری فیصلہ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کیتا کرن گے

۶ : دشمن نال لڑائی دے خرچ وچ مدینے دے سارے لوک اِکو جیہیا حصّہ لین گے

۷ : یہودیاں دے سجن مسلماناں دے سجن تے اوہناں دے دشمن مسلماناں دے دشمن سمجھے جاون گے

۸ : مدینے وچ خون خرابہ حرام ہووے گا۔ ہر مظلوم دی مدد کیتی جاوے گی

۹ : خون بہا تے فدیہ دا پہلا رواج قائم رہوے گا

ایس قول اقرار دا ایہہ اثر ہویا جے مسلمان بے خطر ہو کے دین دی تبلیغ وچ رُجھ گئے مدینے دا ماحول پُر سکون ہو گیا تے سارے مدینے والے اِک مِک ہو گئے۔ ایہہ دنیا دا پہلا عالمی دستور لکھیا گیا سی۔ جنھے ایہہ ثابت کر دتا پئی انسان اکو جیہے نیں تے ساریاں نوں زمین اُتے سُکھ تے آرام نال رہن دا حق اے۔ ایہدی مثال اج تک تاریخ وچ نہیں مِلدی۔ نہ ای کوئی ہور قانون ایہدی برابری کر سکدا اے۔

پہلا قبلہ مقرر ہونا

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم مکے وچ خانہ کعبہ ول منہ کر کے نماز پڑھدے سن۔ مدینے شریف آئے تے حکم ہویا۔ مسیت اقصیٰ ول منہ کر کے نماز پڑھیا کرو۔ سولاں ستاراں مہینے حضور مسجد اقصیٰ ول منہ کر کے نماز پڑھدے رہے۔ یہودیاں طعنہ دتا جے حضور اساڈے قبلے ول منہ کر کے نماز دی پڑھدے نیں تے اساڈی مخالفت وی کر دے نیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے دل وچ ایہہ خیال آیا جے رب اساڈا کعبہ وی پہلا کعبہ ابراہیمی مکے والا مقرر کر دیوے تے ایس طعنے توں وی بچ جاں گے۔ حضور بار بار ایس کعبے دی تبدیلی لئی آسماناں ول ویکھدے سن۔ آخیر ایہہ حکم آ ای گیا۔

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَآءِ ج. فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰهَا ص فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ط وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ شَطْرَهٗ ط سورہ بقرہ آیت ۱۴۴

ترجمہ: "بے شک اسیں ویکھدے آں جے تسی اپنا چہرہ مبارک آسماناں ول بار بار کردے او۔ ہن تسی اپنا منہ مسجد الحرام ول کر لوؤ۔ تسی جتھے وی ہووو۔ اپنا رخ ایسے خانہ کعبہ ول کر لیا کرو۔" ایہہ حکم مسیت بنی مسلمہ وچ نماز ظہر دی ادا کر دیاں تیجی رکعتے آیا۔ آپ نے نماز وچ ای اپنا منہ خانہ کعبہ ول کر لیا۔ یہودیاں نے قبلے دا بدلنا بڑا ناپسند کیتا۔ پر اللہ تعالیٰ نے اوہناں دی مخالفت نوں سورہ بقرہ رکوع ۱۷ وچ اوہناں دی حماقت دسیا اے تے اعلان

کیتا - قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ط يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى

صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ط سورہ بقرہ، آیت ۱۴۲

یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرما دیو جے چڑھدا لہندا سب رب دے

پاسے نیں - رب جنہوں چاہندا اے - سدھا راہ دکھا دیندا اے -

اج تیکر ایہہ قبلہ خانہ کعبہ ساری دنیا دے مسلماناں دا قبلہ اے قبلے

ول نماز وچ منہ کرنا نماز دی شرط رکھی گئی اے - تاں جے مسلمان عام حیاتی

وچ وی اِک اِی پاسے رَل کے تے دھیان کر کے ساری دنیا دا مقابلہ کرن

سال وچ اِک واری ساری دنیا دے مسلمان جیہڑے حج کر سکدے نیں

اوہ ایسے خانہ خدا دا طواف کردے نیں - ایتھے رب نے اِک ہور اعلان کر

دتا جے قبلہ تبدیل کرن وچ ایہہ وی راز سی جے اسی ویکھ لیئے کیہڑا بندہ رسول

دا تابعدار رہندا اے تے کیہڑا پھر جاندا اے - جویں

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِيْ كُنْتَ عَلَيْهَآ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَّتَّبِعُ

الرَّسُوْلَ مِمَّنْ يَّنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ ط وَاِنْ كَانَتْ لَكَبِيْرَةً اِلَّا

عَلَى الَّذِيْنَ هَدَى اللّٰهُ ط سورہ بقرہ - آیت ۱۴۳

سوائے صحیح مسلماناں دے ایہدا اُتے گھٹ بندے کھلو سکدے

نیں - رب نے دوجے پارے دے دوجے رکوع وچ ایہدی ہور وضاحت

کر دتی

لِئَلَّا يَكُوْنَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ ۙ اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا فَلَا تَخْشَوْهُمْ

وَاخْشَوْنِيْ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ۝

تاں جے لوکاں واہتے کوئی حجت نہ رہ جائے - صرف ظالم ای حجتاں

کردے رہن گے - تسی اوہناں توں بالکل نہ ڈرو - صرف رب توں ڈرو -

تاں جے تہانوں سِدھی راہ لبھ جاوے۔ ایس طراں حُجتاں نے ٹھٹھے کرن دا منہ بند کر دتا گیا۔

یثرب دا ناں مدینۃ النّبی نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلّم دے اوتھے جاون نال رکھ دتا گیا۔ یثرب بیماریاں دا گھر سی۔ اوتھوں دے لوک عام طور تے بیمار تے بخار نال رہندے سن۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے مدینے لئی خاص دعا منگی "یا اللہ! اساڈیاں دِلاں وچ مدینے لئی مکّے جیہی محبّت پیدا کر دے سگوں اسی اوس توں وی ایہنوں ودھ پیار کریئے۔ ایتھوں دا موسم صحت دیون والا بنا دے۔ ایتھوں دے ناپ تول وچ برکت پا دے تے ایتھوں دے بخاراں نوں جحفہ ول گھل چھڈ۔" ایسے دعا دا نتیجہ اے جے مدینہ رہندی دنیا تیکر شفا دا گھر اے۔ تے ساریاں برکتاں رب نے اوتھے اکٹھیاں کر دتیاں نیں۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دا ابد تیک ٹھکانہ وی مدینہ اے

ہجرت دے پہلے سال حضرت سلمان فارسی نے اسلام قبول کیتا۔ فیر آپ رضی اللہ عنہ اہل بیت وچ شمار ہوون لگ پئے۔ ظہر عصر تے عشاء دی نماز دے فرض دو توں دو دو کے چار کر دتے گئے۔ پر سفر دی حالت وچ دو دو رکعتاں ای رہیاں۔ ایسے سال حضرت زبیر بن عوام مہاجر دے گھر اللہ تعالیٰ نے چن جیہا پُتر عبداللہ عطا کیتا۔ یہودی ایس توں پہلاں مشہور کر چکے سن جے اوہناں دے جادو دے سبب مسلمان مہاجراں دے گھر کوئی بچہ پیدا نئیں ہندا۔ عبداللہ بن زبیر دی پیدائش نال اوہناں دے جادو دا پول وی کھل گیا

نماز تے مکّے وچ واقعہ معراج نال مسلماناں اُتے فرض ہو چکی سی مسلماناں سنہ ۲ ھ وچ روزے وی فرض ہو گئے۔ حالانکہ روزے پہلیاں اُمتاں اُتے وی فرض رہے نیں۔ ارشاد ربانی اے۔

یٰایھا الذین اٰمنوا کتب علیکم الصیام کما کتب
علی الذین من قبلکم لعلکم تتقون ایام معدودات۔
یعنی اے ایمان والیو! تہاڈے اُتے روزے ایویں ای فرض کیتے
گئے نیں جویں تُساں توں پہلیاں لوکاں اُتے روزے فرض کیتے گئے سن
تاں جے تُسی متقی بن جاوٴ۔ ایہہ گنتی دے کجھ دِن نیں۔ فیر اللہ تعالےٰ نے
سورہ بقر دے ایسے رکوع نمبر ۲۳ وچ ایہہ وی واضح کر دتا جے ایہہ روزے
رمضان دے مہینے دے نیں۔ جویں ربی حکم آیا
شھر رمضان الذی انزل فیہ القراٰن
جے رمضان دے مہینے وچ ای قرآن مجید نازل ہویا سی
فمن شھد منکم الشھر فلیصمہ
فیر جنہوں ایہہ مہینہ حیاتی وچ آجاوے اوہ ایہدے روزے رکھے
روزے دیاں کجھ شرطاں رکھیاں گئیاں۔ اک تے مکلف (بالغ) مسلمان روزہ
رکھے۔ فیر بیمار یاں کمزور بڈھے نوں روزے دا فدیہ دین دی اجازت
اے۔ مریض یاں مسافر مرض یاں سفر توں پچھے روزے قضا کر سکدے
نیں۔ اعتکاف وی رمضان دے آخری عشرے وچ سُنت بنیا۔ پہلی
شوال نوں عید رکھی گئی پر غریباں مسکیناں نوں فطرانہ دے کے نماز عید
پڑھن دا حکم ہویا۔ روزیاں وچ دن نوں روزہ تے رات نوں عبادت
(تراویح) تلاوت قرآن پاک رکھے گئے۔
محمدی اُمت دا روزہ یہودیاں تے عیسائیاں نالوں سوکھا کیتا گیا
کیوں جے پہلاں تے روزہ اٹھاں پہراں وچوں صرف اِک واری کھولدے
سن۔ جدوں رات نوں سوں گئے تے روزہ فیر شروع ہو جاندا سی۔ پر

مسلماناں لئی روزہ پوہ پھٹن توں لے کے دن ڈبن تیک ای فرض رکیتا گیا۔ رات نوں پوہ پھٹن تیک تسی سوائے اعتکاف دے اپنیاں بیویاں کول وی جا سکدے او۔ حدوں پہلیاں اُمتاں وچ ایہہ وی پابندی سی جے روزیاں وچ لوک بیویاں کول وی نہیں سن جا سکدے۔ فیر سرگی ویلے اُٹھ کے تازہ کھانا کھا سکدے او۔ حدوں پہلے لوک رات نوں سون توں پچھے کھا پی وی کجھ نہیں سن سکدے۔ پہلیاں لوکاں دے روزے وی گھٹ ودھ سن۔ جویں آدم علیہ السلام تیرھویں چودھویں، پندرھویں چن دے روزے رکھدے۔ فیر عاشورے دا روزہ سی۔ یہودی وی عاشورے دا روزہ رکھدے۔ فرعون کولوں نجات دے دن دا روزہ رکھدے تے چالی روزے موسیٰ علیہ السلام دے تورات لیاؤن لئی دناں دے رکھدے۔ ایسے طراں عیسائی وی چالی روزے یہودیاں دی طراں رکھدے۔ پر پابندی اوہ ای سی جے اٹھاں پہراں وچوں صرف اِکو واری کھا پی سکدے سن تے بیویاں کول وی روزیاں وچ نہیں سن جا سکدے۔

طاقت نال کفر دا مقابلہ

اسلام اجے تیک خلق، پیار، ادب، روحانی سکون تے آخرت دی فکر نال ای دسیا جا رہیا سی۔ حدوں کہ کافر اہنوں ختم کرن لئی اپنا پورا ٹل لاندے رہے۔ جویں مسلماناں نوں تنگ کرنا۔ اوہناں نوں شہید کرنا۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں سختی نال روکنا

معاشرتی بائیکاٹ کرنا تے آخیر اُتے سارے مکے دا اوہناں نوں قتل کر کے جان چھڈاون دا مّنا پکا لبنا سی

۲ سنہ ہجری وچ اللہ تعالٰے نے مسلماناں اتے جہاد فرض کر دتا۔ جویں

وقاتلوا فی سبیل اللہ الذین یقاتلونکم ولا تعتدوا ان اللہ لا یحب المعتدین۔ واقتلوھم حیث ثقفتموھم واخرجوھم من حیث اخرجوکم والفتنۃ اشد من القتل ۔ وقاتلوھم حتی لا تکون فتنۃ ویکون الدین للہ فان انتھوا فلا عدوان الا علی الظلمین

ترجمہ: رب دی راہ وچ لڑائی کرو اوہناں بندیاں نال جیہڑے تہاڈے نال لڑدے نیں۔ تُسی زیادتی نہ کرو۔ رب زیادتی کرن والیاں نوں پسند نئیں کردا۔ جتھے وی اوہ تہانوں لبھ جاون اوہناں نوں قتل کرو۔ اوہناں نوں اوتھوں کڈھ دیو۔ جتھوں اوہناں تہانوں کڈھیا اے فتنہ فساد تے لڑائی نالوں وی بھیڑا اے۔ اوہناں نال ایتھوں تیک لڑو۔ جدوں تیک کوئی فتنہ فساد نہ رہوے۔ فیر جے تُسی رُک گئے فیر ظالماں اُتے ای زیادتی ہووے گی۔

مسلمان مکے والیاں نوں تنگ آکے حبشہ ٹُر گئے سن تے باقی جیہڑے رہ گئے سن اوہناں وی مکہ چھڈن دی صلاح کر لئی۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے اشارے اُتے کجھ مسلمان مدینے وَل ٹُر پئے۔ جدوں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم آپ دی ربی حکم نال

تے انصارِ مدینہ دی دعوت اُتے مدینے پہنچے۔ فیر باقی مسلمان دی اُکا دُکا مدینے اَپڑ گئے ۔ ایس طراں مدینہ اسلام دا مرکز بن گیا۔ کافراں نوں ایہہ گل کسے طراں وی پسند نئیں سی جے محمد رسول اللہ کامیاب ہو جاون تے اوہناں دا دین عرباں اتے غالب آ جاوے ایس طراں اوہناں دی چودھراہٹ ، تہذیب ، رسم رواج تے تھوڑھا شو ختم ہو جانا سی۔ جدوں اوہناں ویکھیا جے مسلمان مکے نوں مدینے جا کے آزاد تے سوکھے ہو گئے نیں۔ اوہناں فیر رل کے مسلماناں نوں تے کیہہ مدینے نوں ای ختم کرن دا منصوبہ بنایا تے مدینے اتے چڑھائی دا بہانہ ڈھونڈن لگ پے
مسلمان وی کفر دیاں چالاں نوں ناکام بناون دا سوچن لگ پئے اوہناں وی کافراں دے قافلے ڈکن تے اوہناں نوں نقصان پہنچانا شروع کر دتا۔ دوہاں دھراں اک دوجے نوں زیر کرن دے جتن شروع کر دتے تے مکے دیاں کافراں مدینے دے سردار عبداللہ بن ابی نوں لکھیا۔ جے تساں مسلماناں نوں مدینیوں باہر نہ کڈھیا تے فیر تہاڈی خیر نئیں۔ اسی مکے والے تہاڈے نال وی نبڑ لواں گے
عبداللہ بن ابی پہلاں ای مسلماناں دے خلاف سی۔ جدوں اوہنوں مکے والیاں دا سنیہا لبھا تے اوہ ہور چُست ہو گیا۔ اوہنے مدینے دے بندے اکٹھے کر کے اوہناں نوں مسلماناں دے خلاف لڑائی لئی اکسایا۔ پر نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے سمجھاون اُتے لوک ایدھر اودھر کھِڑ گئے تے عبداللہ سوچدا ای رہ گیا۔
مکے دیاں کافراں پہلاں شرارت کیتی تے ربیع الاول سنہ ۲ ھ

وچ کرز بن جابر فہری مدینے آکے مدینے والیاں دے مال ڈنگر ڈل لیا یا تے اپنی بہادری دا لوہیا منوایا

فیر سعد بن معاذ عمرہ کرن لئی مکے گئے تے امیہ بن خلف دے پروہنے بنے۔ ابو جہل حضرت سعد رضی اللہ عنہ نوں ویکھ کے لال پیلا ہو گیا تے کہن لگا۔ اج توں امیہ دی پناہ وچ نہ ہندوں تے بچ کے کیویں جاندوں؟ نالے امیہ نوں ابو جہل نے کہہ دتا۔ جے توں مسلماناں تے صحابیاں نوں نال لے کے کعبے وچ نئیں آسکدا۔ حضرت سعد رضی اللہ عنہ نے کہیا۔ جے تساں اسانوں کعبیوں بند کیتا تے اسی تہاڈا شام دا رستہ بند کر دیاں گے

رجب سنہ ۲ ھ وچ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے عبداللہ بن جحش نوں باراں بندے دے کے نخلہ وادی ول گھلیا۔ تاں جے کافراں دی ہلچل دا پتہ لگ سکے۔ اتفاق نال اِک نکا جیہیا کافراں دا قافلہ شام ولوں واپس آ رہیا سی۔ مسلماناں اوہدے اُتے حملہ کر دتا تے اِک بندہ عمرو بن الحضرمی قتل ہو گیا۔ دو بندے قیدی کر لے گئے۔ مال اسباب وی لُٹ لیا گیا۔ جدوں عبداللہ رضی اللہ عنہ مدینے پہنچے تے حضور صلعم نے فرمایا۔ میں تہانوں لڑائی دا حکم تے نئیں سی دتا

عمرو بن الحضرمی حرب بن امیہ دا سنگی سی تے حرب قریش دا وڈیرا سی۔

قید ہون والے دونویں بندے نوفل تے عثمان عبداللہ بن مغیرہ دے پُتر سن۔ اوہ وی قریش دا سردار سی۔ کافراں نے مِتا پکا لیا جے اوہ مدینے دے مسلماناں نوں ایس قتل دا مزہ چکھا دین گے۔

مکے والیاں اِک بہوں وڈا قافلہ ابوسفیان دی سرکردگی وچ شام گھلیا۔ ایہدا سارا نفع مسلماناں نال لڑائی اُتے لاؤن دا فیصلہ وی کیتا۔ ایہہ قافلہ واپسی اُتے مسلماناں دا شکار ہندا ہندا بچ گیا۔ کیوں جے ابوسفیان نوں مسلماناں دا راہ ڈکنا معلوم ہو گیا سی۔ اوہ اپنا عام راہ چھڈ کے کسے ہور راہے مدینے نوں ولا کے مسلماناں توں بچ کے مکے وَل نکل گیا۔ پر اوہنے مکے والیاں نوں سنیہا گھل دتا سی جے مسلمان اوہدا قافلہ لٹنا چاہندے سن۔ ایس لئی سارے مکے والے اپنے اپنے مال دی خاطر پوری تیاری نال مسلماناں اُتے ٹٹ پین لئی آجاؤ۔ مسلماناں نوں ختم کرن دا ایہہ بہوں وڈا بہانہ سی

تہذیب نوں کیوں رہن دئیے۔ اوہنے تے وی رب نال ٹاکرا لا کے ویکھ ای لیا جے رب تے اوہنوں نکیاں نکیاں پکھنواں توں مروا دتا۔ تے رب دا گھر صحیح سلامت اپنی تھاں اُتے کھلا رہیا۔ ایہدی وضاحت سورہ فیل دے حوالے نال پہلاں گزر چکی اے۔

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

کفر تے اسلام دا پہلا معرکہ بدر دے میدان وچ

ایس مقابلے تے لڑائی دے سبب اُتے دس دتے گئے نے۔

جویں: (۱) کافراں دا مسلماناں نال اللہ واسطے دا وَیر جے ایہہ رب نوں اللہ کیوں من دے نیں۔ (۲) کرز بن جابر الفہری دا مدینے والیاں دے اُٹھ چک کے لَے جانا۔

(۳) عبداللہ بن حجش رضی اللہ عنہ دے ہتھوں عمرو بن الحضرمی دا قتل تے عثمان بن عبداللہ" تے حکم بن کیسان (مغیرہ دے آزاد کردہ غلام) دا قید ہو جانا۔

(۴) سبھ توں وڈی وجہ مسلماناں دا مکے والیاں دا شام دا راہ روکن دی سی کیوں جے مکے والیاں اوہناں نوں حج تے عمرہ توں روک دتا سی۔

(۵) ابو سفیان دی سرکردگی وچہ مکے والیاں دا تجارتی قافلہ شام تھیں واپس آرہیا سی جدوں ایہہ قافلہ بدر دے نیڑے اپڑیا تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم صحابہؓ نوں اودوں رستہ ڈکن لئی آکھیا جدوں ایہہ قافلہ مدینے دے نیڑے آجاوے۔ اودھر ابو سفیان نوں شام وچہ ای خبر مل گئی سی پئی مسلمان ساڈا تجارتی قافلہ لٹن نوں پھر دے نیں۔ ایس لئی اوس نے حجاز دے نیڑے پج کے ضمضم بن عمرو نوں ویہہ مثقال اجرت دے کے مکے گھلیا۔ تاں جے مکے والیاں نوں اینہاں حالات توں خبردار کرے۔ ضمضم اُٹھ اُتے بہہ کے وڈی پھرتی نال مکے پہنچیا۔ اوتھے جا کے اوہنے اپنے اُٹھ دے نک تے کن وَڈھ دتے، کجاوہ پُٹھا کر سُٹیا تے اپنا کرتا وی پاڑ دتا۔ اپنے اوسے اُٹھ اُتے بہہ کے رولا پاؤن ڈیہہ پیا" اوئے قریشیو! قافلہ تجارت! تہاڈا مال ابو سفیان نال اے۔ محمد صلی اللہ علیہ وسلم تے اوہدے ساتھی قافلہ لٹن نوں کاہلے پھر دے نیں اوہنوں بچان دا کجھ جتن کرو۔ فریاد! فریاد!"!

جنگ لئی تیاری

ضمضم دا رولا سن کے قریش بل اُٹھے تے جناں جھب ہو سکدا سی اپنا لشکر لے کے بدر ول ٹُر پئے۔ صرف ابولہب پچھے رہ گیا۔ اوہنے وی عاص بن ہشام نوں چار ہزار درہم سُودی معاف کر کے بدر ول گھلیا (اپنی جگہ)۔ قریش نوں راہ وچہ بنو کنانہ دا خطرہ سی۔ پر شیطان نے اوہناں دا سردار سراقہ بن مالک بن کے قریش نوں تسلّی دِتی۔
قریش دے سردار عباس، عتبہ بن ربیعہ، حارث بن عامر، نضر بن حارث، ابوجہل تے امیّہ بن خلف سن۔ امیہ بن خلف نے سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ کولوں سنیا ہویا سی کہ اوہ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے یاراں ہتھوں قتل ہووے دا۔ ایس واسطے اُمیّہ کجھ اگے پچھے ہویا پر ابوجہل نے شرم دِوا کے نال ٹور ای لیا۔
قافلہ بچ کے نکل گیا۔ ابوسفیان نوں مدینے پہنچن تک کوئی امداد نہ مل سکی تے اوہ مایوس ہو کے بدر تائیں پُج گیا۔ اوتھوں اوہنوں مسلماناں دے قافلے دا پتہ لگا تے راہ وَلا کے سمندر دے نال نال اوہ مکے ول ٹُر پیا۔ جدوں اوہنے آپنے آپ نوں محفوظ سمجھیا تے قیس بن عمر نوں سنیہا دے کے گھلیا جے میں بالکل خیریت نال نکل آیا واں۔ ایس لئی لڑائی دی کوئی لوڑ نئیں۔ ایہہ ایلچی جحفہ دے مقام اُتے قریش نوں ملیا تے ابو سفیان دا سنیہا دتا۔ قریش نے واپسی دا ارادہ وی کیتا پر ابوجہل دی موت اوہنوں بدر ول چھکی لے جاندی سی۔ اوہنے آکھیا اسیں بدر تک ضرور جاواں گے تے تِن دن اوتھے عیش کر کے عرب اُتے اپنی تڑھی جما کے آواں گے۔
بنو زہرہ تے بنو عدی واپس ہو گئے۔ اودھر نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم یاراں نال صفرا

دے نیڑے پجے تے حضرت جبرائیل امین ربّ دا سنیہا لے کے حاضر ہو گئے
ارشاد ربانی ہویا:
قافلے یا لشکر وچوں اک نوں تسیں ضرور زیر کر لوو گے۔" حضور صلی اللہ علیہ وسلم نیں صحابہؓ نال مشورہ کیتا۔ "تسیں قافلہ چاہندے ہو یا لشکر؟ صحابہ رضوان اللہ علیہم گھٹ مقدار وچ کے کیہا "یا رسول اللہ! اسیں تے قافلے نال لڑن نکلے ساں حضور صلی اللہ علیہ وسلم ایہہ سن کے ذرا خفا ہوئے۔ کیوں جے قافلہ تے نکل گیا سی حضرت ابا بکر صدیقؓ، حضرت عمرؓ، حضرت مقداد بن عمروؓ تے حضرت سعد بن معاذؓ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اگے عرض کیتی "یا رسول اللہ! جویں تہاڈی مرضی اے کر گزرو۔ اسیں سارے تہاڈے نال آں۔ ایس طرحاں ایہہ نگا جیہا لشکر بے سروسامانی دی حالت وچ وی قریش نال ٹکران تے تیار ہو گیا۔
مہاجرین دا جھنڈا حضرت مصعب بن عمیرؓ، قبیلہ خزرج دا جھنڈا خباب بن منذرؓ تے قبیلہ اوس دا جھنڈا حضرت سعد بن معاذؓ دے ہتھ سی۔
کافراں دے جھنڈے ابو عزیز بن عمیر، نضر بن حارث تے طلحہ بن ابی طلحہ دے ہتھ سن۔

بدر دا میدان

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم اپنے یاراں نال سولاں (۱۶) رمضان المبارک جمعے دی رات میدان وچ اُترے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اپنے جاسوساں دے ذریعے قریش دی تعداد دا اندازہ لایا تے اوہ اک ہزار نکلی۔ مسلماناں دی اپنی تعداد ۳۱۳ سی حضرت خباب بن منذرؓ دے مشورے تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے اک مٹھے کھوہ کول ڈیرا لایا تے باقی کھوہ خراب کر دتے۔ تاں جے کافر پانی نا لے سکن۔

مسلماناں نوں غسل تے وضو واسطے پانی دی لوڑ سی اوہناں دے دلاں وچ شیطان نے ایہہ وسوسہ پا دتا جے تسیں بے وضو تے پلیت جُسّے نال ای رب دی عبادت کردے او تے کافراں اتے غلبہ کِس طرحاں پاؤ گے۔ ایسے فکر وچ اوہ سوں گئے تے رب نیں خوب مینہ وسایا جیہدے نال اوھناں مشکاں وی بھر لئیاں تے غسل وی کر لیا۔ ریت وی سخت ہو گئی، کافراں دی تھاں تے چِکڑ ہو گیا۔ ایس طرحاں مسلماناں نوں اطمینان ہو گیا۔

ایس تھیں بعد نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم لئی کھجور دیاں ڈالیاں دا اک چھپر بنایا گیا جیہدے وچ حضرت ابا بکر صدیق رضی اللہ عنہ تلوار نال پہرہ دے رہے سن، چھپر دے باہر حضرت سعد بن معاذ رضی پہرے دار سن۔ ساری رات نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دعاواں منگدے رہے تے سویرے نماز فجر تھیں پچھوں جہاد اُتے وعظ فرمایا۔

۱۷ رمضان المبارک ۲ھ نوں جمعے دے دن صبح سویرے ای نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم صف بندی کیتی۔ آپ دے ہتھ اک تیر سی جیہدے نال صفاں سِدھیاں کر رہے سن حضرت سوداد بن غزیہ انصاری رضی اللہ عنہ نوں تیر نال آپ نے ٹیشا نہہ کیتا تے اوھناں عرض کیتی "یا رسول اللہ تسیں حق نال گھلے گئے ہو ہن میینوں تساں تکلیف دتی اے۔ مینوں بدلہ دیہو"۔ آپ نیں اپنا ڈِھڈ مبارک ننگا پیش کر دتا تے حضرت سوداد رضی اللہ عنہ نیں بوسہ لے کے آکھیا میں قصاص معاف کیتا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم پچھیا توں انج کیوں کیتا اے تے اوہ عرض کرن لگے "یا رسول اللہ! میں موت سامنے ویکھ رہیا واں۔ ایس لئی غنیمت سمجھیا جے اپنا جسم آپ دے جسم مبارک نال مَس کر لواں"۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم آپ رضی لئی دعا کیتی۔ ایتھے وچ کافر وی دِس

پئے - تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوھناں نوں ویکھ کے انج دعا فرمائی -

"خدایا ایہہ قریش دی قوم اے جیہڑی اپنے غرور تے وڈیائی نال آئی اے جے تینوں للکارے تے تیرے رسول نوں جھوٹھیاں کرے - خدایا جس مدد داتوں میرے نال وعدہ کیتا ہویا اے اوہ مدد گھل دے - خدایا ایہناں تھیں بدلہ لے لے"

ابوجہل، امیہ بن خلف تے عمیر بدر دا میدان ویکھ کے تے مسلماناں دی تعداد تھوڑی تک کے گھمنڈ وچ آگئے - عتبہ بن ربیعہ اپنا خواب دسدا اے جے عتبہ بن ربیعہ شیبہ بن ربیعہ، ابوالحکم بن ہشام تے امیہ بن خلف قتل ہو گئے نے -

ابوجہل اوہدا مذاق اڈاندا اے جے عبدالمطلب دے خاندان وچ اک ہور نبی پیدا ہو گیا اے - فیر اک قاصد آکے دسدا اے جے ابوسفیان تے اوہدا قافلہ بالکل ٹھیک ٹھاک مکے پج گئے نیں - ایس واسطے واپس ہو چلو - پر جنہاں دی موت بدر وچ لکھی ہوئی سی اوہ واپس کس طرحاں جاندے - ابوجہل تے اُمیّہ" لات تے عزٰی دیاں قسماں کھا کے آکھدے نیں جے اوہ ہرگز نئیں مڑن گے - اسود مخزومی اُچا سارا نعرہ لا کے کہندا اے "لات دی قسم ! میں مسلماناں دے حوض وچوں یا پانی پیاں گا یا اوھنوں بھن دیاں گا یا اپنی جان دے دیاں گا"

اوہ ایہہ گل آکھ کے حوض ول ودھدا اے تے امیر حمزہ رضؓ اوہدا خاتمہ کر دیندے نیں

فیر عتبہ میدان وچ نکلدا اے تے للکاردا اے - کوئی میرے مقابلے تے آوے ؟ تن انصاری اگے ہوئے تے عتبہ، شیبہ تے ولید کہیا "اساڈا اتھاڈا کوئی ویر نئیں - تسیں مہاجراں وچوں ساڈے مقابلے تے گھلو"

حضور صلی اللہ علیہ وسلم فرماندے نیں "اٹھو حمزہؓ ! ، اُٹھو علیؓ ! ، اُٹھو عبیدہؓ بن حارث

تِنّے میدانِ جنگ وچ آجاندے نیں۔

عتبہ: تسیں کون او؟

حمزہؓ: میں حمزہ بن عبد المطلب ہاں۔ اللہ تے اللہ دے رسول دا شیر''

عتبہ: بے شک میرا جوڑ او۔ میں وی قریش دا شیر آں۔ تیرے ایہہ دونویں ساتھی کون نیں؟

حمزہؓ: علی بن ابی طالبؓ، عبیدہ بن حارثؓ۔

عتبہ: ایہہ وی اساڈے جوڑ نیں۔ میرے ساتھی وی سن لوو۔ ولید میرا پتر اے تے شیبہ میرا بھائی اے۔ اگے ودھو شیبہ! اگے ودھو ولید!

حضرت علی شیرِ خدا لڑائی شروع ہوندیاں ای ولید نوں ٹھنڈا کر دیندے نیں۔ حمزہؓ وی عتبہ نوں ٹھنڈا کر دیندے نیں۔

عبیدہؓ تے شیبہ گتھم گتھا ہوندے نیں۔ شیبہ حضرت عبیدہ رضی اللہ عنہ نوں زخمی کر دیندا اے۔ حضرت حمزہ رضی اللہ عنہ تے حضرت علی رضی اللہ عنہ رل کے شیبہ دا کم وی کر دیندے نیں۔

ابوجہل حملے دا حکم دے دیندا اے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دعا کر رہے نیں تے یا حیُّ یا قیُّومُ دا ورد وی کر رہے نیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم آسماناں ول اپنا منہ کر کے کہندے نیں ''خدایا! اج ایہہ مٹھی کو مسلمان ختم ہو گئے تے قیامت تو ڑی تیرا ناں لین آلا کوئی نئیں ہووے گا'' مسلماناں دا نعرہ اَحَدْ اَحَدْ ای سی اوہ حضرت عمرؓ دے غلام مہجع مقابلے لئی نکلدے نیں تے اک تیر اوہناں

دی جان لے لیندا اے ۔ فیر حارث بن سفہ شہید ہوندے نیں۔
اینے وچ اللہ تعالیٰ دی مدد پنج ہزار فرشتے مومناں دی مدد لئی آجاندے نیں ۔
نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم عام حملے دا حکم دے دیندے نیں۔ حضورؐ فرماندے نیں
"اج جیہڑا مسلمان خدا دی رضا لئی لڑدا لگے وڈھے دا اللہ تعالیٰ اوھنوں جنّت دیئے دا"
ابن حمام کھجوراں ہتھ وچوں سُٹ کے کہندا اے ۔ آہا ! میرے تے جنّت وچہ صرف
اینی ای وِتھ اے جے میں ایہناں لوکاں نال لڑ کے شہید ہو جاواں ۔ اوہ
لڑدے لڑدے شہید ہو جاندے نیں ۔
حضور صلی اللہ علیہ وسلم اِک مٹھی کنکریاں قریش ول سٹدے نیں جے عباس بن
عبد المطلب سامنے آوٴن تے قتل نا نہہ کرنا ۔ ابو حذیفہ کہندے نے "اساڈے
پیو دادے تے قتل کیتے جاوٴن تے عباس نوں چھڈ دیئے ۔ خدا دی قسم میں
خود اپنی تلوار نال اوھدا خاتمہ کراں دا "
حضرت عفراء دے پتر معاذ تے معوذ ابو جہل دا پتہ حضرت عبد الرحمٰن بن عوفؓ
کولوں پچھدے نیں تے او ہناں دے دسن اتے ابو جہل اتے باز دی طرح ٹُٹ
پیندے نیں ۔ اوہنوں زخمی کر کے گھوڑے اتوں ہیٹھاں سُٹ دیندے نیں
حضرت عبد اللہ بن مسعودؓ آ کے اوہدا سر لاہندے نیں ۔
مسلمان زور دا حملہ کر دیندے نیں تے دشمن دے چھکے چھڈا دیندے نیں
کافراں دے ڈھیر سارے بندے مارے جاندے نیں تے ڈھیر سارے قیدی وی ہو
جاندے نیں ۔ حضرت عبد الرحمٰن بن عوف رضی اللہ عنہ "امیہ بن خلف تے
اوہدے پتّر نوں قیدی کر لیندے نیں ۔ حضرت بلال رضی اللہ عنہ دو نہواں

نوں تنگ لیندے نیں تے رولا پاندے نیں۔ ایہہ امیہ کفر دا سر اے جے ایہہ جیوندا رہیا تے میں مر جاواں دا۔" فیر انصار نوں پکاردے نیں۔ کجھ انصاری مسلمان آجاندے نیں تے تلوار مار کے امیہ دے پتر نوں قتل کر دیندے نیں۔

امیہ بن خلف دردناک آواز نال ہائے میرا پتر! کہندا اے۔

عبدالرحمن رضی اللہ عنہ کولوں امیہ نوں کھوہ کے تلوار نال انصار نے ڈھیر کر دتا۔

حضرت بلال خوش ہو کے اچا اچا آکھدے نیں "خدا دا شکر اے جے اللہ دا دشمن ختم ہو گیا اے۔

مسلمان بہوں سارے قیدی حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وچ پیش کر دے نیں تے عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ وی ابوجہل دا سر لیا کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم اگے رکھ دیندے نیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اللہ دی صفت بیان کر دے نیں تے شکر ادا کردے نیں۔ حضرت سعد رضی اللہ عنہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے مشورے نال کافراں دیاں لاشاں اک کھوہ وچ سٹ دیندے نیں۔ حضرت حذیفہ رضی اللہ عنہ اپنے پیو دی لاش ویخ کے افسوس کر دے نیں جے کاش اوہ ایمان لے آؤندے۔

فیر نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے مشورے نال حضرت ابابکر صدیق رضی اللہ عنہ تا حضرت عمر رضی اللہ عنہ تے حضرت زید بن حارثہ رضی اللہ عنہ مدینے تشریف لے آوندے نیں جے جا کے ساریاں مسلماناں نوں مدینے فتح دی خوشخبری دیئیے۔

حضور صلی اللہ علیہ وسلم تیجے دن کھوہ والیاں مردیاں نوں مخاطب کر کے فرماندے نیں تساں میں نوں جھوٹھا آکھیا۔ دوجیاں مینوں من لیا۔ تساں مینوں گھروں کڈھ دتا

دو جیاں مینوں پناہ دتی۔ تساں میرے نال لڑائی کیتی دوجیاں میری مدد کیتی
کیہہ رب دا کیتا ہویا تہاڈے نال وعدہ پورا ہو گیا اے یا نئیں ؟ میرے رب
نے میرے نال کیتا ہویا وعدہ بالکل سچ کر دکھایا اے"
حضرت سعد رضی اللہ عنہ پچھدے نیں۔ حضور ایہہ مردے وی تہاڈی گل سندے نیں؟
آپ صلی اللہ علیہ وسلم جواب دتا تسیں اینہاں توں زیادہ نئیں سن دے"
تن دن بدر دے میدان وچ ٹھہرن تھیں پچھوں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم مجاہداں
نال مدینے تشریف لیائے تے راہ وچ صفراء دے مقام اُتے آپ صلی اللہ علیہ وسلم
مجاہداں وچ غنیمت دا مال تقسیم کیتا۔ حضرت عبیدہ بن حارث رضی اللہ عنہ ایسے
مقام اُتے ای وفات پا گئے۔ کیوں جے لڑائی وچ اوہناں دا پَیر وڈھیا گیا سی۔
ایتھے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے حکم نال نضر بن حارث نوں قتل کر دتا گیا۔ اگے
فیر عرق الطیب اپڑ کے عقبہ بن ابی معیط نوں وی قتل کر دتا گیا۔
میدان بدر وچ ۱۴ صحابہ کرام رضوان اللہ علیہم شہید ہوئے تے ستر (۷۰) کافر قتل ہوئے
صحابہؓ وچوں ۶ مہاجر تے ۸ انصار سن۔
مدینے دیاں لوکاں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دا استقبال وڈی گرم جوشی تے خوشی
نال کیتا۔ مدینے پج کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے قیدی صحابہؓ وچ ونڈ دتے
اوھناں نوں نیک سلوک دی تاکید کیتی۔ اینہاں قیدیاں وچ نبی پاک صلی اللہ علیہ
وسلم دے چاچے حضرت عباس وی سن اوہ قد دے لمے سن ایس لئی اوہناں نوں
کوئی کُرتا فٹ نئیں سی آؤندا۔ اخیر عبداللہ بن ابی دا کرتا اوہناں نوں فٹ آ گیا
حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم عبداللہ دے مرن اُتے اپنا کرتا مبارک دے کے ایہہ

بدلہ چکایا سی ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نیں صحابہؓ نال مشورہ کیتا جے اینہاں قیدیاں نال کیہہ سلوک کیتا جائے تے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نیں عرض کیتی جے ایہہ اسلام دے تے اساڈے دشمن نیں ۔ ایس لئی اینہاں نوں قتل کیتا جاوے ۔

حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ مشورہ دتا جے مکے والے کافر اینہاں قیدیاں نوں مُکا بیٹھے ہون گے تے اینہاں دا واپس جانا اوہناں واسطے عجیب ہووے دا ۔ ایس لئی اینہاں نوں فدیہ لے کے آزاد کر دتا جائے ۔ ہو سکدا اے جے خدا اینہاں نوں اسلام لیاون دی توفیق وی دے دیوے ۔

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابو بکر صدیقؓ دا مشورہ منّ لیا تے ہر قیدی دی حیثیت مطابق اوہدا فدیہ اک ہزار درہم تھیں لے کے چار ہزار تک مقرر کر دِتا جیہڑے بندے بالکل کنگال سن تے پڑھنا لکھنا جاندے سن اوہناں کولوں فدیہ دس مسلماناں نوں لکھنا پڑھنا سکھانا سی ۔ اک اُدھ قیدی نوں اُنجے ای چھڈ دِتا جنہاں وچوں ابو عزہ جمعی شاعر سی ۔

حضرت عباس رضی اللہ عنہ قریش دے سردار سن ۔ قریش دے رسد دے ذمے دار ہوون پاروں اوہناں کول ۲۰ ۔ اوقیہ سونا سی ۔ جیہڑا مال غنیمت وچ شمار کر لیا گیا ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت عباس رضی اللہ عنہ نوں وی فدیہ ادا کرن لئی کیہیا ۔ اوہ عرض کرن لگے میرے کول کجھ نئیں ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا توں لڑائی اتے آؤن تھیں پہلاں اک رات جیہڑا مال اُمّ فضلؓ نوں دے آیا سیں تے فضل، عبد اللہ تے عبید اللہ دے حصے وی دس آیا سیں اوہ کدھا مال اے ؟

ایہہ گل سن کے حضرت عباسؓ بے اختیار پکار اُٹھے " قسم اے اوس خدادی جنہیں آپؐ نوں نبی بنا کے گھلیا اے ۔ ایس گل دا علم میتوں تے امّ فضل رضی اللہ عنہا نوں ای سی ۔ کسے تیجے بندے نوں خبر تک وی نئیں سی ۔
فیر حضرت عباس رضی اللہ عنہ اپنا " اپنے بھائی دے پتراں عقیل بن ابی طالب " نوفل بن حارث تے اپنے حلیف عمرو بن جحدم دا فدیہ وی ادا کر دتا تے خود مسلمان ہو گئے ۔
مکے وچ کفار دی شکست دی خبر سب توں پہلاں حیسمان بن ایاس خزاعی لے کے آیا ۔ قریش اپنے اپنے مویاں بندیاں اُتے رون لگے پھر ایہہ سوچ کے چپ ہو گئے جے مسلمان مذاق کرن گے ۔ اسود بن عبد یغوث دے دو پتر زمعہ تے عقیل تے اک پوترا حارثہ بن زمعہ میدان بدر وچہ مارے گئے سن اوہ رونا چاہندا سی تے ہے وی نابینا سی ۔ اوہنے اک زنانی دی آواز سنی جیہڑی اپنے اُوٹھ دے گم ہون اُتے رو رہی سی ۔ تے غلام نوں گھل کے اسود نے پچھیا کیہہ رون دی اجازت ہو گئی اے ؟
غلام اوس نوں جواب دتا اجے نئیں تے اسود فی البدیہہ ایہہ شعر آکھے ۔

اَتبکی اَن یَضِلَّ لَھَا بَعِیر وَیَمْنَعھَا مِنَ النَّومِ السُّھُود
فَلَا تَبْکِی عَلٰی بَکْرٍ وَّلٰکِن عَلٰی بَدْرٍ تَقَاصَرَتِ الجُدُود
وَبَکِّی اَن بَکَیتَ عَلٰی عَقِیلٍ وَبَکِّی عَلٰی حَارِثَا اَسَدَ الاَسْوَد
وَبَکِّیھِم وَلَا تُسَمِّی جَمِیعًا وَمَا لِاَبِی حَکِیمَۃِ مِن نَدِید

کیہہ روندی اے اُٹھ گم ہون اُتے بے خوابی لیا ندا اے نلنہ سون اُتے
اوہ نا نہہ رووے اٹھ گم ہون اُتے رووے بدر وچ قسمت سن ہون اُتے
جے رونا ای تے عقیل اُتے رو شیراں دے شیر حارث اُتے رو
سب اُتے روئیے کسے داناں نا نہ لئے ابو حکیمہ زمعہ دی ثانی نئیں کوئی شے

اللہ تعالیٰ قرآن دی سورت آل عمران وچ فرمایا اے
"وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَّاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ ۚ"
بے تحقیق اللہ نے تہانوں بدر وچ فتح دتی تے تسیں کمزور ساؤ۔
اصحابِ بدر دا ربّ نیں رتبہ بہوں اُچا کیتا اے۔ اوہ جو عمل وی کرن رب اونہاں تے جنت واجب کر چھڈی اے۔ اوہ ہتھیار وی متبرک سمجھے جاندے نیں جیہڑے بدر وچ ورتے گئے سن۔
حضرت زبیر دی برچھی جنہے عبیدہ بن سعید دی اکھ کڈھی سی اوہ یادگار رہی۔ عبداللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ کول آپڑی۔
اہل بدر دے وسیلے نال جو وی دُعا منگی جائے اوہ مقبول ہوندی اے۔

عمیر دا مسلمان ہوتا

عمیر تے صفوان کٹھے وِچ بہہ کے بدر دے واقعہ اُتے افسوس کر رہے سن۔ عمیر نے آکھیا جے میرے بال بچیاں تے قرض دا مینوں فکر نہ ہندا تے ہیں مدینے جا کے مسلماناں دے رسول نوں اپنی ہتھیں ختم کر کے آؤندا۔ صفوان نے ایہہ دونویں کم اپنے ذمے لے لئے تے آکھیا توں جا۔ جا کے اپنا دل ٹھنڈا کر آ۔ عمیر زہر لگی تلوار لے کے مدینے پُجیا تے حضرت عمر رضی اللہ عنہ نے اوہنوں پھڑ لیا۔ اوہنوں گچی توں پھڑ کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے پیش کر دتا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوہنوں پچھیا۔ کدھر آیا ایں؟
کہن لگا پُتر نوں چھڈوان (ایہہ پُتر مسلماناں کول بدر دا قیدی سی)

آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ توں تے صفوان نے کعبے وچ بہہ کے میرے قتل دا منصوبہ بنایا اے۔ عمیر حیران پریشان ہو گیا۔ کیوں جے دوہاں سوا ایس گل دا کوئی ہور گواہ وی نئیں سی۔ اوہدے دل وچ اسلام تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دی سچائی گھر کر گئی تے اوہ کلمہ پڑھ کے مسلمان ہو گیا صفوان اوہدی واپسی تے کامیابی اُڈیک رہیا سی۔ پر عمیر مکے وچ مسلمان ہو کے اپڑیا تے اسلام دی تحریک کر دا نہ تھکیا۔ وڈے وڈے کافراں نوں وی اسلام دا چانن دین لگ پیا

ابولہب دا اخیر

بدر دی ہار سن کے ابولہب دی سڑ بجھ گیا۔ کجھ ای دناں پچھوں اوہنوں چیچک نکلی تے اوہ اٹھاں دناں پچھوں مر گیا۔ مکے والے ایس موت نوں منحوس سمجھدے سن۔ ترے دن اوہدی لاش پئی رہی تے اخیر اوہدیاں پتراں ای اوہنوں اک ٹوئے وچ سٹ کے دفنا دتا

حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا دا نکاح

ایسے سال ۲ھ وچ حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا دا نکاح حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت علی رضی اللہ عنہ نال کر دتا۔ سادے طریقے نال تھوڑے جیہے انصاری تے مہاجراں دی موجودگی وچ آپ رضی اللہ عنہا دا نکاح ہویا۔ حق مہر چار سو درہم رکھیا گیا۔ جہیز وی بالکل سادہ سی۔ جیہدی تفصیل کجھ ایس طراں اے

دو بازو بند چاندی دے۔ دو تھال۔ اک پیالہ۔ اک کمبل۔ وان دی

اِک منجی - چَم دا سرہانہ کھجور دی چھیل والا - دو گھڑے اِک مشک - اِک چکی تے اِک چھاگل - اِک ہانڈی دو چادراں

ایسے سال زکوٰۃ وی فرض ہوئی - عید الفطر، فطرانہ تے عید الاضحیٰ یعنی قربانی دی عید دی ادائیگیاں گئیاں -

زکوٰۃ اسلام دا تیجا وڈا فرض اے - امیراں دے مال وچوں غریباں مسکیناں دا حق رب نے مقرر کر دتا - یعنی ہر سال پورا گذرن توں پچھے جیہڑے کول چالی دینار یاں ایہدے مُل دا سونا چاندی یا جانور دانے وغیرہ ہوون اوہ چالیہواں حصہ رب دے راہ غریباں مسکیناں وچ ونڈ دیوے - ایس طراں معذور مجبور تے بے کار بندے وی گزارا کر سکن - فطرانہ صرف عید فطر دے دن یاں کجھ دن پہلاں روزیاں دا صدقہ واجب کیتا گیا - تاں جے غریب وی عید منا سکن

ایسے سال حضرت حفصہ رضی اللہ عنہ دا نکاح حضور صلی اللہ علیہ وسلم نال ہویا - ایہناں دے پہلے خاوند حضرت خنیس غزوہ بدر وچ شہید ہو گئے سن - ایسے ای سال ام کلثوم رضی اللہ عنہا دا نکاح حضرت عثمان رضی اللہ عنہ نال ہویا - جنہاں دا پہلا نکاح عتبہ بن ابولہب نال سی - اوہنے اپنے پیو دے کہن اُتے ام کلثوم رضی اللہ عنہا نوں طلاق دتی سی

غزوہ احد دی تیاری

مکے دے کجھ کافر اکٹھے بہہ کے بدر دی لڑائی بارے حارث بن ابوسفیان کولوں پچھدے نیں جے بدر وچ تسی ہار کیویں گئے - حارث دسدا اے "جویں اسی آمنے سامنے ہوئے تے مسلماناں اسانوں وڈھنا شروع کر دتا اساڈیاں بندیاں دا کجھ وی قصور نئیں سی - اساڈے مقابلے اتے ابلق گھوڑیاں

والے سوار آگئے سن - ایہہ سوار زمین آسمان وچکار لٹکے ہوئے سن - اسی اوہناں نال کیویں لڑدے ؟

عکرمہ بن ابی جہل صلاح دیندا اے جے ابوسفیان دے قافلے دی ساری کمائی محمد صلی اللہ علیہ وسلم دے خلاف لڑائی اتے لادیئے - ابوسفیان وی ہاں وچ ہاں ملا دیندا اے - سارے قریش ایہدے اُتے مُتفق ہو جاندے نیں - جبیر اپنے وحشی غلام نوں بُلا کے کہندا اے - ویکھ توں اپنے حبش دے قاعدے مطابق نیزہ مارنا ایں - جیہڑا کدی خطا نئیں ہندا - توں وی لڑائی اُتے لشکر نال جائیں گا - جے توں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے چاچے حمزہ نوں میرے چاچے طعیمہ بن عدی دے بدلے قتل کر لیا تے فیر توں آزاد ایں - وحشی نیزہ ہلاندیاں ہویاں "میرے نیزے سُن ! میری دھون تیری اَنی نال بدھی ہوئی اے" - مکے دیاں کافراں تن ہزار دا لشکر مدینے اتے حملہ کر کے مسلماناں نوں مکاؤن لئی گھلیا - نال پندراں زنانیاں وی گھلیاں - تاں جے لڑن والیاں نوں جوش دوا سکن -

۱ : رابطہ زوجہ عمرو بن العاص ۲ : سلافہ زوجہ طلحہ
۳ : فناس بنت ملک ۴ : ہند بنت
۵ : ام حکیم بنت حارث ۶ : فاطمہ بنت ولید تے برزہ بنت ولید سرداراں دیاں دِھیاں تے بیویاں سن

حضرت عباس بن عبدالمطلب اجے مکے وچ ای سن - اوہناں چھیتی نال اِک قاصد راہیں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں کافراں دے لشکر دی خبر گھل دِتی

۱۶ ر شوال ۳ ھ دی رات نوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم ایہہ خواب ویکھیا

آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اِک زرہ پائی ہوئی اے ۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی تلوار نوں اِک دندا آن پے گیا ۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی اِک گاں پئی ذبح ہُندی اے تے اِک چھتر ے اُتے اِک سوار وی آپ دا پچھا کر رہیا اے ۔" آپ نے ایس خواب دی تعبیر دا حال انج دسیا ۔

" گاں شہید ہون والے صحابی نیں ۔ تلوار دے دندے توں مراد میرے خاندان دا کوئی مسلمان شہید ہون والا اے ۔ زرہ توں مراد مدینہ اے ۔ چھترا طلحہ بن ابن اطلحہ کبش الکتیبہ اے ۔ جیہڑا قتل ہووے گا ۔"

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے مدینے وچ ای رہ کے مقابلہ کرن دا مشورہ دتا ۔ جنہوں عبداللہ بن ابی دی پسند کیتا ۔ پر کجھ نوجواناں جیہڑے بدر وچ نئیں سن جا سکے ۔ اوہناں کھلے میدان وچ جان لئی زور دتا ۔ آخیر حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہناں دی گل مَن لئی ۔ پر بعد وچ حضرت سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ ، حضیر رضی اللہ عنہ اسیر رضی اللہ عنہ تے عبداللہ بن ابی رضی اللہ عنہ دے سمجھاؤن اُتے نوجوان وی مدینے وچ ای رہ کے لڑن اُتے مَن گئے ۔ کیوں جے ایہہ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دی رائے سی ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا ۔ کسے نبی نوں ہتھیار پا کے لاہنے ٹھیک نئیں جناں چِر لڑ نہ لوے ۔ ایس لئی ہیں جو حکم دیاں گا ۔ اوہ ای کریا جے تے انشاءاللہ فتح اساڈی ہووے گی ۔ اللہ دے حکم نال کوچ کرو ۔ فوج ٹُر پئیندی اے تے عبداللہ بن ابی اپنے تن سو بندے لے کے وکھ ہو جاندا اے تے کہندا اے ۔ " اسی فضول اپنیاں جاناں کیوں دیئے ۔" ایسے لڑائی دے لشکر وچ رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ تے سمرہ بن جندب رضی اللہ عنہ دو بچیاں نوں اوہناں دے جوش دی وجہ توں شامل کر لیا گیا سی

کافراں نے خالد بن ولید نوں سجے پاسے ، عکرمہ بن ابی جہل نوں کھبے پاسے

دا سردار بنایا۔ مسلماناں دا جھنڈا مصعب بن عمیر رضی اللہ عنہ دے ہتھ سی زبیر بن عوام رسالے دے افسر مقرر ہوئے۔ حضرت حمزہ رضی اللہ عنہ زرہ والیاں دے افسر تے حضرت عبداللہ بن جبیر رضی اللہ عنہ تیر چلاون والیاں دے افسر بنائے گئے۔ تیراں والیاں نوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ "ویکھو! چنگی طراں سن لوؤ۔ خبردار اپنی جگہ توں نہ ہٹیو۔ نہ ای ایس جگہ نوں چھڈیو۔ کجھ وی ہو جاوے تُساں ایتھے ای رہنا ایں۔ مَتاں دشمن پچھوں حملہ کر دیوے۔ دشمن نظریں آوے تاں تیر چلا دیو۔ جدوں تیک میں نہ آکھاں تُساں ایتھوں نئیں ہلنا۔"

عبداللہ بن ابی اپنے یہودی ساتھیاں نال واپس کردا جاندا اے۔ فیر حضور صلی اللہ علیہ وسلم اپنی تلوار ابو دجانہ رضی اللہ عنہ نوں دیندے نیں۔ جے ایہدا حق ایہہ ای پورا کر سکدے سن۔ ابو دجانہ متھے اتے سوہی پٹی بنھ لیندے نیں تے رجز یہ شعر پڑھدیاں میدان وچ نکلدے نیں۔ اوہ شعر ایس طراں دے سن

اَنَا الَّذِیْ عَاھَدَنِیْ خَلِیْلِیْ ۔ وَنَحْنُ بِالسَّفْحِ لَدَی النَّخِیْلِ
میرے کولوں میرے یار نے وعدہ لیا سی ۔ وچ کھجوراں کول پہاڑی جد ڈیرا پایا سی
اَنْ لَّا اَقُوْمَ الدَّھْرَ فِی الْکُبُوْلِ ۔ اَضْرِبْ بِسَیْفِ اللہِ وَالرَّسُوْلِ
لڑاں گا وچ میدان دے پکڑ کے سیف رسول ۔ میں بیڑیاں نوں ہرگز کرداں نئیں قبول

اینے وچ کافراں دا لشکر نظریں پے جاندا اے۔ اوہناں دا جھنڈا طلحہ بن ابن طلحہ دے ہتھ سی۔ ابو عامر اگے ودھ کے کہندا اے۔

اے قبیلہ اوس سن لوؤ۔ میں ابو عامر ہاں

مدینے دے قبیلہ اوس والے اوہنوں کہندے نیں۔ اسی تینوں نہ جی آئیاں نوں آکھنے آں تے نہ اسانوں تیرا کوئی چاء اے۔

لڑائی شروع ہو جاندی اے۔ کافراں وچوں سب توں پہلاں طلحہ میدان

وچ نکلیا۔ اوہ للکاردا اے۔ "کون اے جیہڑا مینوں دوزخ وچ پہنچا دیوے یاں آپ جنت خرید لوے"

حضرت علی رضی اللہ عنہ اوہدے مقابلے اُتے آوندے نے تے اِک اِی وار وچ اوہدا سِر دھڑ توں وکھ کر دیندے نیں۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کبش الکتیبہ دے قتل اُتے بڑے خوش ہوندے۔ فیر طلحہ دا بھرا عثمان آوندا اے۔ اوہ ایہہ شعر پڑھ رہیا سی۔

اِنَّ عَلٰی اَھْلِ اللِّوَاءِ حَقًّا اَنْ یَّخْضِبَ الصَّعْدَۃَ اَوْتَنْدَقَا

بیشک جھنڈے والیاں نوں ایہہ ای گل پھبدی اے
نیزہ ٹٹے یاں خون وچ نہاوے ریت ایہو جگدی اے

حضرت حمزہ رضی اللہ عنہ میدان وچ آوندے نیں تے تلوار مار کے عثمان دے دو ٹوٹے کر چھڈدے نیں۔ ایہہ مصرعہ پڑھدیاں آپ مڑ آوندے نیں

اَنَا ابْنُ سَاقِ الْحَجِیْجِ - میں ہاں ساقی الحجاج دا پتر ہاں

فیر عام لڑائی شروع ہو گئی۔ کافراں دیاں زنانیاں ایہہ گیت گا رہیاں سن

نَحْنُ بَنَاتُ طَارِقْ نَمْشِیْ عَلَی النَّمَارِقْ

اسی تاریاں جہیاں حوراں ہاں۔ اسی قالیناں اُتے چلدیاں ہاں

اِنْ تُقْبِلُوْا نُعَانِقْ اَوْ تُدْبِرُوْا نُفَارِقْ

جے ودھو گے تے ملاں گلیاں تساں تائیں۔ نسو گے تے اسی نسن والیاں ہاں۔

حضرت ابو دجانہ رضی اللہ عنہ، حضرت علی رضی اللہ عنہ، حضرت حمزہ رضی اللہ عنہ دشمن دے لشکر وچ وڑ جاندے نیں۔ حضرت امیر حمزہ رضی اللہ عنہ دوہاں ہتھاں نال تلوار چلا رہے نیں۔ آپ رضی اللہ عنہ دے دونویں پاسے خالی سن۔ جبیر بن مطعم دا حبشی غلام ویکھ لیندا اے تے تاڑ کے نیزہ حضرت

امیر حمزہ رضی اللہ عنہ دی دھنی اُتے مار دا اے۔ نشانہ ٹھیک دھنی اُتے ای لگا تے خدا دا شیر نتھاں اُتے ای ڈھیر ہو گیا۔ اجے تیک لڑائی دہاں پاسیاں ولوں برابر سی۔

ابو دجانہ دی تلوار ہیٹھ ہندہ بنت عتبہ آ جاندی اے۔ او ہناں ایہہ کہہ کے وَلا چھڈی جے مرد دی تلوار زنانی اُتے نئیں چلنی چاہی دی۔ کافراں دے جھنڈے والے اِک اِک کر کے مارے گئے۔ اخیر اُتے اِک زنانی عمرہ بنت علقمہ نے جھنڈا اُچھڑ لیا۔ او ہنے لڑائی دا رُخ بدلا دِتا۔

دُوجے پاسے اُم عمارہ نے دشمن دا وار اپنے ہَردے وَالاں اُتے روک کے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں بچا لئیا۔ کافر مار کے پچھاں ہٹے۔ جوش دواں والیاں وی نس گئیاں۔ کافر پریشان ہو گئے۔

مسلمان تیر مارن والے غنیمت دے مال دے لالچ وِچ اپنی جگہ توں ہل گئے۔ حضرت عبداللہ بن جبیر رضی اللہ عنہ ٹھاکدے رہے۔ پر کسے پرواہ نہ کیتی۔ خالد بن ولید نے درہ خالی ویکھ کے حملہ کر دِتا۔ مسلمان گھیر اگئے تے اپنیاں نوں ای وَڈھدے گئے۔ حضرت مصعب بن عمیر رضی اللہ عنہ وی شہید ہو گئے۔ آپ دی شکل حضور صلی اللہ علیہ وسلم نال مِلدی جُلدی سی۔ کافراں مشہور کر دِتا جے نبی پاک مارے گئے نیں۔ مسلماناں سُندیاں سارا ای دِل چھڈ دِتے جے حضور صلی اللہ علیہ وسلم توں پچھے جی کے کیہہ لینا اے۔ ڈھیر سارے مسلمان لڑدے لڑدے شہید ہو گئے۔ اخیر کعب بن مالک رضی اللہ عنہ نے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں ویکھ ای لیا۔ اوہ اُچا اُچا پکار دے نیں مسلمانو! حضور صلی اللہ علیہ وسلم اجے زندہ نیں۔

ایہہ آواز سُندیاں ای بہادر غازی فیر اکٹھے ہو گئے تے دشمن اُتے ڈٹ کے

حملہ کیتا۔ کافراں دی پورا پورا زور لایا۔ لڑائی بڑی سخت سی۔ وقت بڑا نازک سی۔ غازیاں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دوالے گھیرا پالیا۔ تلواراں بجلی دی طراں چمک رہیاں سن۔ کافر بدل بن کے کڑک رہے سن۔ تیر مینہ وانگوں وس رہے سن۔ تلواراں نال تلواراں لگ کے ٹُٹ رہیاں سن تیراں دے ترکش خالی ہو گئے

دوہاں پاسیاں ہمت نہ ہاری۔ جنگ ہور تیز ہو گئی۔ عبداللہ بن شہاب زہری نے اگاہاں ودھ کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم اُتے حملہ کر دتا۔ پر غازیاں دی گھیرا نہ چھڈیا۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہدا حملہ ڈھال اُتے ڈکیا فیر عبداللہ بن محمّہ تے ایسے پھُرتی نال حضور صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم اُتے حملہ کیتا جیہدے نال حضور صلی اللہ علیہ وسلم زخمی ہو گئے تے خود دیاں کڑیاں آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے متھے وچ کھُب گئیاں

حضرت ابو عبیدہ بن جراح رضی اللہ عنہ نے ایہہ دونویں کڑیاں بڑی مشکل نال کھچ کے باہر کڈھیاں۔ ایہدے نال اوہناں دے اپنے دو دند وی نکل گئے فیر لڑائی ہتھو ہتھ شروع ہو گئی۔ غازیاں نے اپنیاں جاناں نوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی ڈھال بنا دتا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ٹیک کوئی دشمن وی نہ پُجن دِتا۔ طلحہ رضی اللہ عنہ دا اِک ہتھ تے فیر نال ای بانہہ وی وڈھی گئی۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ایہہ دعا منگ رہے سن

اَللّٰھُمَّ اِھْدِ قَوْمِیْ فَاِنَّھُمْ لَا یَعْلَمُوْنَ

ربّا! میری قوم نوں ہدایت دے دے۔ ایہہ نئیں جان دے ایہہ کیہہ کر رہے نیں۔ فیر کافراں پتھر وگانے شروع کر دِتے۔ ابن قمیہ نے شہاب دے پتھر نال حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے دو دند شہید ہو گئے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم

غش کھا کے ڈگ پئے۔ حضرت علی رضی اللہ عنہ نے سہارا دتا۔ پر آپ اِک ٹوئے وچ ڈھیہہ پئے۔ حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ تے طلحہ رضی اللہ عنہ نے آپ نوں ٹوئے وِچوں کڈھیا۔ حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا نے آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے زخماں نوں دھوتا۔ نالے زخماں اُتے بھچوہڑی دی سواہ لادتی۔

حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا زخمیاں نوں پانی پیاندیاں پئیاں سیاں کافراں فیر زور دا حملہ کردتا۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ کیہڑا اکیہڑا میرے اُتوں جان نوں واردا اے۔

حضرت زید بن السکن پنج ست مجاہد لے کے دشمن اُتے ٹُٹ پئے۔ تے لڑدیاں لڑدیاں جاناں دے دتیاں۔ دوجے پاسے ابو دجانہ رضی اللہ عنہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اُتے ڈھال بنے ہوئے سن۔ دشمن دے تیر اوہناں دی کنڈ وچ لگ رہے سن۔ حضرت سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ دشمن اُتے تیر چلا رہے سن۔ ایتھوں تیک جے دو تِن کماناں ایہناں دے ہتھوں ٹُٹ گئیاں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوہنوں تیر پھڑا رہے سن۔ حضرت شماس بن عثمان آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی حفاظت تلوار نال کر رہے سن۔ ایتھوں تیک کہ آپ رضی اللہ عنہ وی شہید ہو گئے۔

حضرت قتادہ رضی اللہ عنہ اپنے چہرے نال حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے چہرے دی حفاظت کر رہے سن۔ اِک تیر آکے آپ رضی اللہ عنہ دی اکھ وِچ لگا۔ اکھ دا آنہ باہر آگیا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنے ہتھ نال اوہ آنہ مُڑ اوسے اکھ وچ رکھ دتا تے حضرت قتادہ رضی اللہ عنہ لئی دُعا منگی

"اے خدایا توں قتادہ نوں دشمن توں بچائی رکھیں۔ جویں اوہنے اپنے چہرے نال میرے چہرے نوں بچایا اے"

حضور صلی اللہ علیہ وسلم کجھ ساتھیاں نال اُحد پہاڑ اُتے چڑھ گئے۔
ابوسفیان دے ہتھاں دے طوطے اُڈ گئے۔ کیوں جے اوہنے ویکھیا شکار
ہتھوں نکل گیا اے۔ اوہنے پہاڑ اُتے چڑھن دی کوشش کیتی پر مسلماناں
پتھر مار مار کے اوہناں نوں اتانہہ نہ چڑھن دِتا۔ اوہ گھبرا کے دوجے
پہاڑ اُتے چڑھ گیا۔ اِک کافر اُبی بن خلف حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں شہید
کرن دے ارادے نال اگے ودھیا۔ آپ نے حارث رضی اللہ عنہ کولوں نیزہ
لے کے اوہدی دھون اُتے مار یا اوہ بزدلِ اینج نسیا جے پرت کے ویکھن
دی اوہنوں جرأت دی نہ ہوئی تے مکے جاندیاں راہ وچ ای مر گیا۔
ابوسفیان پہاڑی اُتے کھلو کے اُچی ساری آواز دیندا اے۔
محمد صلی اللہ علیہ وسلم جیوندے پئے نیں؟
حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ کوئی جواب نہ دیو۔ فیر اوس حضرت
ابوبکر رضی اللہ عنہ تے حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ بارے وی واری واری
پچھیا۔ جدوں کوئی جواب نہ لبھا تے آپ ای آکھن لگا۔ سارے ای مارے
گئے نیں۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ نہ رہ سکے۔ کہن لگے۔ خدا دے دشمن
اسی سارے ای جیوندے ہاں۔
ابوسفیان ہمت ہار چکیا سی۔ بغیر کسے فیصلے دے اوہ مکے ول ٹُر
پیا تے "جے ہُبل دی" نعرہ لاندا گیا۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ اللہ جل جلالہٗ دا
نعرہ لاندے رہے۔
اینے وچ حضرت کعب رضی اللہ عنہ آ کے دسدے نیں جے امیر حمزہ
رضی اللہ عنہ وی شہید ہو گئے نیں نال ای اوہناں دسیا جے ابوسفیان دیاں
زنانیاں نے ساڈیاں سردیاں دے نک تے کن دی وڈھ لئے نیں۔ ہندہ نے

امیر حمزہ رضی اللہ عنہ دا کلیجہ وی کڈھ لیا اے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم حیرانی نال پچھدے نیں جے حمزہ رضی اللہ عنہ نوں کِس قتل کیتا؟ کعب رضی اللہ عنہ نے آکھیا۔ جبیر بن مطعم دے وحشی غلام نے قتل کیتا اے

کافراں تے مسلماناں دیاں زنانیاں نے ایس لڑائی وچ خاصا کم کیتا کافراں دیاں زنانیاں زخمیاں نوں ولاسے دے رہیاں سن۔ دُوجیاں نوں جوش دوا رہیاں سن۔ مسلمان بیبیاں موڈھیاں اُتے مشکاں چکی غازیاں نے زخمیاں نوں پانی پیا رہیاں سن۔ دوہاں پاسے زنانیاں دی جنگی خدمتاں تعریف دے قابل سن۔ کیوں جے زنانی ملک تے قوم اتے نازک ویلے اپنی جان دی قربان کرن توں فرق نئیں کردی۔ اوہنوں ایہہ گل سامھنے وسدی ہندی اے جے ہار توں پچھے اپنا جسم دشمن دے سامھنے پیش کرنا پیندا اے تے سیانیاں تے بہادر زنانیاں ایہہ برداشت نئیں کر سکدیاں۔

ہندہ پہاڑی اُتے چڑھ کے کجھ شعر پڑھدی اے۔ اوہناں دا ترجمہ ایس طراں اے

اَساں تُساں نوں مزہ چکھا دِتا لڑائی ڈاہڈی آتشیں لڑکے
مینوں صبر نئیں آؤندا اوہناں اُتے جنہاں دسیا سی پہلوں مر کے
عتبہ بھائی، چاچا تے پُتر وڈا مُدّت دے گئے اپنے سر دھر کے
وحشی آکے کیتی اوہ مُدّت پوری سینے وِچوں گئی چھیڑی اگ بھڑکے
ساری عمر ہی رہواں ادا کردی شکر وحشی دا قبر وچ سڑکے

ابوسفیان امیر حمزہ رضی اللہ عنہ تے دُوجیاں مسلماناں دیاں لاشاں دے مُثلے ہوئے ویکھدا اے تے کہندا اے۔

مسلمانو! سن لوؤ! خدا دی قسم میں ایسے کم اُتے نہ راضی آں نہ ای ناراض

نہیں حکم دتا نہ منع کیتا ۔ ساڈا تساڈا مقابلہ اگلے سال فیر بدر وچ ہووے گا ۔ فیر اوہ اپنے ساتھیاں نال جاندا اے ۔ جیہڑے اُوٹھاں اتے بہہ کے مکّے جا رہے ہندے نیں

حضور صلی اللہ علیہ وسلم بڑے دُکھ نال پہاڑی اُتوں اُتردے نیں تے اپنے شہیداں نوں سبھالدے نیں ۔ امیر حمزہ رضی اللہ عنہ نوں ویکھ کے آپ صلی اللہ علیہ وسلم ہور آزردہ ہندے نیں ۔ حضرت صفیہ رضی اللہ عنہا دی بھرا دی لاش نوں ویکھ کے انا للہ وانا الیہ راجعون پڑھدی اے تے رب دی رضا اُتے سِر نوا دیندی اے ۔

ایس غزوہ وچ ستّر مسلمان شہید ہوئے ۔ ۴ مہاجر تے چھیاسٹھ انصاری سن ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم سب نوں ویکھ کے لاشاں نوں دفناں دا کہیا سب شہیداں نوں اوہناں ای کپڑیاں وچ بغیر غسل تے جنازے دے دفنا دتے گئے ۔ فیر حضور صلی اللہ علیہ وسلم مدینے شریف دل ٹُر پئے ۔ راہ وچ بی بی حمنہ رضی اللہ عنہا زوجہ حضرت مصعب رضی اللہ عنہ ملیاں ۔ جدوں اپنے خاوند دی موت دا سُنیا تاں تیر کلیجے جا لگا ۔ بے اختیار چیک مار کے رون لگ پئیاں ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ایہہ منظر ویکھ کے فرمان لگے زنانی دے دِل وچ اپنے خاوند لئی کنی محبت ہندی اے ۔ اللہ تعالیٰ ایہنوں صبر عطا کرے ۔ فیر ام سعید رضی اللہ عنہا ملیاں ۔ اوہنوں اپنے پُتر ، بھائی تے خاوند دی شہادت دی خبر ملی ۔ انا للہ پڑھدی رہی ۔ پر حضور صلعم بارے بار بار پُچھدی رہی جے اوہ تے خیر ہین نیں ؟ اینے وچ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا چہرہ مبارک نظریں پے گیا ۔ اوہناں نوں ویکھدیاں کہن لگیاں ۔ جے آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے ہندیاں ساریاں مصیبتاں بُھل گئیاں نیں ۔

مدینے پہنچ کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے بنی عبدالاشہل دے محلے اُکے زنانیاں دے رون دی آواز سُنی تے آپ دیاں اکھاں وچ وی اتھرو آگئے تے آکھن لگے۔ "حمزہ لئی رون والی کوئی نیئں؟" ایہہ سُن کے حضرت سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ بیبیاں کول گئے تے کہیا جے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے گھر جا کے امیر حمزہ رضی اللہ عنہ دا ماتم کرو۔

حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا کہندیاں نیں۔ اسی وی اوہناں نال رل گئیاں تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم سوں گئے۔ پھر کے جاگ کے نماز پڑھی تے زنانیاں اجے رو رہیاں سن۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ایہہ نوحہ سُندے سن تے انصاریاں لئی دعا فرماندے نیں۔ نوحہ ایس طراں سی۔

روئیاں اکھیاں میریاں پر رون بن دا اے کیہہ
روئیاں اللہ دے شیر اُتے جیہڑا حمزہؓ سی
ایہہ مصیبت اے مومناں تے خدا دے رسولؐ لئی
رب دا سلام تے جنت منتظر اے حمزہؓ مقبول لئی

دُوجے دن عبداللہ بن ابی مسیت وچ آوندا اے تے مسلماناں نوں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دی اتباع لئی تاکید کردا اے۔ مسلمان اوہنوں خوب سمجھدے نیں تے مسیتوں باہر کڈھ دیندے نیں۔ حضرت سعد رضی اللہ عنہ اوہنوں واپس لیاون دی کوشش کردے نیں پر اوہ نیئں مُڑدا تے اپنی منافقت یاروں دیا جاندا اے۔ سپ اگے دُدھ رکھ کے ہٹ جانا تے ممکن اے پر گھر دے سپ نوں پالنا پیغمبر دا ای کم اے۔ عبداللہ بن عبداللہ ابن ابی اپنے پیو دی منافقت دی بنا اُتے اپنے پیو دا سر لاہن دی اجازت حضور صلی اللہ علیہ وسلم کولوں منگدا اے۔ پر رحمۃ اللعالمین اوہنوں ایس کم دی اجازت کسے صورت وی نیئں دیندے۔ سگوں ابن ابی دی موت اُتے اوہنوں اپنا کُرتہ کفن لئی

دے دِتا ۔ خود اوہنوں قبر وِچ اتاریا تے اوہدے لئی دعا وی منگی بھانویں قرآن وِچ ایہہ آیت آگئی ۔

"یارسول اللہ! تسی بھانویں ایہناں منافقاں لئی دعاواں وی پے منگو میں ایہناں نوں بخشنا نئیں ۔ کیوں جے ایہہ اسلام دے تے تہاڈے دشمن نیں "

ایسے سال ۳ ہجری وِچ حضرت امام حسن پیدا ہوئے ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت حفصہ رضی اللہ عنہا نال نکاح پڑھیا ۔ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دا نکاح ام کلثوم نال ہویا ۔ قانون وراثت وی ایسے سال نازل ہویا ۔ مشرکہ نال مسلمان دا نکاح وی حرام قرار دتا گیا ۔

کافراں دے مکر تے فریب

سلافہ بنت سعد نے ابو سفیان نوں طعنہ دتا ۔ پئی توں کدوں میرے پتراں دا بدلہ لئیں گا ۔ جیہڑے اُحد دی لڑائی وِچ حضرت عاصم بن ثابت رضی اللہ عنہ دے ہتھوں مارے گئے سن ۔ میں اوہنوں اِک سو اُوٹھ انعام دیاں گی ۔ جیہڑا عاصم نوں قتل کرے گا

قریش نے ۴ ہجری وِچ عضل تے قارہ قبیلیاں دے ست بندے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم وَل گھلے ۔ اوہناں نوں قریشیاں ایہہ پٹی پڑھائی جے تسی جا کے ایہہ کہنا جے اسی مسلمان ہونا چاہندے آں ۔ کجھ مسلمان اساڈے نال گھلو جیہڑے اسانوں دین سکھاون ۔ جدوں مسلمان تہاڈے نال آجاون تے موقع محل ویکھ کے تسی اوہناں نوں ختم کر دیو ۔ اوہناں وِچ عاصم بن ثابت رضی اللہ عنہ ضرور ہونا چاہیدے نیں ۔ اوہناں لوکاں پڑھی پڑھائی پٹی حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم اگے آکے پڑھ دتی تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے عام

بن صفوان دی آگوائی وچ دس بندے اوہناں نال گھل دتے جدوں ایہہ بندے رجیع تھاں اُتے اپڑے تے کافراں دشمناں نوں اشارہ کیتا تے سفیان بن خالد دوسو جنیاں دی دھاڑ لے کے ایہناں اُتے ٹٹ پیا۔ اوہناں اٹھاں بندیاں نوں شہید کر دتا۔ تے دونہہ نوں قید کر لیا۔ قید ہون والے حضرت زید رضی اللہ عنہ تے حضرت خبیب رضی اللہ عنہ سن۔ سفیان دوہاں نوں مکے لے گیا تے حضرت خبیب رضی اللہ عنہ نوں حارث دیاں پتراں دے حوالے کر دتا۔ کیوں جے حارث نوں احد دی لڑائی وچ حضرت خبیب رضی اللہ عنہ نے ای قتل کیتا سی۔ حضرت زید رضی اللہ عنہ بن دثنہ نوں صفوان بن اُمیہ مل لے لئیا۔ حضرت زید رضی اللہ عنہ نوں حارث دے پتراں قید وچ رکھ کے بھکھ تے تریہہ دی سزا دتی۔ ظالم قریشیاں حضرت خبیب رضی اللہ عنہ نوں سولی دین دا فیصلہ کر لیا۔ قتل گڑھ وچ تماش بین اکٹھے ہو گئے۔ حارث دا پتر خبیب رضی اللہ عنہ نوں ہولی ہولی سولی ول لیایا۔ فیر آپ نوں حارث دے پتر آکھن لگے جے کلمہ پڑھنا چھڈ دیو تے تہاڈی جان بچ سکدی اے۔ اوہناں جواب دتا۔ جے ایمان ای نہ رہیا تے جان رکھ کے کیہہ لینا اے

رواج دے مطابق جلاد نے حضرت خبیب رضی اللہ عنہ نوں پچھیا "تہاڈی کوئی آخری خواہش ہووے تے دسو"۔ حضرت خبیب رضی اللہ عنہ نے دو رکعت نماز نفل پڑھن دی اجازت منگی تے چھیتی چھیتی نفل پڑھ کے وِہلے ہو گئے۔ کافراں پچھیا۔ تساں اینی کاہل کیوں کیتی اے؟ آپ رضی اللہ عنہ نے فرمایا۔ "تسی کدھرے ایہہ نہ سمجھو جے موت دے ڈرتوں نماز لمیٹ کر رہیا اے"۔

اوہناں ظالماں تے پتھر دِلاں نے حضرت خبیب رضی اللہ عنہ نوں سُولی اُتے ٹنگ دِتا۔ تے چالی بندے نیزے مارن والے اوہناں اُتے چھڈ دِتے۔ اِک پتھر دِل نے اوہناں دے کلیجے اُتے تیر ماردیاں آکھیا۔ "دس خاں جے تیری تھاں تے محمد صلی اللہ علیہ وسلم پھس جاندے تے تینوں ایہہ چنگا لگدا کہ نہ؟" آپ رضی اللہ عنہ نے جواب دِتا۔

"خدا گواہ اے۔ میں تے ایہہ وی نئیں چاہندا کہ میری جان دی تھاں تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں کنڈا چُبھن دی تکلیف وی ہووے۔"

سلمان منصور پوری نے آپ نوں بہادراں دا بہادر کہیا اے۔ جویں آپ رضی اللہ عنہ نے سُولی اُتے کھلو کے اوسے وقت اپنے ذہن وچ آؤن والے شعر کہے۔ جنہاں دا ترجمہ ایتھے دِتا جاندا اے

بن بن ٹولیاں اج کیوں گرد میرے خلقت گھم بھاکے آ گئی اے
سب قبیلے مکے دے ہوا کٹھے کیوں ساری دنیا آ گئی اے
برخلاف میرے غصّہ کڈھدے نے مُشکاں بنھ کے سُٹیا ظالماں نیں
وچ جوش دے آکھدے ہوش کر لے نئیں تاں موت تیرے اُتے آ گئی اے
مرد عورتاں ہو گئے سب اکٹھے بال بچے وی نال لیائے ہوئے نیں
سُولی کول لیا ڈراں مینوں میری قسمت اُچیائی تے آ گئی اے
مینوں آکھدے کُفر قبول کر لے نئیں تاں موت پئی واجاں ماردی اے
میرا دِل نئیں بیقرار بھانویں تیری اکھڑواں جھڑی لا لئی اے
کراں عاجزی کویں اگے دشمناندے رووں بیٹھ مینوں دکار نئیں
بیقرار دل تڑفے کرو جلدی صورت یار دی سامنے آ گئی اے
مینوں کوئی موت دے خوف توں نئیں ڈر نہ خوف دوزخ والڑی نار دا سی

کون کافر ڈردا اے موت کولوں جیہڑی وصل جام دا پلا گئی اے
مالک عرش عظیم دے مجھ تائیں خدمت صبر دی سونپ کے ویکھیا اے
چُور چُور ہویا بند بند میرا لذت اج پریم دی آ گئی اے
بس فریاد مسافری مصیبتاں دی سچے رب اگے جا حضور کرنی
جو جو متا پکایا اے ظالماں نیں جو جو صلاح بنا لئی اے
رب پاک دی سونہہ اسلام اُتے میری جان جے اج قربان ہووے
لگاں کسے پاسے جسم جسم جے کرن قیمہ نہیں ویکھنا روح کیہڑے دا گئی اے
تیرے فضل تے کرم دی آس اللہ پچھے مرن دے میتوں نواز دیویں
پارہ پارہ وجود دا پائے برکت لباں اُتے دعا ایہہ آ گئی اے
کملی والڑے نبی نوں حال ساڈا بتر ے باہجھ سائیاں کون دسے
اساں نبھا ناسی سائیاں فرض اپنا جو اساں سر آ گئی اے

حضرت خبیب رضی اللہ عنہ دی سُولی اُتے شہادت

پڑھ کے عشق نماز نیاز عاشق سُولی سار تے مست مخمور ہویا
تاڑی یار دی اکھیں وچ لا بیٹھا سینہ وصل دے نال بھرپور ہویا
جھوٹا لے پریم دا سُولڑی تے دور دور خبیب مشہور ہویا
جاری حلق توں ہوئی پھوہار خونی قطرہ قطرہ مثل منصور ہویا
خونی ورق تاریخ جہان اندر سدا رہے گا سُرخ غیور ہویا
اللہ اکبر شہید دا نت سجدہ یار دے لُوں لُوں منظور ہویا

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے حکم مطابق حضرت مقداد رضی اللہ عنہ
تے حضرت زبیر رضی اللہ عنہ مکے آئے۔ راتو رات لاش نوں اُٹھ
اُتے رکھ کے مدینے ٹُرپئے۔ فجر ویلے اُٹھ کے کافراں پچھا کیتا۔ تے ادھ
راہ جا لئیا۔ حضرت مقداد رضی اللہ عنہ نے لاش زمین اُتے دھر چھڈی
تے لاش نوں زمین غائب کرگئی۔

حضرت زید رضی اللہ عنہ پہلاں ای جلاد دے حوالے کیتے گئے
سن۔ ابو سفیان زید رضی اللہ عنہ نوں پچھیا سی۔ دس زید! اج کدی
تیری تھاں تے محمد صلی اللہ علیہ وسلم ہندے تے توں بچ جاندوں۔ حضرت
زید رضی اللہ عنہ جواب دیندے نیں۔

سودا ایہہ نئیں پجدا بے خبرو! زید گوں بچیا فتح وجا کے تے
چبھے خار سرکار دے جسم اطہر تساں جان ہزار گھما کے تے

صفوان بن اُمیّہ دے غلام نسطاس نے تلوار ماری تے حضرت زید بن
دثنہ رضی اللہ عنہ شہید ہو گئے۔ انا للہ وانا الیہ راجعون

ایسے طراں دا واقعہ بئر معونہ دا واقعہ اے جے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم
ابو براء دی ضمانت اُتے ستر بندے اوہدے نال تبلیغ لئی گھل چھڈے
جدوں ایہہ ٹولہ بئر معونہ پجیا تے حرام بن ملحان نوں قاصد بنا کے طفیل حاکم
ول گھلیا گیا۔ اوس نے ایس سفیر نوں قتل کرا دتا۔ نیزہ مارن والے جبار بن
سلمیٰ تے حاکم دے اشارے اُتے اوہناں دی کنڈ وچ نیزہ ماریا سی۔ آپ نے
آخری ویلے ایہہ کلمے کہے سن

رب کعبہ دی قسم اے رب دی میں اپنی مراد نوں پج گیا ہاں۔ قاتل اُتے ایہناں لفظاں
دا اینا اثر ہویا جے اوہ نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کول آپڑ کے مسلمان ہو گیا۔

عامر بن طفیل آلے دوالے دے قبیلیاں نوں نال لے کے مسلمان صحابیاں اُتے ٹُٹ پیا تے اوہناں نوں شہید کر دتا۔ صرف اک صحابی نوں ایہہ کہہ کے چھڈ دتا جے میری ماں نے اک بردہ آزاد کرن دی منت منی سی۔ اوس صحابی نے پرتدیاں دو بندے قتل کر دتے۔ پر اوہ مسلماناں دے طرف دار سن۔ قتل شبے وچ ہوئے۔ پئی ایہہ وی عامر بن طفیل دے سنگی ہوون گے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں ایہہ دونویں خبراں اکو وقت وچ ملیاں آپ کئی دن آزردہ رہے۔ ابو براء شرم دیاں ماریاں کجھ دناں پچھوں مر گیا تے طفیل وی اِک مہینے پچھوں طاعون دی بیماری نال دوزخ پجیا۔ ایسے سال ۴ھ وچ حضرت امام حسینؓ پیدا ہوئے۔ حضرت زینب بنت خزیمہ رضی اللہ عنہا رب نوں پیاریاں ہوئیاں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت سلمیٰ نال نکاح پڑھیا۔ حضرت زید رضی اللہ عنہ نے عبرانی زبان پندراں دناں وچ سکھی۔ شراب حرام ہوون دا حکم وی ایسے سال نازل ہویا۔ یہودیاں نوں مدینے وچوں کڈھ دین دا حکم وی ایسے سال آیا ایسے سال نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے اِک مقدمے دا فیصلہ توراۃ دے مطابق کر کے رجم دا حکم دتا۔

یہودیاں دا مدینے وِچوں خاتمہ

یہودیاں دے تِن قبیلے بنو قینقاع، بنو نضیر تے بنو قریظہ مدینے دے آلے دوالے آباد سن۔ ایہہ لوک بڑے مالدار، بہادر تے جنگجو سن لوکاں نوں قرض دیندے تے اوہناں دے بال بچے وی گروی رکھ لیندے زناکاری تے بدکاری وی عام کر دے سن

مدینے وچ اسلام آؤن نال اوہناں نوں سر سے دی سٹ پئی
اوہناں نوں اپنا وقار ختم ہندا نظر پیا آیا۔ مسلمان وی مالدار ہوون لگ
پئے تے یہودیاں دے شکنجے توں آزاد نظر آؤن لگ پئے۔ اخیر یہودیاں
نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں ختم کرن دا فیصلہ کر لیا۔ حالانکہ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم
اوہناں نال برابری دا نبھا کر رہے سن۔ سب توں پہلاں قول اقرار لکھ لکھا کے
کیتا تے برابر دے حق دتے۔ جتھوں نیک ہوندا، آپ صلی اللہ علیہ وسلم
یہودیاں دا ساتھ دیندے۔ اوہناں دی کتاب دے مطابق فیصلے کردے
قرآن پاک تے وی یہودیاں دے کھانے نوں مسلماناں لئی حلال کہیا تے
اوہناں دیاں زنانیاں نوں وی مسلماناں لئی حلال قرار دتا۔ پر حسد دی اگ
بڑی بھیڑی شے اے۔ عبداللہ بن ابی نال رل کے اوہناں اسلام نال ٹکر
لے لئی۔ قریش مکہ شروع توں ای ابن ابی نوں کہہ رہے سن جے مسلماناں
نوں مدینیوں کڈھدے نئیں تے تہاڈی وی خیر نئیں۔ کیوں جے عبداللہ
بن ابی یہودیاں دا رازدار تے مددگار سی۔
سب توں پہلاں ۲ھ وچ بنو قینقاع جلاوطن کیتے گئے۔ فیر
کعب بن اشرف، محمد بن مسلمہ دے ہتھوں قتل ہویا
۴ھ وچ عمرو بن امیہ نے قبیلہ عامر دے دو بندے قتل کر دتے
اک بندے دا خون بہا یہودیاں دے حصے آؤندا سی۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم بنو نضیر
نوں خون بہا لئی کہیا تے اوہناں صاف انکار کر دتا۔ اوہناں اندر و اندر حضور
صلی اللہ علیہ وسلم نوں ختم کرن دا پروگرام بنایا۔ عمرو بن جحش نوں اُتوں پتھر
رہڑ کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں مارن کان اتے مقرر کیتا۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم
نوں ایس گل دا علم ہو گیا تے آپ واپس مدینے تشریف لے آئے۔ حضور صلی

تے بنو نضیر نوں قول اقرار نوں توڑن ہِروں لکھن لئی کہیا تے اوہ مُنکر ہو گئے
بنو قریظہ توڑن ہِروں معاہدہ کر لیا۔ بنو نضیر قلعہ بند ہو گئے۔ اوہناں نوں
عبداللہ بن ابی تے بنو قریظہ اُتے امید سی جے اوہ ضرور اوہناں دی
مدد کرن گے۔ بنو قریظہ تے پہلوں ای معاہدہ کر چکے سن۔ عبداللہ بن ابی
وی مدد نہ کر سکیا۔ اخیر پندرہ دن قلعہ بند رہن پچھوں یہودیاں ہتھیار
سُٹ دِتے۔ عبداللہ ابن ابی ٹھینگا گھسیا۔ جے اسی مدینہ خالی کر جانے
آں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہناں نوں اُوٹھاں اُتے سامان لے جان
دی اجازت دے دتی تے باقی مال جائیداد مہاجراں وچ تقسیم کر دتا
۵ ھ وچ حارث سردار بنو مصطلق مقام مریسیع اتے باغی ہو
گیا تے سعد بن عبادہ رضی اللہ عنہ دی سرکردگی وچ مہاجراں تے انصاریاں دا
لشکر اوہدی سِری بھیجن لئی گھلیا گیا عبداللہ بن ابی وی نال سی۔ پر چھیتی
ای اوہدا پول کھل گیا تے مسلمان چھ سو قیدی، دو ہزار اوٹھ۔ پنج ہزار بکریاں
لے کے مُڑ آئے۔
لڑائی دے قیدیاں وچ حارث سردار دی دھی جویریہ وی سی۔ حضرت
ثابت بن قیس رضی اللہ عنہ کولوں حضور فدیہ دے کے جویریہ نال خود نکاح
کر لیا۔ ایہہ نکاح جویریہ دی مرضی نال ہویا۔
ایسے غزوہ دے اخیر اُتے حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا دا ہار ٹُٹ گیا
اوہ موتی چُنن دیاں قافلے توں پچھے رہ گئیاں۔ قافلہ مدینے ول کُوچ کر گیا
آپ واپس آ کے اوسے تھاں لیٹ گئیاں۔ جِتھوں آپ دا کجاوہ چُکیا گیا
سی۔ کیوں جے قافلے والے اپنے دلوں آپ رضی اللہ عنہا نوں کجاوے
وچ ای سمجھ کے کجاوہ اُوٹھ اُتے رکھ کے ٹُر گئے سن۔ صفوان بن معطل

ڈگی ڈھٹھی شے چکن لئی پچھے اوس تھانویں اُپڑیا تے آواز دے کے پچھیا
کون! آپ رضی اللہ عنہا نے جواب دتا۔ عائشہ! صفوان نے اپنا اوٹھ بٹھایا
تے حضرت عائشہ نوں سوار کیتا تے مدینے ول ٹُر پئے
اسلام دیاں دشمناں نوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں تنگ کرن دا
خوب موقع ہتھ آیا۔ عبداللہ بن ابی نے ایس گل نوں بڑا اچھالیا۔ نبی پاک
صلی اللہ علیہ وسلم منافقاں دیاں سنگھاں تیک پاٹیاں ہوئیاں زباناں توں
بھیڑیاں گلاں سُندے رہے۔ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا دی رو رو کے ہلکان
ہوگئیاں۔ آخیر تن دِن پچھوں اپنے پیکے گھر ٹُر گئیاں۔ حسان بن ثابت، مسطح
عبداللہ بن ابی تے کجھ ہور مسلمان حضرت عائشہ صدیقہ اُتے تہمت لاندے
نیں جے اوہ صفوان نال رَلی ہوئی اے۔
حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نوں اوہناں دی ماں حضرت زینب تے ام مسطح
تسلی دیندیاں نیں جے ایہہ سارا بہتان اے۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دی
لوکاں نوں پچھدے نیں جے ایہہ کیہہ بہتان لائی جا رہے او۔
حضرت اسید رضی اللہ عنہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں دسدے نیں جے
ایہہ منافق لوک نیں تے اسی ایہناں نوں ٹھکانے لا دینے آں۔ حضرت سعد
بن عبادہ رضی اللہ عنہ دی ایس گل دی مخالفت کردے سن تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم
دے اشارے اُتے لوک ایدھر اودھر ٹُر جاندے نیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم
حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نوں توبہ لئی کہندے نیں۔ پر اوہ کسے صورت
دی ایدھر نئیں آؤندیاں۔ کیوں جے ایہہ سراسر تہمت ای تہمت سی
ایسے وچ ایہہ آیت مبارک نازل ہندی اے
وَالَّذِيْنَ جَآءُوْ بِالْاِفْكِ بِهٖ مِنْكُمْ۔

"جنھاں لوکاں تہمت لائی اے اوہ تہاڈے وچوں ای نیں۔ ایہنوں اپنے حق چنگا نہ سمجھن"۔ ایس طراں قرآن مجید وچ ایس بہتان دا رد کیتا گیا تے گھر دیاں ساریاں بندیاں رب دا شکر ادا کیتا۔ منافقاں دا منہ کالا ہویا۔ تہمت لان والیاں دی سزا اسی دُرّے مقرر کیتی گئی۔ سزا پان والے عبداللہ بن ابی، حمنہ بنت جحش۔ حسان بن ثابت تے مسطح بن اثاثہ سن۔ آخری تن بندے منافق نئیں سن۔ دھوکھے نال عبداللہ بن ابی نال رل گئے سن

مدینے اُتے چڑھائی

مکے والے تے اگے ای اسلام دے ویری سن۔ ہُن یہودی وی اوہناں نال جا رلے۔ سلام بن حقیق، حی بن اخطب تے کنانہ بن ربیع دی مکے جا کے قریش نوں مسلماناں دے خلاف ابھار کے اپنے نال رلا آئے قریش تے بنو غطفان، بنو سلیم، بنو زہرہ تے بنو اشجع نوں نال لے لیا یہودیاں وی بنو سعد تے بنو قریظہ نوں رلا لیا۔ ایس وچ سارا عرب تقریباً چودہ ہزار دی نفری وچ مدینے اُتے حملے لئی اسلام دی شمع بجھان لئی چڑھ پیا۔

خدا دا نور سدا اے کافر چال چلدے نیں مومن جندے جاندے نیں کافر ڈیرے مردے نیں

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے ایہہ خبر سُنی تے یاراں نال صلاح مشورہ کیتا

حضرت سلمان رضی اللہ عنہ عرض کردے نیں۔

"یا رسول اللہ! کھلے میدان وچ لڑن دی تھاں نئیں جے اسی اک تھاں نئیں

اکٹھے تے محفوظ ہو کے اپنے سامہنے کھائی کدھ لیئے - فیر اسی دشمناں دا
جنگی طراں مقابلہ کر سکدے آں - مدینے دا صرف اِک اِی پاسہ شام
والا کھلا سی - اودھر کھائی کدھن دا فیصلہ ہو گیا - دس دس بندیاں نوں
دس دس گز زمین پٹن لئی دِتی گئی تے ڈونگھیائی بیج گز متھی گئی -
وِیہاں دِناں وِچ تن ہزار بندیاں ایہہ کم کر لیا - مہاجر تے انصار ایہہ شعر
جوش وِچ پڑھدے سن

نَحْنُ الَّذِیْ بَایَعُوْا مُحَمَّدًا   عَلَی الْجِہَادِ مَا بَقِیْنَا اَبَدًا

اسی اوہ ہاں جنہاں بیعت کیتی اے محمد دے ہتھ اُتے
لڑاں گے مراں گے جد تیک ہاں زندہ سدا رہواں گے ایسے گلّ اُتے

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم وی یاراں نال رل کے کھائی کدھ رہے سن
آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی زبان مبارک اُتے   ابن رواحہ دے ایہہ شعر
بار بار آوندے سن

اَللّٰھُمَّ لَوْلَا اَنْتَ مَا اھْتَدَیْنَا - وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّیْنَا
وَاَنْزِلَنْ سَکِیْنَۃً عَلَیْنَا - وَثَبِّتِ الْاَقْدَامَ اِنْ لَاقَیْنَا
اِنَّ الْاَعْدَا قَدْ بَغَوْا عَلَیْنَا - اِذَا اَرَادُوْا فِتْنَۃً اَبَیْنَا

ربا تیرے بناں سانوں کون ہدایت دیندا
سبق نماز روزے دا اینہوں ربا کوئی نہ لیندا

ساڈیا مولا ساڈے اُتے رحم تے کرم کمائیں
دشمن اگے قدم اساڈا مول نہ پچھاں ہٹائیں

بے شک دشمن آگیا اے ہم تُہا چار چفیرے

دِل اوہناں دا فتنہ چاہوے اساڈا دُوڈ دِسدا ہئیں

اسلامی لشکر تِن ہزار سی۔ ایہناں مدینے وِچ ای اپنے مجاہداں نوں ترتیب دِتی تے سلع دی پہاڑی نوں کنڈ پچھے رکھیا تاں جے دشمن پچھوں حملہ نہ کر سکے۔ بنو قریظہ وی حی بن اخطب دے آکھے لگ کے مسلماناں دے خلاف ہو گئے

حضور صلی اللہ علیہ وسلم حضرت سعد بن عبادہ نوں اوہناں وَل گھلیا تاں جے محبت قائم ہو جائے۔ اوہناں واپس آ کے جواب دتا۔ واقعی یہودی باغی ہو گئے نیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے رائے دتی۔ پئی بنو غطفان نال کجھ تاوان دا وعدہ کر کے صلح کر لیئے۔ پر حضرت سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ عرض کر دے نیں۔ یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم! ایہہ فیصلہ جے ربی فیصلہ اے تے فیر اساں نوں کوئی انکار نئیں تے جے تہاڈی اپنی رائے اے تے فیر اساں نوں ایس ڈھب دے صلح کرن دی لوڑ نئیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم جواناں دی ہمت دی تعریف کیتی تے انصار تے مہاجراں لئی ایہہ دعا منگی

اَللّٰھُمَّ اِنَّہٗ لَا خَیْرَ اِلَّا خَیْرُ الْاٰخِرَۃِ ؛ فَبَارِکْ فِی الْاَنْصَارِ وَ الْمُھَاجِرَۃِ

یا اللہ بے شک برکت آخرت والی برکت اے۔ انصار یاں مہاجراں دی ایہدے وِچ شرکت اے۔

کھائی پٹدیاں پٹدیاں اِک ڈاہڈی چٹان آ گئی سی۔ حضرت سلمان فارسی عرض کر دے نیں۔ یا رسول اللہ! ایہہ چٹان نئیں ٹٹدی آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے پانی دا اِک پیالہ منگوایا۔ اودہے اُتے اپنا تھُک سُٹ کے چٹان اُتے تروٹکیا تے حضرت سلمان رضی اللہ عنہ

کولوں گینتی لے کے تِن سٹاں اوہدے اُتے لایاں ۔ گینتی وچوں اگ نکلی تے یاراں حضور صلی اللہ علیہ وسلم کولوں پچھیا ۔ ایہہ کیہہ سی؟ آپ صلی اللہ علیہ وسلم دسیا جے پہلی سٹ اُتے مینوں شام دو جی سٹ اُتے ایران تے تیجی سٹ اُتے یمن دی فتح دی خوشخبری دتی گئی اے ۔ چٹان وی اپنے نال ای ٹوٹے ٹوٹے ہو گئی سی

منافقاں وی دشمن دی فوج ویکھ کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم کولوں اپنے گھراں وَل جان دی اجازت منگی ۔ پر قرآن تے اوہناں ا پول کھول کے رکھ دتا ۔

اِنْ یُّرِیْدُوْنَ اِلَّا فِرَارًا ۔

پئی ایہہ تے جنگ توں نسنا چاہندے نیں ۔

شہر دے گرد گھیرا اِک مہینہ رہیا ۔ دشمن دوروں ای تیر سُٹدا رہیا ۔ کافر جرنیل اِک اِک کر کے اپنے اپنے جتھے نال کھائی ٹپن دی کوشش وی کر دے رہے پر کسے دی واہ نہ لگی ۔

اخیر اِک دن سو ڈھی عمرو بن عبدود نوفل تے عبید ود کھائی نوں ٹپ ای آئے

۹۰ سال دا بڈھا عبد ود للکاردا اے ۔

" کوئی جتاں مقابلے تے ہے اے ؟

حضرت علی رضی اللہ عنہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم کولوں اجازت لے کے مقابلے اُتے آ وندے نیں تے پہلے ای وار وچ اوہنوں دوزخ اپڑا دیندے نیں ۔ باقی ایہہ ویکھ کے نس پیندے نیں نوفل کھائی وچ ڈھیہہ پیندا اے حضرت علی اوہدا وی خاتمہ کر

دیندے نیں ۔ لڑائی سارا دن ہندی رہی ۔ دشمن تیر دوروں ای سُٹدا رہیا ۔ مسلمان بندے وی اپنی اپنی تھاں اتے ڈٹے رہے ۔ مسلمان زنانیاں وی اِک قلعہ وچ بند سن ۔ ایہہ قلعہ بنو قریظہ دے نیڑے سی ۔ اک یہودی شرارتاً قلعے دے نیڑے گیا ۔ حضرت صفیہ رضی اللہ عنہا اوس یہودی دے سِر اُتے اِک ڈانگ ماری تے فیر اوہدا سِر لاہ کے قلعیوں باہر سُٹ دِتا ۔ ایہہ ویکھ کے یہودی ڈر گئے جے پتہ نیئں قلعے وچ کِتے کو فوجی نیں ۔ ایس لئی کِسے نوں قلعے وَل ویکھن دی جُراَت وی نہ ہوئی ۔

نعیم بن مسعود اشجعی غسطانی نویں نویں مسلمان ہوئے سن ۔ قریش تے یہود دوویں اوہناں دی عزت کردے سن ۔ اوہناں دے ایمان دا دوہاں نوں کوئی پتہ نیئں سی ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم کولوں اجازت لے کے اوہناں نیں دوہاں وچ اِنج پھُٹ پوائی ۔ یہودیاں نوں جا کے آکھیا جے قریش تے کجھ دِناں پچھوں ٹُر ای جانا اے ۔ تساں ہمیشہ ایتھے ای رہنا اے ۔ تسیں قریشیاں دا سنگ کیوں دیندے او؟ جے سنگ نبھانا ای جے تاں فیر اوہناں کولوں کجھ بندے ضمانت دی تھاں نویں منگ لوؤ ۔

اودھر قریش نوں آپ رضی اللہ عنہ نے جا کے آکھیا ۔ "یہود بڑے مکار نیں اوہ تہاڈے بندے اپنے کول قیدی بنا کے رکھنا چاہندے نیں ۔ اوہناں دے مکر وچ نہ آؤناں ۔

جدوں یہودیاں قریشیاں کولوں ضمانت دا مطالبہ کیتا ۔ تے قریش وگڑ گئے نعیم رضی اللہ عنہ دی گل سچ مَن لئی تے یہودیاں اگے

بندے دین توں انکاری ہو گئے ۔ ایس طراں دوہاں دھڑیاں وچ
پھُٹ پے گئی ۔

موسم دی سختی، محاصرے دا لماں ہونا، ہنیری دا زور، خوراک دا گھاٹا
تے یہودیاں دے وکھ ہون نے قریشیاں نوں ڈیرہ چان اتے مجبور کر دتا۔
تے اوہ ڈیرہ چا کے مکے ٹُر پئے۔

ایسے جنگ وچ حضرت سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ تیر لگن نال
زخمی ہو گئے سن ۔ جنگ ختم ہو گئی تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم تے یاراں
نوں آکھیا ۔ اجے ہتھیار نہ لاہو ۔ ذرا بنو قریظہ دی خبر لے لیئے ۔ حضرت
علی رضی اللہ عنہ نے اوہناں نوں گھیر لیا ۔ یہود منافق تے پہلاں ای سن
حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں بُرا بھلا آکھن لگ پئے ۔ حضرت علی رضی اللہ عنہ
دا گھیرا اِک مہینہ رہیا ۔ اخیر ابولبابہ رضی اللہ عنہ دے مشورے اُتے
یہود نے حضرت سعد بن معاذ نوں اپنا پنچ من لیا ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم
نے وی ایہہ گل منظور کر لئی ۔ حضرت سعد رضی اللہ عنہ لاچار ہندیاں ہویاں
وی یہود تے مسلماناں وچ گل مکاؤن لئی اکٹھ والی تھاں تے پہنچ گئے ۔
تے اوتھے اوہ ای فیصلہ سنایا ۔ جیہڑا رب تے رسول صلی اللہ علیہ وسلم
نوں منظور سی ۔ یعنی بنو قریظہ دے سارے جوان مرد وعدہ خلافی دی سزا
وچ قتل کر دتے جان ۔ مال تے جائیداد مسلماناں وچ وَنڈ دِتی جاوے
زنانیاں، بُڈھیاں تے بچیاں نال قیدیاں والا سلوک کیتا جائے“
تے یہودیاں نال ایہہ ای سلوک کیتا گیا ۔ ایس توں پہلاں اوہ کعب بن اسد
دا فیصلہ رَد کر چُکے سن ۔ جے ”مسلمان ہو جاوو“ ۔ اپنے بال بچے تے زنانیاں
نوں قتل کر کے مسلماناں نال بھڑ و ۔ یاں ہفتے والے دن مسلماناں اُتے

رات نوں حملہ کر دیو۔" پر اوہناں دی اخیر آئی ہوئی سی۔ یہودیاں نے ایہناں وچوں کوئی دی شرط نہ منی تے اپنے آپ نوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے سپرد کر دتا۔

تے سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ نوں اپنا حکم من لیا۔ حضرت سعد رضی اللہ عنہ دا فیصلہ تساں ویکھ ای لیا اے۔

سنہ ۶ ہجری وچ عینیہ بن حصین نے مدینے دی چراگاہ اُتے حملہ کر دتا تے مسلماناں دے کجھ اوٹھ لے گیا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نہ صرف اوہدے کولوں اپنے اوٹھ کھوہے سگوں اوہناں دے اوٹھ لے آئے۔ فیر آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں پتہ لگا جے یہودی بنو بکر نال رل کے تے مدینے اتے حملہ کرنا چاہندے نیں آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت علی رضی اللہ عنہ نوں دو سو بندے دے کے مگرے دل گھلیا۔ راہ وچ اک جاسوس پھڑیا گیا۔ جیہنے بنو بکر دے اکٹھ دا پتہ دس دتا۔ حضرت علی رضی اللہ عنہ ہنیری وانگوں بنو بکر اتے جا پئے تے اوہناں نوں کٹ کڈھیا۔ ڈھیر سارا مال دولت لے کے مدینے آئے۔

ایسے ورہے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے کجھ بندے نجد ول گھلے۔ اوہناں واپسی اُتے ثمامہ بن اثال نوں پھڑ لیا تے اوہنوں مدینے لے آئے۔ اوہنوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے حکم نال مسیت دے اک تھم نال بنھ دتا گیا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوہدے کول آئے تے حال احوال پچھیا۔ اوہنے کہیا۔ "جیکر تسی میرے قتل دا حکم دیو۔ تاں اک خونی نوں ختم کرو گے۔ جے انعام کرو گے تاں شکر گزاری دا موقع دیو گے۔ جے تہانوں مال دولت چاہیدی اے تے جنی دولت منگو لے سکدے او۔ دو دناں پچھوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے ثمامہ

نوں چھڈ دین دا حکم دتا۔ اوہ اوتھوں آزاد ہو کے اک باغ وچ گیا
نہا دھو کے مسیت وچ آیا تے کلمہ پڑھ کے مسلمان ہو گیا۔
حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں آکھن لگا۔ یارسول اللہ! قسم اے رب
دی ایس توں پہلاں میں خدا دی خدائی وچوں تہاڈا سب توں وڈا دشمن
ساں تے ہُن تُسی مینوں سب توں ودھ پیارے او۔ ایدوں پہلاں تہاڈے
شہر نال مینوں نفرت سی ہُن ایہہ شہر دنیا دے شہراں وچوں مینوں سب توں
ودھ پیارا اے۔ پہلوں تہاڈے دین نال میرے توں ودھ کے کسے نوں
حسد تے بغض نئیں سی پر اج تہاڈا دین میری جان بن گیا اے۔"
ثمامہ عرض کردا اے جے اوہ مکے عمرہ کرن لئی جا رہیا سی تے راہ
وچ ای قابو آ گیا سی۔ ہُن کیہہ حکم اے؟ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوس نوں
مسلمان ہوون دی مبارک دِتی تے عمرے دی وی اجازت دے دِتی۔
ثمامہ مکے پہنچیا تے اِک بندے اوہنوں ویکھیا تے آکھیا۔ "اوئے توں صابی
ہو گیا ایں۔ ثمامے کہیا۔ میں نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا دین من لیا اے۔ ہُن
تُسی یاد رکھو۔ تہانوں میرے مُلک وِچوں کنک دا اِک دانہ وی نئیں لبھن لگا
جدوں تائیں حضور صلی اللہ علیہ وسلم مینوں اجازت نہ دیون۔ مکے والے حضور
صلی اللہ علیہ وسلم اگے جا کے عرض کر دے نیں تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے ثمامہ
نوں کہہ دتا جے توں پہلاں دی طراں ای کنک ٹور دا رہو ہیں۔ (معارج النبوۃ صـ ۲۶۰)
ایسے سال مسلمان بیبیاں نوں پردے دا حکم ہویا۔ نالے حضرت جعفر طیار
رضی اللہ عنہ دی موجودگی وچ ام حبیبہ رضی اللہ عنہا دا نکاح حضور صلی اللہ علیہ وسلم
نال حبشی حاکم حبشہ نے پڑھ دتا۔ تے حق مہر وی خود ای ادا کر دتا۔ نالے اُم حبیبہ نوں
اِک قافلے نال مدینے شریف گھل دتا۔ ایہہ قافلہ فتح مکہ دے موقعے اُتے

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں آملیا تے ام حبیبہ رضی اللہ عنہا نوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے حوالے کر دتا۔

حضرت ریحانہ بنت شمعون نال نکاح

بنو قریظہ وچوں ریحانہ وی قید ہو کے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کول پجیاں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوس نوں آزاد کر دتا تے اوہناں اپنی مرضی نال حضور صلی اللہ علیہ وسلم نال نکاح کر لیا

ایسے سال سنہ ۶ھ وچ لعان تے ظہار بارے وحی آئی تے غلط رواج نوں رد کر دتا گیا۔ ظہار لئی کفارہ مقرر کیتا گیا۔ (سیرۃ النبی جلد اول ص ۴۱۴ تا ۴۱۶)

تیمم دا حکم وی ایسے سال غزوہ بنو مصطلق توں پچھوں راہ وچ پانی نہ ملن اُتے نازل ہویا۔ سنہ ۶ھ وچ ای آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنی پھپھیر بھین حضرت زینب رضی اللہ عنہا نال نکاح پڑھیا۔ ایہناں دا پہلاں نکاح حضرت زید بن حارثہ رضی اللہ عنہ نال سی۔ اِک پُتر اسامہ وی پیدا ہویا۔ پر نبھا نہ ہو سکیا تے گل طلاق اُتے آ گئی۔ خدا دے حکم نال حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت زینب رضی اللہ عنہ نال نکاح کر لیا

قبیلہ عکل دیاں بندیاں وی حضرت یسار رضی اللہ عنہ نوں موقع تاڑ کے قبا دی چراگاہ وچ قتل کر دتا۔ حالانکہ اوہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم کولوں اجازت لے کے اوٹھ چگاندے سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں پتہ لگا تے کرز بن جابر فہری نوں ویہہ بندے دے کے اوہناں دے مگر گھلیا۔ جنہے اوہناں نوں راہ وچ ای پھڑ لیا ندا تے اوہناں ساریاں نوں قتل کر دتا گیا۔ ایسے طراں عیینہ بن حصین دی اجازت لے کے چراگاہ وچ اوٹھ چگاندا رہیا۔ اوس وی بنو غفارہ دے اِک بندے

نوں قتل کردتا سی - اوہدی زنانی وی لے گیا سی - مسلماناں اوہدا پچھا کر کے
اپنے اُوٹھ وی کھوہ لئے تے اوہدے اُوٹھ وی کھوہ کے لے آئے - ایہا ذکر پچھلے
صفحے اُتے گزر چکیا اے

حج دا فرض ہونا تے صلح حدیبیہ

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں مکے شہر دی، کعبے تے حج دے شوق
نے ایجھوں تیک پچھا دِتا جے
لَقَدْ صَدَقَ اللّٰہُ رَسُوْلَہُ الرُّءْیَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ
اِنْ شَاءَ اللّٰہُ اٰمِنِیْنَ مُحَلِّقِیْنَ رُءُوْسَکُمْ وَمُقَصِّرِیْنَ ؁
"بے شک اللہ تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے خواب نوں سچ کر وکھایا -
تسی ضرور خانے کعبے وچ داخل ہوؤ گے - سر منّاؤ گے تے وال وی کٹاؤ گے "
نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے خواب ویکھیا سی جے اوہ یاراں دے نال کعبے
دا طواف پئے کردے نیں - ایسے اشارے اُتے حضور صلی اللہ علیہ وسلم
چودہ سو صحابی نال لے کے ہجرت توں چھیویں ورھے پچھے مکے وَل ٹُر پئے - مہینہ
ذی قعدہ دا سی - اِک اِک تلوار اوہ وی نیام وچ تے قربانی دے جانور نال لے
کے جنہاں دے گلاں وچ پٹے نے کوہاناں اُتے نشان سن - مکے وَل ٹُر پئے -
حضرت اُم سلمیٰ رضی اللہ عنہ وی نال سن حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے ذوالحلیفہ
اُتے حج کے احرام بنھیا - عذبر دی تھاں اُتے پج کے آپ صلی اللہ علیہ وسلم
دے جاسوس بشیر بن سفیان نے آکے خبر دتی جے قریش جنگیاں نوں نال لے کے
مکے توں باہر آگئے نیں - اوہ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں مکے کسے وی صورت وچ

نئیں وڑن دین گے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اگاہاں ٹر پئے تے حدیبیہ دی تھاں اُتے آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی ڈاچی قصویٰ بہہ گئی۔ اٹھاون دی کوشش کیتی گئی پر اوہ نہ اُٹھی۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ ایہہ ڈاچی اِنج کدی نئیں بیٹھی۔ اج اللہ نے ای ایہنوں ایتھے بٹھایا اے

فیر آپ اِک کھوہ وَل آئے جیہدے وِچ بہوں گھٹ پانی سی۔ موسم سخت گرم سی۔ اوہ پانی وی چھیتی اِی مُک گیا۔ یاراں نے عرض کیتی۔ یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اَسی تریہہ نال مرنے آں۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم اِک کُرلی پانی کھوہ وِچ سٹیا تے کھوہ وِچ پانی ای پانی ہو گیا۔ ایس توں پہلاں آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے اِک پیالہ پانی دا منگوایا تے اوہدے وِچ اپنا ہتھ ڈوب دِتا۔ سارے لشکر نے رَج کے پانی وی پیتا تے مشکاں وی بھر لیاں

بنو خزاعہ دا سردار بدیل بن ورقا کجھ بندے نال لے کے نبی پاکؐ صلی اللہ علیہ وسلم کول آیا تے کہن لگا جے قریش ڈھیر ساری فوج لے کے راہ ڈک کھلوتے نیں۔ آپ نوں کدی وی کعبے وَل نئیں جاون دیہن گے۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ جا کے قریش نوں دس دیو۔ "اَسی عمرہ کرن دی خاطر آئے ہاں۔ لڑائی اساڈا مقصد نئیں۔ جنگ نے قریش نوں پہلاں ای تباہ کر چھڈیا اے۔ چنگا اے جے کجھ چِر لئی اوہ میرے نال معاہدہ کر لین تے مینوں عرباں دے ہتھ وِچ چھڈ دیہن نے جے اوہ ایہدے اُتے وی راضی نئیں فیر خدا دی قسم!

"جیہدے قبضے وِچ میری جان اے۔ میں ایتھوں تیک لڑاں گا جے میرا سر دھڑ توں وکھ ہو جائے تے خدا اپنا فیصلہ کھل دیوے"

بدیل نے ساری گل جا کے قریش نوں دس دِتی۔ عروہ بن مسعود ثقفی

نے اُٹھ کے آکھیا۔ "مینوں اجازت دیو۔ مَیں خود جا کے معاملہ طے کرداہاں "۔
عروہ آ کے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں کہیا۔ " محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم! فرض کرو تسیں قریش نوں ختم وی کر دتا۔ ایہدی کوئی مثال دُنیا اُتے لبھدی اے ؟۔ جے کسے اپنی ای قوم آپ ای ختم کر دتا ہووے۔ جے لڑائی دا رُخ بدل گیا تے فیر تیرے ساتھی دُھوڑ وی طراں اُڈ جاون گے "۔ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ نہ رہ سکے تے آکھن لگے۔ " اسی حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں کسے صورت وی چھڈ کے نئیں نساں گے۔
عروہ نے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی داڑھی نوں ہتھ لا کے گل کیتی تے مغیرہ بن شعبہ رضی اللہ عنہ نے ڈانٹ کے کہیا۔ " خبردار! ہتھ ہٹائے نئیں تے ایہہ ہتھ سالم واپس نئیں جا سے گا۔ عروہ جیہڑا نقشہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دیاں غلاماں دا قریش نوں دسیا اوہ اینج سی۔ " مَیں قیصر و کسریٰ تے نجاشی دے دربار وی ویکھے نیں۔ پر ایہہ عشق تے عقیدت کدھرے وی نئیں ویکھی۔ جے محمد صلی اللہ علیہ وسلم گل کردے نیں۔ تے مکمل خاموشی ہو جاندی اے۔ کوئی بندہ وی اوہناں ولوں نظر بھر کے نئیں دیکھ سکدا۔ وضو کردے نیں تے وضو دے پانی اُتے لوکی ٹُٹ کے پَیندے نیں۔ تھک وی تھلے نئیں ڈھیہن دیندے۔ اوہ پانی تے تھک۔ اپنیاں چہریاں اُتے مل لیندے نیں "۔
نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے پہلاں فراش بن اُمیہ رضی اللہ عنہ نوں قریش وَل گھلیا قریش نے اوہدی سواری نوں مار دِتا تے فراش رضی اللہ عنہ بڑی مُشکل نال جان بچا کے واپس آئے۔
فیر حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت عمر رضی اللہ عنہ نوں کہیا جے تُسی جاؤ۔ اوہناں عُذر پیش کیتا۔ جے قریش میری جان دے دُشمن نیں نالے مکے وچ میرا اِک وی حامی نئیں۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ نوں گھلیا

اوہ اپنے اِک عزیز ابان بن سعید دے سنگ مکے گئے تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دا سنیہا دِتا۔ قریش نے اوہناں نوں قید کر لیا۔ ایہہ افواہ کھلر گئی پئی حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ (اللہ بچائے) شہید کر دِتے گئے نیں۔ جدوں ایہہ خبر حضور صلی اللہ علیہ وسلم تائیں پُجی تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا "عثمان دے خون دا بدلہ لینا اساں اُتے فرض اے۔" فیر آپ اِک کِکر دے تھلے بہہ گئے تے یاراں کولوں جان قربان کرن دی بیعت لے لئی۔ سب جنیاں زنانیاں بڑے جوش خروش نال آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے ہتھ اُتے بیعت کیتی۔ ایس بیعت دے موقعے اُتے اللہ تعالیٰ نے ایہہ آیت نازل فرمائی۔ لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا

"بے شک اللہ اوہناں مومناں اُتے راضی ہو گیا۔ جنہاں رُکھ دے تھلے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے نال بیعت کیتی۔ رب نوں پتہ سی جے ایہناں دے دِل وِچ کیہہ سی۔ اللہ تعالیٰ جل جلالہ نے اوہناں اُتے تسکین نازل کیتی تے چھیتی ہون والی فتح عطا فرمائی۔"

تھوڑے چر پچھوں حضرت عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ خیریت نال واپس آ گئے۔ ایس توں پچھوں قریش نے سہیل بن عمرو نوں سفیر بنا کے گھلیا۔ اوہ بڑا پڑھیا لکھیا تے چنگا خطیب سی۔ لوک اوہنوں قریش دا خطیب سد دے سن۔ قریش نے اوہنوں آکھیا جے صلح صرف ایس شرط اُتے ہو سکدی اے۔ جے محمد صلی اللہ علیہ وسلم ایتھوں ای واپس مُڑ جاون۔ سہیل نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وِچ حاضر ہویا تے ڈھیر چر گلاں باتاں ہندیاں رہیاں۔ اخیر اُتے کجھ گلاں اُتے اتفاق ہو گیا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم حضرت علی رضی اللہ عنہ نوں بلا کے معاہدے دیاں گلاں لکھن نوں کہیا۔

حضرت علی رضی اللہ عنہ نے بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ نال معاہدہ لکھنا شروع کیتا۔ سہیل نے اعتراض کیتا جے بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ لکھیا جاوے۔ جویں عرب

دا دستور اے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ایہہ دی منظور کر لیا۔ فیر حضرت علی رضی اللہ عنہ لکھیا جے ایہہ معاہدہ محمد رسول اللہ تے سہیل بن عمرو دے وچکار اے۔ سہیل فیر ٹپ کھلوتا تے آکھن لگا جے اسی آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں رسول من لیئے تاں جھگڑا ای مک جائے۔ تسی لکھو جے ایہہ معاہدہ محمد بن عبداللہ تے سہیل بن عمرو دے وچکار اے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ایہہ گل وی من لئی۔ تے فرمایا۔ مَیں محمد بن عبداللہ وی آں تے محمد رسول اللہ وی۔ ایس توں پچھوں صلح دیاں شرطاں انج دیاں لکھیاں گئیاں۔

۱: مسلمان ایس سال بغیر حج دے واپس مدینے ٹر جاون۔

۲: اگلے سال آ کے صرف مکے وچ تن دن ٹھہرن۔

۳: صرف اِک اِک تلوار لے کے آون تے اوہ وی نیام وچ تے نیام تھیلے وچ ہووے۔

۴: مکے دے کسے مسلمان نوں اپنے نال نہ لے جاون۔ جے کوئی مسلمان مکے رہنا چاہوے تے اوہنوں نہ روکن۔

۵: کافراں یاں مسلماناں دا کوئی بندہ مکیوں مدینے جاوے تے واپس کیتا جاوے۔ جے کوئی مسلمان مکے آ جاوے تے اوہ واپس نئیں کیتا جاوے گا۔

۶: عرب دے دُوجے قبیلیاں نوں اختیار اے۔ جیہدے نال چاہون معاہدہ کر لیون۔

ایہہ معاہدہ لکھیا گیا تے چھیتی ای پچھوں سہیل دا اپنا پتر ابو جندل نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دا سُن کے آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وچ سنے بیڑیاں حاضر ہو یا۔ کیوں جے اوہ مسلمان ہو گیا سی تے اوہدے پیو نے اوہنوں بیڑیاں پا کے قید دی سزا دتی ہوئی سی۔ سہیل نے آکھیا جے

معاہدے دے مطابق میرا پتر میرے حوالے کر دیو۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ ایہنوں ایتھے ای رہن دیو۔ سہیل نے نامنظور کیتا۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے وی بڑا آکھیا پر اوہ نہ منیا۔ مجبور ہو کے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہنوں سہیل دے حوالے کر دتا۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ ضبط نہ کر سکے تے عرض کرن لگے۔ یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اسی حق اُتے نہیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ ہاں اسی حق اُتے ہاں۔ فیر حضرت عمر رضی اللہ عنہ نے عرض کیتی "اسی دب کے صلح کیوں کر رہے آں"۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا ہیں اللہ دا رسول ہاں تے خدا دے حکم دے خلاف نہیں کر سکدا۔ خدا میری مدد کرے گا۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے ابو جندل رضی اللہ عنہ نوں فرمایا۔ صبر تے ضبط کولوں کم لوو۔ خدا تہاڈے جیہے مظلوماں لئی کوئی نہ کوئی راہ ضرور کڈھے گا۔ ہن صلح ہو گئی اے تے اسی بدعہدی نہیں کر سکدے"۔

ایس طراں ابو جندل رضی اللہ عنہ نوں سنے بیڑیاں واپس جانا پیا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ "ایتھے ای قربانیاں کر دیو"۔ ام سلمہ رضی اللہ عنہ دے کہن اُتے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے سب توں پہلاں قربانی کیتی۔ فیر وال منائے۔ ایس طراں لوکاں نوں پتہ لگا۔ جے ایہہ فیصلہ بدلن والا نہیں۔ ساریاں نے قربانیاں وی کیتیاں تے سر وی منائے۔ صلح توں پچھوں ترے دن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حدیبیہ وچ ای رہے۔ فیر مدینے دل ٹر پئے راہ وچ سورہ فتح اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا ۝ نازل ہوئی۔ پئی اساں تہانوں کھلی فتح عطا کیتی اے۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ نے ایہہ آئیتاں سنیاں تے حیران ہو کے پچھن لگے۔ ایہہ کیہڑی فتح اے۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ ایہہ صلح ای فتح اے۔ آؤن والے حالات ای ایس راز نوں کھولن گے۔

معاہدے وچ ایہہ شرط سی "جیہڑا مسلمان مکیّوں مدینے جائے گا
اوہ واپس کر دِتا جائے گا۔ ایہدے وچ صرف مرد مسلمان شامل سَن
زنانیاں لئی ایہہ حکم نازل ہو چکیا سی
"اے ایمان والیو! جدوں تہاڈے کول مہاجر زنانیاں آون تے تُسی
اوہناں نوں جانچ لوو۔ رب اوہناں دے ایمان نوں جان دا اے۔ جے
تہانوں علم ہو جاوے اوہ مسلمان ای نیں تے فیر اوہناں نوں کافراں دے
حوالے مت کرنا۔ اوہ کافراں لئی حلال نئیں تے نہ ای کافر اوہناں لئی حلال
نیں۔ اوہناں نوں حق مہر دے کے اوہناں نال نکاح کر لوو تے کافر زنانیاں نوں
اپنے نکاح وچ نہ لیاوو"
مکے وچوں ابوبصیر (عقبہ بن اسید) کافراں کولوں نس کے مدینے آیا۔
قریش نے واپسی دا مطالبہ کیتا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے واپس جان دا کہیا
عقبہ نے ذوالحلیفہ پُج کے دو کافراں وچوں اِک نوں قتل کر دتا تے دُوجا جان بچا
کے نس گیا۔ ابوبصیر عیص تھاں جا کے رہن لگ پیا۔ دُوجے مظلوم صحابی وی
اوہدے نال جا کے رہن لگ پئے تے راہ لنگھدیاں قافلیاں نوں لُٹن لگ پئے
مجبوراً قریش نے ایہہ شرط معاہدے وچوں کڈھ دِتی تے اجازت دے دِتی
جیہدا دِل چاہوے جا کے مدینے رہوے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے مسلماناں
نوں مدینے آون لئی کہیا تے ابوجندل سمیت سارے مسلمان مدینے
وچ آ وَسّے۔ ایہہ ای فتح سی۔ جیہدی خوش خبری رب نے انا فتحنا
وچ سنائی سی۔ عبداللطیف عارف گجراتی نے ایہنوں سرکار دی فتح نامہ آکھیا
اے۔

خالد بن ولیدؓ تے عمرو بن العاصؓ دا اسلام قبول کرنا

صُلح حدیبیہ توں پچھوں خالد بن ولید نے خواب وچ ڈِٹھا جے اوہ بڑی تنگ تے ہنیری جگہ وچوں نکل کے کھُلی تے ہری بھری دُنیا وچ پہنچ گیا اے۔ ایہدوں پہلاں خالد نوں اپنے بھرا دا خط وی لبھ گیا سی۔ جیہدے وچ آکھیا گیا سی: "تیرے جیہا عقلمند بندہ اسلام توں دُور نہیں رہ سکدا چنگا تے ایہو ای اے جے توں ہُن ضد چھڈ دیویں تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وچ حاضر ہو کے اسلام قبول کر لویں۔ خالد پہلاں ای شرک توں بیزار سی تے اسلام دی سچیائی دی دل وچ گھر کر چکی سی۔ ہُن پکے دلوں اوہنے مدینے شریف جاون دا ارادہ کر لیا تے عثمان بن طلحہؓ نوں وی نال لے لیا۔ فجریں دُوجے دن دونویں مدینے وَل ٹُر پئے۔ راہ وچ اوہناں نوں عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ مِلیا۔ اوہنے پُچھیا: "کدھر چلے جاندے او؟" خالد کہیا: "مسلمان ہوون لئی مدینے پئے جاندے آں۔"

عمروؓ خوش ہو کے کہیا: "میں وی ایسے ای کم مدینے چلیا ہاں۔" ایہہ تینے بزرگ مدینے پہنچے تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں خبر دِتی گئی۔ آپ سرکار صلی اللہ علیہ وسلم ایہناں دا آؤنا سُن کے بڑے خوش ہوئے۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا: "مسلمانو! اج مکے والیاں اپنے کالجے دے ٹوٹے تہاڈے وَل گھل دِتے نیں۔" خالد تے اوہدے ساتھیاں نہا دھو کے کلمہ پڑھ لیا تے مسلمان ہو گئے۔ خالد رضی اللہ عنہ نے عرض کیتی: "یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم میں ایہدوں پہلاں جنہاں لڑائیاں وچ آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے مقابلے اُتے لڑدا رہیا ہاں۔ دعا فرماؤ۔ اللہ تعالیٰ میرے اوہ گناہ معاف کر دیوے

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ اسلام قبول کرن والیاں دے سب گناہ معاف ہو جاندے نیں۔ تے ایہہ آیت نازل ہوئی۔

اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَتَابُوْا یُبَدِّلُ اللّٰہُ سَیِّاٰتِہِمْ حَسَنٰتٍ ۔

"جیہڑے بندے ایمان لے آؤندے نیں تے توبہ کر لیندے نیں۔ اللہ تعالیٰ اوہناں دے گناہ نیکیاں وچ بدل دیندا اے۔" صفہ نمبر ۳۳۲،۳۳۴ سیرۃ ہشام (۱)

غزوہ ذی قرد

حضرت ابوذر غفاری رضی اللہ عنہ دا پتر وادی غابہ وچ ڈاچیاں چگاندا سی۔ اک راتیں بنو غطفان نے عیینہ بن حصن فزاری دی سرکردگی وچ چالی بندے لے کے ابوذر رضی اللہ عنہ دے پتر نوں قتل کر دتا۔ ویہہ ڈاچیاں وی لے گئے ستے حضرت ابوذر رضی اللہ عنہ دی زنانی وی نال لے گئے۔ فجرے عبدالرحمٰن بن عوف رضی اللہ عنہ دے غلام نے ایہہ گل مسلمہ بن اکوع رضی اللہ عنہ نوں دسی۔ اوہناں ثنیۃ الوداع اُتے کھلو کے تن واری یا صباحاہ (ہائے سویرے) پکاریا تے دشمن مگر بھج پئے۔ بڑے تیز دوڑن والے سن پئی گھوڑیاں نوں وی پچھے چھڈ جاندے سن۔ نالے تیر چلان وچ وی بے مثل سن۔ جب ای دشمن نوں جا لیا تے تیر سٹ سٹ کے ڈاچیاں دشمن کولوں چھڈا لئیاں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں وی پتہ لگ گیا تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم پنج سو بندے لے کے اوہدی مدد نوں نکل پئے۔ ذوقرد دے کولے تے بنو غطفان نال مقابلہ ہویا۔ اوہ نس گئے۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم اک رات اوتھے رکے تے فیر پچھانہہ پرت آئے

(سیرت ابن ہشام)

details/@

w.Haqwa

رضی اللہ عنہ کیتی وداری قلعہ فتح کرن گئے پر فتح حضرت علی کرم اللہ وجہہ دے ہتھ لکھی ہوئی سی۔ ایس لئی حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اک دن فرمایا۔ کل میں جھنڈا اوہدے ہتھ دیاں گا۔ جنہوں اللہ فتح نصیب کرے گا۔

صحابہ رضوان اللہ اجمعین ساری رات ایس انتظار وچ رہے جے اوہ خوش نصیب کیہڑا اے۔ جنہوں جھنڈا ملے گا۔ سویر ہوئی تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت علی رضی اللہ عنہ نوں طلب کیتا۔ آپ رضی اللہ عنہ دیاں اکھاں دکھدیاں سن۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنا تھک مبارک اوہناں دیاں اکھاں اتے لایا تے اکھاں بالکل ٹھیک ہو گئیاں۔ فیر آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے جھنڈا اوہناں دے ہتھ وچ دتا۔

جنگ دے میدان وچ سبھ توں پہلاں مرحب دا بھائی حارث پہلوان آیا۔ حضرت علی رضی اللہ عنہ نے اوہدے دو ٹوٹے کر دتے۔ فیر مرحب خود غصے نال بھریا ہویا نکلیا۔ حضرت علی رضی اللہ عنہ نے اوہنوں وی ٹھکانے لا دتا۔ فیر اوہدا پتر یاسر نکلیا۔ اوہنوں حضرت زبیر رضی اللہ عنہ نے قتل کر دتا تے قلعہ فتح ہو گیا۔ غنیمت دا مال مجاہداں وچ ونڈیا گیا تے حی بن اخطب دی دھی صفیہ وی کنانہ بن ربیع دی قید وچ آئیاں سن۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم تے اوس نوں آزاد کر کے خود اپنے نال نکاح پڑھایا۔ اوہدا پیو حی تے خاوند خیبر دی لڑائی وچ مارے گئے سن۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہدی عزت تے رتبہ برقرار رکھیا تے اوہدا دکھ دور کرن لئی اوہدے نال نکاح کیتا سی۔ باقی قلعے وی اک اک کر کے فتح ہوندے گئے۔ خیبر دی لڑائی وچ ۹۳ یہودی مارے گئے تے پندرہ مجاہد شہید ہوئے۔ فیر خیبر دی زمین ادھ پیداوار اتے یہودیاں نوں ای واپس کر دتی گئی۔ فصل پکن اتے حضرت

عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ عنہ نے دو حصے برابر کر کے کہیا۔ جیہڑا حصہ چاہو فو لے لوؤ۔ یہودی ویکھ کے حیران ہو گئے۔ کہن لگے۔ "جے زمین اسمان ایسے انصاف نال ای قائم نیں"۔

فیر حضور صلی اللہ علیہ وسلم وادی القریٰ ول ٹُر چلے۔ ایتھے وی یہودیاں اسلام دی دعوت نوں ٹھکرا دِتا تے لڑن مرن اُتے تیار ہو گئے۔ پر مجاہداں دے اگے کھلو نہ سکے۔ زمین اَدھ پیداوار اتے اوہناں کول ای رہن دِتی گئی۔ فدک تے وادی تیماء دے یہودیاں سُنیا تے جزیہ یاں اَدھ پیداوار اُتے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نال صُلح کر لئی۔

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں زہر دِتا جانا

سلام بن مُشکم یہودی دی زنانی زینب مرحب دی بھرجائی اِک بکری بھُن کے اوہدی مِٹھ اُتے زہر لا کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں پیش کیتی سارے یار کھاون لگ پئے۔ تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ "ایہنوں نہ کھاؤ۔ ایہدے وِچ زہر لگا ہویا اے"۔ یہودن نوں بُلا کے پچھیا گیا۔ تے اوہنے مَن لیا۔ جے ایہہ کم اوہنے جان بُجھ کے کیتا سی۔ ایس زہر نال بشر بن براء رضی اللہ عنہ شہید ہوئے۔ یہودن نوں اوہدے بدلے قتل کر دتا گیا باقیاں فصد کھلوائے تے بچ گئے۔ کجھ یار ایس زہر نال مر وی گئے۔

عالمی تبلیغ

بادشاہاں دے ناں خط مبارک

حدیبیہ دی صُلح توں پچھوں مکے والیاں ولوں اطمینان ہو گیا سی

خیبر والیاں دی دی گھنگی مُک گئی سی ۔ ہُن دُوجی دُنیا نوں اسلام دا سُنیہا دین دا ویلا سی ۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے قاصد بنا کے وکھو وکھ مُلکاں وِچ گھلے ۔ جیہدا اَڈرا اثر ہویا ۔ سب توں پہلاں رُوم دے بادشاہ قیصر وَل خط دے کے دحیہ کلبی رضی اللہ عنہ نوں گھلیا گیا ۔ راہ وِچ شام دی آؤندا سی دحیہ کلبی رضی اللہ عنہ نے خط حارث غسانی وَل پُچا دِتا ۔ اوہنے قیصر توں بیت المقدس گھل دِتا ۔ قیصر نے خط مِلدیاں ای حکم دِتا جے عرب دا کوئی بندہ لبھ جاوے تے لے آؤ ۔ ابوسفیان رضی اللہ عنہ تاجراں نال غزہ وِچ ٹھہرے ہوئے سن ۔ قیصر دے بندے اوہنوں قیصر کول لے گئے ۔

قیصر : نبی دا خاندان کیہو جیہیا اے ؟

ابوسفیان : شریف اے ۔

قیصر : ایس خاندان وِچوں اگے وی کِسے نبوّت دا دعوٰے کیتا اے ؟

ابوسفیان : نہیں ۔

قیصر : ایہنوں منّن والے کیہو جیہے لوک نیں ؟

ابوسفیان : غریب ، کمزور تے ماڑے لوک نیں ۔

قیصر : منّن والے گھٹدے رہے نیں یاں وَدھ رہے نیں ؟

ابوسفیان : منّن والے دیہاڑ یو دیہاڑی وَدھ رہے نیں ۔

قیصر : تہانوں کدی اوہدے جھوٹھ دا وی تجربہ ہویا اے ؟

ابوسفیان : بالکل نہیں

قیصر : کدی وعدہ خلافی وی کردا اے ؟

ابوسفیان : بالکل نہیں ۔ ویکھنے معاہدہ کیویں نبھدا اے ؟ (صلح حدیبیہ دا)

قیصر : کدی کوئی لڑائی وی تہاڈے دوہاں وِچکار ہوئی اے ؟

ابوسفیان : ہاں

قیصر : نتیجہ کیہہ رہیا؟

ابوسفیان : کدی اسی جتے کدی اوہ غالب رہے۔

قیصر : اوہدا اعلان کیہہ اے؟

ابوسفیان : پاکی اختیار کرو۔ سچ بولو تے صلہ رحمی کرو۔

قیصر : تیں ایہہ گلاں سن کے ابوسفیان نوں مترجم دے ذریعے دسیا
پئی اوہ سچا نبی اے۔ میینوں یقین اے جے [illegible] وی اوہدے قبضے
وچ ہو جاوے گا۔ میں عرب وچ جا سکدا تے اوہدے پیر چُمدا۔ قیصر دے پادری
تے امیر ایہہ گل سن کے غصے ہو گئے۔ قیصر اوہناں توں ڈر گیا تے دحیہ کلبی رضی اللہ
تعالٰے عنہ نوں ایہہ گل کہہ کے رخصت کر دتا۔ "میں دین اسلام قبول کر لیندا
پر میں بالکل بے بس ہاں" خط ایہہ سی

"اللہ دے ناں نال شروع۔ جیہڑا رحمان تے رحیم اے۔ ایہہ خط محمد
(صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم) اللہ دے بندے تے رسول دی طرفوں ہرقل روم دے بادشاہ
ول۔ سلامتی اوہدے لئی اے۔ جیہڑا ہدایت نوں من لوے۔ ایس توں پچھے
میں تینوں دعوت دیندا ہاں۔ جے اسلام قبول کر لے۔ سلامت رہویں دا
تے خدا تینوں دونا اجر دیوے گا۔ جے توں دین اسلام نہ منیا تے سارے
ملک دے بندیاں دا گناہ تیرے اتے ہووے گا۔ اے اہل کتاب اِک سانجھی
شے ول آجاؤ۔ جیہڑی تہاڈے تے اساڈے وچکار سانجھی اے۔ جے
اللہ تعالٰے دے سوا کسے ہور دی عبادت نہ کرو۔ اوہدا کوئی شریک نہ بناؤ
اللہ توں سوا کوئی ہور رب نہیں۔ جے تسی فیر کوئی ہور رب من لیا تے گواہ
رہو جے اسی مسلمان ہاں"

ایس خط دا جواب جدوں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں ملیا تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔

"اوہ جھوٹھا اے۔ خدا دا دشمن اے۔ مسلمان نئیں ہویا۔ سگوں اپنی عیسائیت اُتے ای قائم اے۔"

کسریٰ خسرو پرویز ایران دے والی وَل خط

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمْ

اللہ دے ناں نال جیہڑا رحمان تے رحیم اے۔ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی طرفوں فارس دے کسریٰ دے ناں۔

سلامتی اوس لئی اے۔ جیہڑا اسلام قبول کر لوے نالے رب تے اوہدے رسول اُتے ایمان لے آوے۔ ایہہ دی گواہی دیوے جے رب توں بناں کوئی عبادت دے لائق نئیں۔ محمد اللہ دے سچے بندے تے رسول نیں۔ میں تینوں رب دی طرفے بلاندا ہاں۔ کیوں جے میں سب انساناں لئی رسول ہاں تاں جے جیوندیاں نوں ڈراواں تے حق کافراں اُتے ظاہر ہو جاوے۔ جے توں نہ منیوں تے ساریاں مجوسیاں دا گناہ تیرے ذمے ہووے گا۔"

ایہہ خط عبداللہ بن حذافہ رضی اللہ عنہ قریشی سہمی لے کے بحرین اپڑے اوتھوں دا حاکم منذر بن ساوی عبدی تمیمی سی۔ اوہ خسرو دا نائب سی۔ منذر نے ایہہ خط خسرو نوں گھل دتا۔ خسرو نے لکھن دا ڈھنگ ویکھیا جے خط اللہ تے اللہ دے رسول دے ناں نال لکھیا گیا اے۔ ایہہ ویکھ کے اوہ سڑ بل گیا تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے خط دے ٹوٹے ٹوٹے کر چھڈے

اپنے غرور تے آکڑ وچ آکھن لگا۔ "میرا غلام ہو کے مینوں اِنج لکھدا اے"۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں پتہ لگا تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا "پرویز تے اوہدے خوشامدی ٹوٹے ٹوٹے ہو جاون گے۔ جیویں اوہنے ساڈا خط ٹوٹے ٹوٹے کیتا اے"۔ تے ہویا وی اِنج ای۔ خسرو نے اپنے گورنر باذان یمن دے گورنر نوں لکھیا جے دو بندے گھل کے ایس نبی نوں پھڑ لیاؤ۔ باذان نے قہرمان تے خرخرہ نوں ایس کم لئی گھلیا۔ دونویں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کول پجے تے قہرمان بابویہ نے اصل گل دس دتی۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ میں تہانوں خسرو بارے گل دساں گا۔ دوجے دن آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔

خسرو نوں اوہدے پتر شیرویہ نے قتل کر دتا اے۔ نالے ایہہ گل باذان تائیں پچاون لئی آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ ایہہ وی دس دیو۔ جے میرا دین میری حکومت کسریٰ دے ملک وچ اخیر تیک پجے گی۔ خسرو دے قتل دی رات تے وقت وی دس دتا۔ باذان بارے وی دسیا۔ جے اوہ مسلمان ہو جائے گا۔ باذان نوں جدوں ایہہ پتہ لگا تے شیرویہ دا خط وی آ گیا۔ جے میں اپنے پیو نوں قتل کر کے تخت لے لیا اے۔ توں اج توں میری اطاعت قبول کر لے۔ باذان ایہہ سُن کے مسلمان ہو گیا۔ چھ مہینے پچھوں شیرویہ وی مر گیا۔ ایران دا آخیرلا کسریٰ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دے زمانے وچ قتل ہویا۔ اوہدا ناں یزدگردسی۔ فیر ایران اُتے مسلماناں دا قبضہ ہو گیا۔

اصحمہ نجاشی حبشہ دے بادشاہ ول خط

حضرت عمرو بن امیہ فہری رضی ایہہ خط لے کے اصحمہ نجاشی وَل گیا۔

"بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

اللہ دے ناں نال جیہڑا رحمٰن تے رحیم اے۔ محمد رسول اللہ دی طرفوں نجاشی بادشاہ اصحمہ ول۔ توں سلامتی والا ایں۔ میں تیرے وَل رب دی تعریف گھل رہیا ہاں۔ اوہ اللہ جیہدے بناں کوئی ہور عبادت دے لائق نہیں اوہ بادشاہ اے۔ پاک اے۔ سلامت اے۔ پناہ دین والا اے۔ تے نگہبان وی اے۔ میں گواہی دیندا ہاں۔ جے حضرت عیسیٰ علیہ السلام مریم دے پتر تے اللہ دے روح تے کلمہ نیں۔ اللہ تعالےٰ نے اوہناں نوں مریم علیہا السلام نوں عطا کیتا۔ جیہڑیاں پاک، گناہاں توں بچیاں ہویاں تے باعصمت سن۔ فیر اوہناں دی کُکھ وِچوں عیسیٰ علیہ السلام پیدا ہوئے اللہ تعالےٰ نے عیسےٰ علیہ السلام نوں انج ای پیدا کیتا۔ جیویں آدم علیہ السلام نوں اپنے ہتھ نال بنایا سی۔ میں تینوں اللہ وحدہٗ لاشریک وَل بلاندا ہاں تے اوسے دی اطاعت لئی دعوت دیندا ہاں جے توں میری اطاعت کریں تے جیہڑا کلام میرے اُتے نازل ہویا اے۔ اوس اُتے وی ایمان لے آویں میں تہاڈے وَل رب دا رسول ہاں۔ میں تینوں تے تیرے لشکر نوں اللہ جل جلالہٗ وَل بلاندا ہاں۔ میں اللہ دا پیغام پُچا دِتا اے تے نصیحت وی کر دتی اے۔ توں میری مت من لے تے منن والا ای سلامت رہندا اے"

جدوں ایہہ خط نجاشی بادشاہ نوں لبھا۔ اوہنے اکھاں اُتے رکھیا

تے تخت اُتوں لہہ کے زمین اُتے بہہ گیا۔ فیر اپنے مسلمان ہون دا اعلان کیتا
تے جواب انج لکھ کے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وَل گھلیا۔

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ۔ محمد رسول اللہ دی طرفاً صحمہ
نجاشی بادشاہ وَلوں۔

"اے اللہ دے رسول! تہاڈے اُتے رب دا سلام ہووے
تے اوہدیاں رحمتاں تے برکتاں وی ہوون۔ جیہدے بناں ہور کوئی عبادت
دے لائق نئیں تے اوہنے مینوں اسلام دا راہ دسیا۔ ایس توں پچھے
یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم! تہاڈا خط ملیا۔ تُساں جو جو ذِکر حضرت عیسےٰ
علیہ السلام دا کیتا اے۔ اللہ دی قسم! حضرت عیسیٰ علیہ السلام ایس توں اِک
تیلا گھٹ وَدھ نئیں۔ جِتاں رُتبہ اوہناں دا آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے دسیا
اے۔ اساں ایہہ شان پچھان لئی اے۔ جو کجھ آپ صلی اللہ علیہ وسلم
نے ساڈے وَل لکھ گھلیا اے۔ اساں من لیا اے۔ مَیں گواہی دیندا ہاں جے
تسی اللہ دے سچے رسول او۔ مَیں تہاڈی بیعت تہاڈے چاچے دے
پُتر دے ہتھ اُتے کیتی اے۔ ایہہ ای اللہ دی بیعت اے۔ مَیں اپنے پُتراں نوں
آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وچ گھل رہیا ہاں۔ تے تُسی ارشاد فرماؤ
تے مَیں آپ وی آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وچ حاضر ہو جاواں۔ مَیں گواہی دیندا
ہاں جے جو کجھ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا اے۔ حق اے۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم
اُتے رب دی رحمت تے برکت ہووے۔

اصحمہ دا پُتر ارہا ایہہ خط لے کے اِک نکے جِنے قافلے نال مدینے شریف
اپڑیا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے آپ ایس قافلے دی آدر بھاء کیتی۔ ارہا
وی مسلمان ہو گیا تے مدینے پاک ای رہیا۔ کجھ چِر پچھوں اصحمہ دی وفات

دی خبر سنہ ۹ ھ وچ مدینے شریف اپڑی تاں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہدی نماز جنازہ غائبانہ پڑھی۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا ایہہ خط اج وی حبشہ دا نقوپیام دے بادشاہ کول موجود اے۔

مصر دے بادشاہ مقوقش ول خط مبارک

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

محمد رسول اللہ دی طرفوں مقوقش عظیم قبطی مصر دے بادشاہ دے ناں
"سلامتی اوس لئی اے جیہڑا اسلام قبول کر لوے۔ ایس توں پچھے میں تینوں اسلام قبول کر لین دی دعوت دیندا ہاں۔ من لئیں گا تے بچ جائیں گا۔ جے نہ منیں گا تے ساریاں قبطیاں دا گناہ تیرے سر ہووے گا اے اہل کتاب اک اجیہی گل نوں من لوو۔ جیہڑی اساڈے تساڈے وچکار سانجھی اے جے اسی رب توں بناں کسے ہور دی عبادت نہ کریئے۔ نہ اوہدا شریک بنایئے رب توں بناں کسے نوں اپنا یار نہ بنایئے۔ جیکر نہ منو گے تے گواہ رہیو جے اسی مسلمان آں۔

حاطب بن ابی بلتعہ رضی اللہ عنہ ایہہ خط لے کے مصر گئے۔ مقوقش نوں ایہہ خط رے وچ ملیا۔ اوہنے ایہنوں ہاتھی دند دی ڈبی وچ بند کر لیا۔ اوہدے اتے اپنی مہر لا دتی۔ اتفاقاً ایہہ خط فرانس دے سیاح اجیم نوں گرجے وچوں ملیا۔ اوہنے ایہہ خط سلطان عبدالحمید خاں ترکی دے سلطان دی خدمت وچ ہدیہ پیش کیتا۔ اج وی ایہہ خط استنبول وچ موجود اے۔

ساریاں خطاں اتے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی مہر لگدی سی۔ جیہدا

نمونہ ایہہ سی۔ (محمد رسول اللہ) مُہر وی ایسے خط اُتوں پڑھی گئی اے

ایس خط دا جواب مصر دے بادشاہ نے اِنج لکھ کے گھلیا۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

محمد بن عبداللہ ول مقوقش عظیم قبطی دی طرفوں۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم اُتے سلامتی ہووے۔ ایدوں پچھے میں آپ صلی اللہ علیہ وسلم دا خط پڑھیا اے۔ تے جیہڑی گل تُساں کیتی اے۔ سمجھ گیا ہاں۔ جو دعوت تُساں دِتی اے۔ اوہدا وی پتہ لگ گیا اے۔ میں جان دا ساں جے اِک نبی آون والا اے۔ میرا خیال سی جے اوہ شام ولوں آوے گا۔ میں آپ دی خدمت وچ دو خادماں گھل رہیا ہاں۔ ایہہ دونویں تے خچر ہدیہ نیں۔ آپ اُتے رب دی رحمت ہووے تے سلامتی۔

ایہہ دو سکیاں بھیناں ماریہ تے سیرین سن۔ دوہاں کلمہ پڑھ لیا۔ تے ماریہ نوں آزاد کر کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنے نال نکاح کر لیا تے سیرین رضی اللہ عنہا حضرت حسان بن ثابت رضی اللہ عنہ نوں عطا ہو یاں۔

حضرت حاطب رضی اللہ عنہ نے واپس آ کے مقوقش دا حال دَسیا تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ ”اوہ بادشاہی دے لالچ وچ اسلام توں محروم رہ گیا اے۔ اوہدا مُلک وی اوہدے کول نہیں رہوے گا۔“

حضرت عمر رضی اللہ عنہ دے زمانے وچ مصر مسلماناں فتح کر لیا تے ایہہ مُلک وی اسلامی ریاست بن گیا۔

ہوذہ بن علی الحنفی والی عامہ ول خط

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی طرفوں ہوذہ بن علی الحنفی ول۔ سلامتی اوہدے لئی اے۔ جیہڑا امن لوے۔ میرا دین ایتھوں تیکر اپڑ جائے گا۔ جتھوں تیکر اُدھے تے خچر جاندے نیں۔ توں اسلام لے آ۔ بچ جائیں گا۔ تیرا ملک تینوں ای دِتا جائے گا۔"

حضرت سلیط بن عمرو عامری رضی اللہ عنہ ایہہ خط لے کے ہوذہ ول گئے۔ ارکون دمشق دا والی اوہدے کول سی۔ اوس اوہنوں پچھیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم بارے۔ تے اوہنے آکھیا۔ توں اسلام کیوں قبول نئیں کر لیندا۔ اوہنے آکھیا جے میں مسلمان ہوجاواں تے ملک جاندا رہے گا۔ ارکون جواب دِتا۔ اوہ سچا نبیؐ اے۔ جے توں اوہنوں مَن لیئں گا۔ تے اوہ ضرور تیرا ملک تینوں دے دے گا۔ ایس نبیؐ دی بشارت حضرت عیسیٰ علیہ السلام وی دے گئے نیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہدا انکار سنیا تے فرمایا۔ ہوذہ تباہ ہوگیا اے۔ مکے توں واپس آوندیاں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں اطلاع ملی جے ہوذہ مرگیا اے۔

حارث بن ابی شمر غسانی ول خط مبارک

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی طرفوں حارث بن ابی شمر غسانی

دے ناں - جیہڑا امن لوے گا - اوہدے لئی سلامتی اے - اللہ اُتے ایمان لے آوے تے اوہدی تصدیق کرے - میں تینوں اللہ اُتے ایمان لیاون لئی دعوت دیندا ہاں - جے توں اوہدا شریک بنائیں تے تیرا مُلک بچیا رہوے گا"۔

حضرت شجاع بن وہب رضی اللہ عنہ ایہہ خط لے کے دمشق اپڑے - رومی دربان مری نال ملاقات ہوئی تے اوہنے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دی تصدیق کیتی - حارث نے قیصر وَل لکھیا تے قیصر نے چڑھائی توں منع کِیتا - فیر حضرت شجاع رضی اللہ عنہ نوں کجھ سونا تے زادِ راہ دا خرچ دے کے وداع کیتا حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں حدوں پتہ لگا تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا - اوہ تباہ ہو جائے گا تے مری بچ جائے گا - حدوں حارث نے خط پڑھیا سی تے پڑھدیاں سار ای سُٹ دِتا سی - آکڑ وچ آ کے آکھن لگا سی - "میرے کولوں میرا مُلک کون لے سکدا اے - نالے فوج نوں چڑھائی دا حکم دِتا - پر قیصر دے جھاکن نال فیر رُک گیا سی انجیر موتہ تے تبوک دیاں لڑائیاں ایسے عزور نوں دبان لئی لڑیاں گئیاں سن تے رُومی حکومت دیاں ایہہ ریاستاں اسلامی ریاست دا حصّہ بن گئیاں سن -

منذر بن ساوی والی بحرین وَل خط

سنہ ۸ھ وچ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت علاء بن الحضرمی رضی اللہ عنہ دے ہتھ یمن دے والی منذر بن ساوی نوں اسلام دی دعوت دا خط لکھ کے گھلیا - اوہنوں پڑھدیاں ای

منذر تے اوہدے ساتھی مسلمان ہو گئے۔ پر یہودی تے مجوسی
منکر ای رہے۔ منذر نے واپس حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں لکھیا
تے پچھیا ہن کی کیتا جاوے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے ایہہ جواب دِتا۔

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی طرفوں منذر بن ساوی ول
تیرے اُتے سلامتی ہووے۔ میں تیرے سامنے اللہ دی تعریف کرداہاں
جیہدے بناں ہور کوئی عبادت دے لائق نئیں۔ میں گواہی دیندا ہاں
جے اوہدے سوا کوئی معبود نہیں تے محمد صلی اللہ علیہ وسلم اللہ دے بندے
تے رسول نیں۔ ایدوں پچھے میں تینوں اللہ دا سنیہا دیندا ہاں۔
جو خیر خواہی کردا اے۔ اپنے ای واسطے کردا اے۔ جیہڑا میریاں
قاصداں دا حکم من دا اے۔ جیہڑا اوہناں دی خیر خواہی کردا اے
اوہ میری ای خیر خواہی کردا اے۔ میریاں قاصداں تیری تعریف کیتی
تے میں تیری سفارش تیری قوم لئی قبول کیتی۔ مسلماناں نوں اسلام
اُتے آزادی دیہہ۔ میں گناہ گاراں دے گناہ بخش دِتے۔ توں
وی اوہناں دا اسلام قبول کر لے۔ جِناں چر توں چنگے کم کردا
رہیں گا۔ اسی تینوں نئیں ہٹاواں گے۔

جیہڑا یہودی، نصرانی یاں مجوسی اے۔ اوہدے کولوں جزیہ
وصول کرو۔

ایہہ خط دی سلطان عبدالمجید دے خزانے وچ موجود اے
تے محمد رسول اللہ دی مہر لگی ہوئی اے۔

سیرت رسول عربی صفحہ نمبر ۲۲۷، ۲۰۸

غزوہ موتہ

حارث بن عمیر ازدیؓ دے ہتھ بصرے دے امیر نوں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنا خط گھلیا۔ جدوں آپ موتہ دے مقام اُتے پہنچے تے شرجیل بن عمرو غسانی نے اوہناں نوں شہید کرادتا ایہہ خبر جدوں نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نوں ملی تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم بڑے آزردہ ہوئے۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے تِن ہزار دا لشکر لے کے حضرت زید بن حارثہ رضی اللہ عنہ دی سرداری وِچ موتہ ول گھلیا۔ نال اِی حکم دتا۔ کہ جے حضرت زید رضی اللہ عنہ شہید ہو جاون تے حضرت جعفر طیار بن ابی طالب رضی اللہ عنہ دی امر کردگی فوج دی کمان سنبھال لیہن۔ اوہ وی شہید ہو جاون تے عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ عنہ لشکر دے سردار ہوون گے۔ شرجیل نوں خبر ہوئی تے اِک لکھ دا لشکر لے کے تیار ہو گیا۔ قیصر روم وی اِک لکھ فوج لے کے بلقاء دی تھاں اُتے آ ڈیرا لایا۔ مسلمان بچدے بچاندے موتہ دے مقام اُتے پہنچ گئے۔ حضرت زید رضی اللہ عنہ حضرت جعفر رضی اللہ عنہ تے حضرت عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ عنہ اِک اِک کر کے شہید ہو گئے۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم ایہہ حال مدینے وِچ بہہ کے ویکھ رہے سن تے اپنیاں ساتھیاں نوں دس رہے سن فیر حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ مسلماناں دے مشورے نال اسلامی لشکر دے امیر مِتھے گئے اوہ دسدے سن جے اوس دیہاڑ کافروڈھدیاں اوہناں دے ہتھوں نوں تلواراں ٹٹیاں تے دشمناں

دے دل ٹُٹ گئے۔ مُسلماناں چال چلی تے کجھ پچھانہہ ہٹے۔ کافر دل چھڈ بیٹھے سن۔ اوہ وی پچھانہہ ہٹ گئے۔ صرف باراں مسلمان شہید ہوئے تے باقی صیحح سلامت مدینے شریف پُج گئے۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ نوں سیف اللہ دا خطاب فرمایا۔

فتح مکہ

قریش نے جدوں ویکھیا جے مسلمان صُلح حدیبیہ پاروں وَدھ رہے نیں تے مدینے وچ اسلام وی پھل پھُل رہیا اے۔ مسلمان حضرت ابوبصیر رضی اللہ عنہ نال رل کے سمندر دے کنڈے آباد ہو کے ایہناں لئی خطرہ بن گئے نیں تے اوہناں حدیبیہ دی صُلح توڑن دا پکا لیا اے۔ ایس صلح نامے وچ ایہہ وی شامل سی۔ جیہڑا دل کرے مسلماناں نال رل جائے۔ جیہڑا دل کرے کافراں نال رل کے ٹُر پئے۔ بنو بکر قریش دے سنگی بنے سن تے بنو خزاعہ مسلماناں نال رلن دا فیصلہ کر لیا سی۔ مُدتاں توں ایہہ دونویں قبیلے اِک دُوجے دے خون دے ترہائے سن۔ اِک راتیں بنو بکر وچوں نوفل بن معاویہ دیلی بنو نغاثہ نوں نال لے کے بنو خزاعہ دے علاقے وچ جا حملہ کیتا۔ قریش صُلح حدیبیہ دے مطابق اوہناں دی مدد کیتی۔ صفوان بن اُمیّہ۔ حویطب بن عبدالعزیٰ، عکرمہ بن ابی جہل تے سہیل بن عمر رُوپ بدل بدل کے بنو خزاعہ دے خلاف لڑدے رہے۔ بنو خزاعہ نے گھبرا کے خانے کعبے پناہ لئی تے بنو بکر رُک گئے۔ پر نوفل دے کہن اُتے اجیہے موقعے

روز روز نئیں لبھدے - بنو بکر نے کیسے ورح وی بنو خزاعہ نوں قتل کیتا جدوں عمرو بن سالم خزاعیؓ ایہہ خبر لے کے مدینے اپڑیا تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم مسیت وچ بیٹھے ہوئے سن - او ہنے آکے ایہہ شعر پڑھے

یَا رَبِّ اِنِّیْ نَاشِدٌ مُحَمَّدًا — حِلْفَ اَبِیْنَا وَاَبِیْهِ الْاَتْلَدَا
فَانْصُرْ رَسُوْلَ اللّٰهِ نَصْرًا اَعْتَدَا — وَادْعُ عِبَادَ اللّٰهِ يَاْتُوْا مَدَدَا
اِنَّ قُرَيْشًا اَخْلَفُوْكَ الْمَوْعِدَا — وَنَقَضُوْا مِيْثَاقَكَ الْمُؤَكَّدَا
هُمْ بَيَّتُوْنَا بِالْوَتِيْرِ هُجَّدًا — وَقَتَلُوْنَا رُكَّعًا وَسُجَّدًا

سیرت رسول عربی صفحہ ۲۵۰/۲۳۶

یا مولا تیرے رسولؐ اگے میں اِنج عرض گزار دا ہاں
پیو دادے دے پرانے عہد خاطر ہیں ایہہ گل چتار دا ہاں
رسول اللہ اُتے ہُن فرض ہوئی اے مدد اساڈی کرنی
نالے بلا دسن ساریاں مومناں نوں ایہہ گل اِی میں پکا ردا ہاں
بلا شک قریش رد کیتا جیہڑا قول اقرار سمجھیا سی
او ہناں پکا عہد توڑیا اے ہیں پکی گل سنا وندا ہاں
اسی وِچ وتیر سُتے ساں اوہ آ اساں اُتے آن پئے
کجھے وی اسانوں چھڈیا نہ مدد لئی ہیں اتھر وگا ندا ہاں

ایہہ گل سُن کے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا - اے عمرو تینوں مدد ضرور ملے گی - اوسے ویلے حضرت ضمرہ رضی اللہ عنہ نوں مکے گھلیا تے شرطاں پیش کیتیاں جے ایہناں وچوں کوئی اِک گل چُن لوو -

۱: بنو خزاعہ دے مویاں بندیاں دا خون بہا دے دیو -

۲ : قریش بنو بکر دی حمایت چھڈ دیون - یاں
۳ : صُلح حدیبیہ توڑن دا اعلان کرو -

قریش وَلوں قرظ بن عمر نے کہیا - اساں نوں تیجی گل منظور اے پر قاصد دے ٹُر جاون پچھوں پچھتائے - فیر ابو سفیان نوں مدینے گھلیا جے معاہدہ نویں سرِ نویں کر آوے - ابو سفیان مدینے تے گیا - پر اوہدے نال کسے اَکھ وی نہ ملائی تے اوہ وی مایوس ہو کے مکے ٹُر پیا - اوہدی دِھی ام حبیبہ رضی اللہ عنہا وی اوہنے اوہدا آدر بھاء کرن توں معذوری ظاہر کیتی سی - فیر نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم لشکر نوں تیاری دا حُکم دِتا - مکے والیاں توں خبر چھپاون دی وی ہدایت کیتی - پر حاطب بن ابی بلتعہ نے قریش نوں اِک خط چوری لکھوا ای دِتا - خط راہ وچ پھڑیا گیا - حضرت حاطبؓ ہوراں نوں پُچھ گچھ ہوئی تے اوہناں عُذر پیش کیتا پئی اوہناں دے سارے عزیز مکے وچ نیں - تے اوہ قریش اُتے احسان کرنا چاہندے سن تاں جے اوہناں دے عزیز قریش توں بچے رہن اوہناں دا ایہہ عُذر حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے مَن لیا تے حضرت حاطب رضی اللہ عنہ ہوراں نوں معاف کر دِتا - حضور صلی اللہ علیہ وسلم دس ہزار دا لشکر لے کے ۱۰ رمضان ۸ھ نوں مکے وَل ٹُر پئے - مکے توں اِک منزل اُتے لشکر نے پڑا کیتا - جدوں رات نوں اَگ بلی تاں مکے والے ویکھ کے سٹ پٹائے جے ہُن کیہہ کیتا جائے - حکیم بن حزام، ابو سفیان تے بدیل نوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم وَل گھلیا - حضرت عباس رضی اللہ عنہ اپنے بال بچے نوں نال لے کے مدینے جا رہے سن - جحفہ دے مقام اُتے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نال ملاقات ہوئی - آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے حُکم دے مطابق حضرت عباس رضی اللہ عنہ نے بچے تے مدینے گھل دِتے تے خود لشکر نال مدینے آ گئے - ابو سفیان تے اوہدے ساتھی جاسوسی کردے راتیں پھڑے

گئے ۔ حضرت عباس رضی اللہ عنہ نے ابوسفیان نوں پچھان لیا سی ۔ اوہنوں اپنے
خچر اُتے اپنے پچھے بٹھا کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم کول لے آئے ۔ حضرت عمر
رضی اللہ عنہ ابوسفیان نوں سیہان کے تلوار میان وِچوں کڈھ لیندے نیں ۔ پر
حضرت عباس رضی اللہ عنہ خچر دوڑا کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم کول پہنچ جاندے
نیں تے عرض کردے نیں جے میں ابوسفیان نوں پناہ دے چکیا ہاں ۔ اخیر ابوسفیانؓ
حضرت عباس رضی اللہ عنہ دے کہن اُتے کلمہ پڑھ کے مسلمان ہو جاندا اے
حضور صلی اللہ علیہ وسلم فرماندے نیں جے ابوسفیان وڈیائی پسند کردا اے
ایہدے لئی کوئی وڈیائی دی گل کر دیو ۔ حضرت عباس رضی اللہ عنہ فرماندے نیں
جیہڑا ابوسفیان دے گھر ٹُر جاوے گا ۔ یاں خانے کعبے وِچ پناہ لوے گا
اوہ محفوظ رہوے گا ۔

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے فرمان اُتے ابوسفیانؓ نوں پہاڑی دے درّے
کول کھلہار دتا گیا ۔ تاں جے ربی فوج دا نظارہ اکھیں ویکھ لئے ۔ حضرت عباس
رضی اللہ عنہ دسدے نیں ۔ سب توں پہلاں جیہڑا لشکر گزریا اوہ قبیلہ غفار
دا لشکر سی ۔ فیر بنو جہینہ ، بنو ندیم ، بنو سلیم دے قبیلے دے ہتھیار بند لشکر گزرے
اوہ نعرے ماردے لنگھے ۔ ابوسفیانؓ ویکھ ویکھ کے حیران ہندا گیا ۔ اخیر اُتے انصار
دا لشکر گزریا تے ابوسفیان رضی اللہ عنہ ہور حیران ہویا تے پچھیا جے ایہہ کیہڑا لشکر
اے ۔ ؟ حضرت عباس رضی اللہ عنہ نے دسیا کہ ایہہ مدینے دے انصار نیں حضرت
سعد بن عبادہ رضی اللہ عنہ بول اُٹھے ۔ "اَلْیَوْمُ یَوْمُ الْمَلْحَمَۃ ۔ اَلْیَوْمُ
تُسْتَحَلُّ الْکَعْبَۃُ" ۔ اج دا دیہاڑا سخت لڑائی دا دن اے ۔ اج کعبہ حلال کر
دتا جاوے گا ۔ ایہناں دے پچھے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم سن ۔ ایس لشکر دا جھنڈا
حضرت زبیر بن العوام رضی اللہ عنہ دے ہتھ سی ۔ ابوسفیان رضی اللہ عنہ حضرت

سعد رضی اللہ عنہ دے لفظ دسے۔ تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم فرماؤن لگے۔

"اج کعبے دی وڈیائی دا دِن اے" نالے جھنڈا لے کے اوہناں دے پُتر نوں دے دتا۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے مکے پہنچ کے حکم دِتا جے جھنڈا حجون دے تھاں اُتے گڈ دِتا جاوے۔ تے حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ نوں آکھیا جے اوہ اُتلے پاسیوں شہر وچ آون۔ ایہہ اعلان وی کر دتا گیا سی پئی جیہڑا ہتھیار سُٹ دے گا یاں ابوسفیان رضی اللہ عنہ دے گھر پناہ لے لے گا۔ یاں اپنے گھر دا دروازہ بند کر لے گا۔ اوہ امن وچ رہوے گا۔ فیر وی قریش دے اِک جتھے نے جنہاں وچ صفوان بن امیہ۔ عکرمہ بن ابی جہل تے سہیل بن عمرو ورگے بندے سن۔ اوہناں مسلماناں دا راہ ڈکیا۔ حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ نوں حکم سی جے لڑائی نئیں کرنی تے صفا دے مقام اُتے آ کے دُوجے لشکر وچ آرلن۔ پر قریش نے تیر سُٹنے شروع کر دتے۔ دو بندے حضرت جیش بن اشعر رضی اللہ عنہ تے حضرت کرن بن جابر فہری رضی اللہ عنہ شہید ہو گئے۔ حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ نے مجبور ہو کے حملہ کر دتا تے تیر چلان والے تیراں توں وَدھ لاشاں چھڈ کے نس گئے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں لڑائی دا پتہ لگا۔ تاں حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ کولوں حقیقت پچھی۔ اوہناں عرض کیتی پئی پہل مکے والیاں کیتی سی۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ اللہ دا امر ایہیا ای سی۔

فیر حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنے تنبو وچ آرام کیتا۔ نہا دھو کے ہتھیار لاہے تے ڈاچی قصویٰ اُتے سوار ہوئے۔ حضرت اسامہ بن زید رضی اللہ عنہ نوں اپنے پچھے بٹھا لیا۔ جیہڑے اجے نِکے اِی سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے اگے پچھے تے سجے کھبے انصار تے مہاجر بے شمار تعداد وچ سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم سِدھے خانہ کعبہ وَل گئے۔ سب توں پہلاں حجر اسود نوں چُمیا۔ فیر اپنی ڈاچی اُتے

اِی طواف کِیتا - ایس توں پِچھے کعبے نوں بُتاں توں صاف کِیتا - اِک اِک بُت سوٹی نال ہیٹھاں سُٹدے سن تے فرماندے جاندے سن -

قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ط - اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوْقًا ط

"حق آگیا اے تے باطل مِٹ گیا اے - باطل مِٹن والی ای شے اے -

فیر خانے کعبے دا دروازہ بند کر کے عثمان بن طلحہ رضی اللہ عنہ تے بلال رضی اللہ عنہ نال نماز پڑھی - حضرت اسامہ رضی اللہ عنہ وی نال سن - ہر پاسے آپ نے تکبیر آکھ کے دروازہ کھول دِتا"

کعبے وِچ تِل دھرن دی تھاں نئیں سی - آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے کعبے دی چوکھٹ نوں پھڑ کے اِک عالی شان خطاب فرمایا -

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ - صَدَقَ وَعْدَهٗ وَنَصَرَ عَبْدَهٗ وَهَزَمَ الْاَحْزَابَ وَحْدَهٗ اَلَا كُلُّ مَاْثَرَةٍ اَوْ دَمٍ اَوْ مَالٍ يُدَّعٰى فَهُوَ تَحْتَ قَدَمَيَّ هَاتَيْنِ اِلَّا سَدَانَةَ الْبَيْتِ وَسِقَايَةَ الْحَاجِّ - اَلَا وَقَتْلُ الْخَطَاءِ شِبْهُ الْعَمَدِ بِالسَّوْطِ وَالْعَصَا فِيْهِ الدِّيَةُ مِائَةٌ مِنَ الْاِبِلِ مِنْهَا اَرْبَعُوْنَ فِيْ بُطُوْنِهَا اَوْلَادُهَا - يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ اَذْهَبَ عَنْكُمْ نَخْوَةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَتَعَظُّمَهَا بِالْاٰبَاءِ - اَلنَّاسُ مِنْ اٰدَمَ وَاٰدَمُ مِنْ تُرَابٍ ۝ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَّاُنْثٰى وَجَعَلْنٰكُمْ شُعُوْبًا وَّقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوْا ۝ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰكُمْ ط اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ ۝

"بجز اللہ توں بناں ہور کوئی عبادت دے لائق نئیں - اوہ اِک اے - اوہدا کوئی شریک نئیں - اوہنے اپنا وعدہ پورا کر دِتا اے تے اپنے بندے دی مدد کر دِتی اے - تے کلیاں ساریاں کافر جتھیاں نوں ہرا دِتا اے - خبردار!

ساریاں وڈیاں، قتل یاں مال ہر قسم دا میرے ایہناں دو پیراں دے تھلے اے سوا کعبے دی پاکی تے حاجیاں نوں پانی پیاون دے۔ خبردار! قتل یاں خطا جیہڑی جان بجھ کے کرن دے برابر ہووے۔ بھانویں کوڑے نال ہووے یاں سوٹے نال اوہدا خون بہا اک سو اوٹھ اے۔ اوہناں اوٹھاں وچوں چالیاں دے ڈھڈاں وچ بچے ہوون۔ اے قریش دے جتھے! بے شک خدا نے تہاڈا فخر غرور تے نسب سب کجھ مٹا دتا اے۔ سارے بندے آدم دی اولاد نیں تے آدم مٹی توں بنے سن۔ اے لوکو! بے شک اساں تہانوں نر تے مادہ بنایا۔ تہاڈے قبیلے بنائے۔ تاں جے تسی پچھانے جاوو۔ بے شک تہاڈے وچوں اوہ وڈا عزت والا اے۔ جیہڑا اوڈا تقوے والا اے۔ بے شک اللہ تعالیٰ جانن والا تے خبر رکھن والا اے۔

ایدوں پچھے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے مجمعے ول ویکھیا۔ جیہدے وچ وڈے وڈے جابر قریش سن۔ اوہ وی اوتھے ای سن۔ جیہڑے اسلام مٹاون لئی اگے اگے سن۔ اوہ وی سن۔ جیہڑے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں گالاں کڈھدے سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے راہ وچ کنڈے کھلارن والے تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں پتھراں نال لہولہان کرن والے وی اوتھے ای سن۔ مدینے اُتے چڑھائی کرن والے تے مسلماناں نوں تتیاں ریتاں اُتے لٹان والے وی موجود سن۔ مسلماناں نوں سولی دیون والے وی اوتھے ای سن۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہناں ساریاں ول ویکھیا تے رعب دار آواز وچ فرمایا۔

"اے قریش! میرے کولوں کیہو جیہے سلوک دی توقع رکھدے او؟"

قریش بڑے مزاج پچھانن والے سن۔ جھٹ کہن لگے۔

خَیْراً، اَخٌ کَرِیْمٌ وَّابْنُ اَخٍ کَرِیْمٍ

"چنگے سلوک دی توقع اے کیوں جے تسی شریف بھرا تے شریف بھرا دے پُتر او۔" ایہہ جواب سُن کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔

"لَا تَثْرِیْبَ عَلَیْکُمُ الْیَوْمَ ۞ اِذْهَبُوْا فَاَنْتُمُ الطُّلَقَاءُ"

"یعنی اج کوئی بدلہ نہیں لیا جاوے گا۔ جاؤ تسی سارے ای آزاد او۔"

ایس معافی دے اعلان پچھوں آپ کعبے وچ بہہ گئے۔ کعبے دی چابی آپ دے ہتھ وچ سی۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے عثمان بن طلحہ رضی اللہ عنہ نوں بُلایا تے ہجرت توں پہلاں والا واقعہ یاد کرایا۔ جدوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے ایسے عثمانؓ کولوں خانہ کعبے دی چابی منگوائی سی تے ایہنے انکار کردتا سی فیر آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ عثمانؓ! ہن چابی کیہدے ہتھ اے؟

عثمانؓ: حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے ہتھ۔

حضور صلی اللہ علیہ وسلم: میں جنہوں چاہواں چابی دے سکناں۔

عثمانؓ: حضور صلی اللہ علیہ وسلم مختار نیں۔

حضور صلی اللہ علیہ وسلم: ایہہ لے چابی! ایہہ تیرے کول ای رہوے گی۔

اتنے وچ نماز دا وقت ہوگیا۔ حضرت بلال رضی اللہ عنہ نے کعبے دی چھت اُتے کھلو کے بانگ آکھی۔ ایہہ بانگ سُن کے عتاب بن السعید نے کہیا۔ میرا پیو ایہہ آواز سُنن توں بچ گیا۔ حارث کہن لگا۔ جے ایہہ حق ہوندا تے میں من لیندا۔ ابو سفیانؓ نے کہیا میں کجھ نئیں کہندا جے کجھ آکھاں گا تے ایہہ روڑیاں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں دس دین گئیاں۔

ایس توں پچھے جدوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوہناں کولوں لنگھے تاں فرمان لگے۔ "جیہڑیاں گلاں تساں کیتیاں نیں۔ مینوں ساریاں گلاں معلوم

ہو گئیاں نیں - ایہہ سُن کے حارث تے عتاب وی مسلمان ہو گئے - کیوں جے ایہناں گلاں دا علم ایہناں تِناں توں بِناں کسے ہور نوں نئیں سی -

فیر آپ صفا دی پہاڑی اُتے چڑھ گئے - پہلاں مرداں دی بیعت لئی فیر زنانیاں دی بیعت لئی - ابوسُفیان دی زنانی ہندہ وی آئی تے گستاخی نال گلاں کر دی رہی - حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہنوں وی معاف کر دِتا - حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ وی اوسے دن مسلمان ہوئے - نو دس بندیاں نوں معافی نہ مِل سکی - ایہدی وجہ ذاتی دشمنی نئیں سی سگوں اسلام دُشمنی سی - ایہہ اعلان کر دِتا گیا - جِتھے وی ایہہ لوک لبھن اوہناں نوں قتل کر دیو - اوہناں وچوں عبداللہ بن خطل تے مقیس بن صبابہ قصاص وچ قتل کیتے گئے - اِک زنانی قریبہ نوں اسلام دی ہجو گاؤن اُتے قتل کیتا گیا - صفوان بن امیہ جدّے نس گیا - عبداللہ بن زبعری اسلام دشمن شاعر نجران نس گئے - عکرمہ بن ابی جہل یمن نس گیا سارے امان پا کے مُڑ آئے تے مسلمان ہو گئے - حرم وچ جیہڑے خزانے سن اوہ محفوظ کر لے گئے - صرف تصویراں تے بُت مٹا دِتے گئے حضور صلی اللہ علیہ وسلم پندرہ دِن مکے وچ رہے -

روانگی اُتے حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ نوں مکے تبلیغ لئی چھڈ گئے - کعبے وچ سب توں وڈا بُت ہبل سی - ایہہ انسانی شکل دا تے سونے یاقوت دا بنیا ہویا سی - خزیمہ بن مدرکہ نے ایہنوں لیا کے رکھیا ہویا سی - عزیٰ قریش دا بُت تے لات طائف والیاں دا بُت سی - منات ازد، غسان اوس تے خزرج دا بُت سی - ایہہ بُت عمر بن لحی نے لیا کے رکھیا سی - سواع قبیلہ ھذیل دا بُت سی - سارے ڈیل

دی مِٹی پلیت ہوئی تے ایہناں دا ناں نشان مِٹ گیا۔

غزوہ حنین

فتح مکہ دی خبر سُن کے ہوازن قبیلے توں بناں ساریاں قبیلیاں نے اسلام قبول کر لیا۔ اوہ پہلاں ای حملے دیاں تیاریاں کر رہے سن نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نے عبداللہ بن حدرد اسلمی رضی اللہ عنہ نوں جاسوس بنا کے گھلیا۔ اوہناں واپس آ کے دُشمناں دی جنگی تیاری دا دسیا ہوازن دے نال بنو ثقیف، بنو نضر، بنو جشم تے سعد بن ابی بکر رَل گئے بنو ہلال وی اوہناں دے سنگی سن۔ سپہ سالار مالک بن عوف سی۔ مشورے لئی درید بن صمہ وی نال سی۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے دس ہزار توں وَدھ رقم عبداللہ بن ابی ربیعہ رضی اللہ عنہ کولوں قرض لئے۔ تے صفوان بن اُمیہ کولوں اِک سو زرہاں ادھار لئیاں۔

۸ھ شوال دے مہینے وچ بارہ ہزار دا لشکر لے کے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم طائف وَل ٹُر پئے۔ چوکھا لشکر ویکھ کے کئی مسلماناں آکھیا۔ "اَج اساڈے اُتے کون غالب آ سکدا اے؟" مسلمان سویرے سویرے فجر ویلے ای حنین دی وادی وچ اپڑ گئے۔ دُشمن پہلوں اِی تیار سی۔ اوہناں دے اَگے سوار۔ پچھے پیادے تے اوہناں دے پچھے زنانیاں سن۔ زنانیاں دے پچھے اُوٹھ تے بکریاں سن۔ کجھ فوج پہاڑاں دیاں گھاٹیاں وچ چھپی ہوئی سی۔ مسلماناں اجیہی جرأت تے بہادری نال حملہ کیتا پئی دُشمن دے پیر نہ ٹِک سکے۔ دُشمن فوج نس گئی تے مسلماناں مال دولت لُٹنی شروع کر دِتی۔ کافراں فیر پرت کے حملہ کر دِتا۔ ہوازن تے بنو نضر تیر مارن

لگ پیئے ۔ مسلماناں دی پہلی قطار نسن لگ پئی ۔ باقی فوج وی اوہناں دے مگر ٹُر پئی ۔ بہوں گھٹ یار نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نال رہ گئے حضرت عباس رضی اللہ عنہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے گھوڑے دی لگام تے ابوسفیان رضی اللہ عنہ پیراں والی رکاب پھڑی کھلوتے سن نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرما رہے سن ۔

اَنَا النَّبِیُّ لَاکَذِبْ ۔ اَنَا ابْنُ عَبْدُ الْمُطَّلِبْ ۔ میں ہیں جھوٹھا نبی نئیں ہیں عبدالمطلب دا پتر ہاں ۔ حضرت عباس رضی اللہ عنہ نوں آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا ۔ انصاراں تے مہاجراں نوں آواز دیو ۔ اوہناں اُچی ساری آواز دتی ۔ "یا معشر الانصار ، یا اصحٰب الشجرۃ یا اصحاب سورۃ البقرۃ"

اے انصاریو ! ککر دے رکھ تھلے بیعت کرن والیو ! اے سورۃ بقرہ وچ نازل ہون والی شان والیو ! سارے لبیک لبیک آکھدے مڑ آئے فیر صفاں بنائیاں گئیاں ۔ لڑائی فیر شروع ہوئی ۔ لڑائی دا نقشہ ای بدل گیا مسلمان حوصلے تے تسلی نال لڑے ۔ کافراں وی اپنی اکھیں اسماناں توں فرشتے اتردے ویکھے ۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے اک مٹھی ریت مٹی لے کے شَاھَتِ الْوُجُوْہُ پڑھدیاں کافراں ول سٹی ۔ کوئی کافر زندہ نہ بچیا ۔ جیہدے منہ وچ مٹی ریت نہ پئی ہووے ۔ کافر نس گئے تے مسلمان جت گئے ۔ فیر کافر اوطاس وچ جا اکٹھے ہوئے ۔ کجھ طائف شہر وچ جا جمع ہوئے ۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم ابو عامر اشعری رضی اللہ عنہ نوں کجھ فوج دے کے اوطاس گھلیا ۔ درید بن الصمہ ایتھے ماریا گیا ۔ ابو عامر اشعری رضی اللہ عنہ شہید ہو گئے ۔ حضرت ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ عنہ جھنڈا

ہتھ کر لیا ۔ قیدیاں وچ حضرت شیما رضی اللہ عنہ دی آ گیاں ۔ جیہڑیاں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دیاں دُدھ بھین سَن ۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہناں نوں پچھان توں پچھے اوہناں نوں اختیار دے دتا جے دل کرے تے عزت تے وقار نال حضور صلی اللہ علیہ وسلم کول رہ پین جے چاہون تے واپس اپنے قبیلے وچ ٹُر جاون ۔ حضرت شیما رضی اللہ عنہا مسلمان ہو گئیاں تے اپنے قبیلے بنو سعد وچ ٹُر گئیاں ۔

آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے ابو عامر رضی اللہ عنہ تے عبداللہ بن قیس رضی اللہ عنہ لئی بخشش دی دعا کیتی

"اَللّٰھُمَّ اغْفِرْ لِعُبَیْدٍ اَبِیْ عَامِرٍ ۔ اَللّٰھُمَّ اجْعَلْهُ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ فَوْقَ کَثِیْرٍ مِّنْ خَلْقِكَ وَمِنَ النَّاسِ ۔ اَللّٰھُمَّ اغْفِرْ لِعَبْدِ اللّٰہِ بْنِ قَیْسٍ ذَنْبَهٗ وَاَدْخِلْهُ یَوْمَ الْقِیَامَةِ مُدْخَلًا کَرِیْمًا ٥

"اے اللہ! توں ابو عامر عبید نوں بخش دے ۔ قیامت دے دیہاڑے اپنی مخلوق انساناں وچوں اوہنوں بہتیاں نالوں اُچا رکھیں ۔ اے اللہ! توں عبداللہ بن قیس دے گناہ بخش دے تے قیامت نوں اوہنوں عزت والی تھاں وچ داخل فرمائیں" ۔ (سیرت رسول عربی ۔ صفحہ ۲۵۰، ۲۵۲)

کجھ فوج لے کے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم طائف ول ٹُر پئے ۔ طفیل بن عمرو رضی اللہ عنہ نوں بُت ذوالکفین ڈھاہن لئی گھلیا ۔ اوہ بُت ساڑ کے اپنے چار سو بندیاں نال آپ صلی اللہ علیہ وسلم نال طائف وچ آ رلیا ۔ بنو ثقیف دی طائف وچ قلعہ بند ہو گئے ۔ بڑا ڈاہڈا مقابلہ ہویا ۔ باہروں منجنیق نال اندر پتھر سُٹے گئے ۔ اندروں لوہے دیاں گرم سیکھاں سُٹیاں گئیاں ۔ پتھر سُٹن والی مشین دبابہ سڑ گئی تے باراں مجاہد شہید ہو گئے

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اعلان کرادتا۔ کہ جیہڑا غلام اساڈے تیک تج جاوے گا۔ اوہنوں آزاد کر دتا جائے گا۔ ایہہ اعلان سُندیاں ای تریئی غلام قلعے وچوں نکل کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم کول آ اپڑے اوہ سارے آزاد کر دتے گئے تے مسلمان اونہاں دے روٹی پانی دے ذمے دار بنے۔ دو ہفتیاں پچھوں مسلمان جعرانہ آ گئے۔ ایتھے غنیمت دا مال اکٹھا کیتا گیا سی۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے صحابہ دے کہن اتے بنو ثقیف لئی دعا کیتی۔

" اے خدا! بنو ثقیف نوں ہدایت دیہہ تے ایہناں نوں اسلام قبول کرن دی توفیق عطا فرما۔ ایس دعا دا ایہہ اثر ہویا جے بنو ثقیف سنہ ۹ ھ وچ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی بارگاہ وچ حاضر ہوئے تے مسلمان ہو گئے۔ جعرانہ وچ مال غنیمت چھ ہزار قیدی، چوی ہزار اُوٹھ، چالی ہزار بکریاں تے چار ہزار اوقیہ چاندی سی۔ دس دناں تیکر نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے بنو ہوازن دا انتظار کیتا۔ پر کوئی نہ پرتیا۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے ایہہ مال غنیمت مکے دیاں نویاں نویاں مسلماناں تے مہاجراں وچ ونڈ دیا۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے انصار نوں فرمایا۔

" کیہہ تہانوں ایہہ گل پسند نئیں جے لوک تے اُوٹھ، بکریاں تے چاندی لے جاون تے تسی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نوں اپنے نال لے جاؤ؟"

انصار اُچی ساری عرض کردے نیں۔ یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اسی راضی آں۔ اسانوں کوئی اعتراض نئیں "۔ اعتراض کرن والیاں دیاں داڑھیاں رو رو کے اتھرواں نال بھج گئیاں۔ مال غنیمت ونڈن توں پچھے بنو ہوازن اک ٹولے دی شکل وچ حضور صلی اللہ علیہ وسلم کول حاضر ہوئے تے اسلام

قبول کر لیا۔ نالے جنگی قیدیاں لئی سفارش کیتی۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمان اُتے چھ ہزار قیدی بغیر کسے معاوضے دے آزاد کر دِتے گئے (سیرۃ ابن ہشام جلد اول صفحہ ۵۱۸، ۵۲۸)

اسے سال نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم اپنے یاراں وچ بیٹھے ہوئے سن تے ابو رافع رضی اللہ عنہ بھجدے ہوئے آئے تے آوندیاں ساہ چڑھے ہوئے وِچ ای نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں مبارک دِتی۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ مبارک کیہی؟ تے ابو رافع رضی اللہ عنہ دسدے نیں جے اللہ تعالیٰ جل جلالہٗ نے تہانوں ماریہ رضی اللہ عنہا وچوں پتر عطا کیتا اے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اللہ پاک دے ایس فضل اُتے بڑے خوش ہوئے۔ تے ابو رافع رضی اللہ عنہ نوں ایسے خوشی وچ اِک نوکر عطا فرمایا۔

ابو رافع رضی اللہ عنہ مدینے دیاں گلیاں وچ بھجدے پھردے نیں تے مبارک مبارک کہندے جاندے نیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ادھوں اُٹھ کھلوندے نیں تے فرماندے نیں۔

لوکو! اج میرے گھر رب نے پتر دِتا اے۔ میں اپنے دادے دے ناں اُتے اوہدا ناں ابراہیم رکھیا اے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے ستویں دن پتر دی جھنڈ لہائی۔ دو چھترے عقیقے لئی ذبح کرائے سر دے والاں برابر چاندی صدقہ کیتی۔ وال زمین وچ دب دِتے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا بچے نوں ویکھ ویکھ کے سوچ وچ پے جاندیاں نیں جے اوہ کیوں نہ ایس بچے دی ماں بنی۔ پر رب نوں انجے ای منظور سی۔

فیر اِک دن بریرہ رضی اللہ عنہا بھجدی آئی تے آکے حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا

رضی اللہ عنہا نوں ایہہ افسوس ناک خبر دسی - پئی ابراہیم رضی اللہ عنہ
فوت ہو گئے نیں - حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا اوہناں دے دفن
وچ شریک ہویاں - ابراہیمؓ دے مرن اُتے دن نوں گرہن لگ گیا -
حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا -

"لوکو! سنو چن تے دیہوں رب دیاں نشانیاں نیں - ایہناں دا کسے دے
مرن تے پیدا ہون نال کوئی تعلق نئیں - ابراہیمؓ نوں قبر وچ رکھن توں پچھے
نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دیاں اکھاں وچ اتھرو آ گئے تے یاراں پچھیا -
یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم - تسی وی روندے او - جیہڑوں دوجیاں نوں منع
کر دے او" آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا "میں وی بندہ ہاں - اکھ
روندی اے تے دل کڑھدا اے - فیر وی زبان اُتے اجیہی گل نئیں لیاندی
جیہدے نال رب رنج ہووے - موت دا ویلا مقرر اے - ابراہیمؓ دے
مرن دا ساہنوں غم اے -"

جتھیاں دے جتھے اسلام وچ

۱: وفد دوس دا اسلام قبول کرنا

طفیل بن عمر رضی اللہ عنہ دوسی جیہدوں گھر پہنچیا تے اپنے
پیو نوں اسلام لیاؤن دا دسیا - اوس وی اسلام قبول کر لیا - طفیل رضی اللہ عنہ
دی زنانی وی مسلمان ہو گئی - تاہم اوہ ستر بندے لے کے مدینے اپڑیا
سی تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم خیبر وچ سن - اوتھے ای طفیل رضی اللہ عنہ
نال ملاقات ہوئی - حضرت جعفر طیار رضی اللہ عنہ وی خیبر وچ ام حبیبہؓ
دے نال اپنے حبش والے قافلے سنگ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں ملے سن -

یہودیاں لئی ایہناں اِی کافی سی۔ اِوہناں ویکھیا جے لوک دُوروں دُوروں آکے پئے حاضر ہوندے نیں۔ تے ساڈی کیہہ مجال اے۔ اوہناں وی ہتھیار سُٹ دِتے سَن

۲ : وفد صداء دا اسلام قبول کرنا

ایہہ وفد ۸ھ وچ مدینے حضور صلی اللہ علیہ وسلم کول حاضر ہویا زیاد بن حاضر جیہڑے پہلاں ای مسلمان سن۔ پندراں بندے نال لے کے مدینے آئے۔ اوہناں دے واپس جان اُتے سارے قبیلیاں اسلام قبول کر لیا۔

۳ : وفد بنو ثقیف دا اسلام قبولنا

ایہناں وِچوں سب توں پہلاں عروہ بن مسعود ثقفی رضی اللہ عنہ مسلمان ہوئے عروہ رضی اللہ عنہ آپ تاں شہید ہو گئے سن۔ پر جیہڑی گل قبیلے دے کنّاں وچ پا گئے سن اوہدا بڑا اثر ہویا سی۔ کجھ بندے جیہڑے عبد یالیل دی اگوائی وچ مدینے حاضر ہوئے۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے مسجد نبوی وچ ڈیرا لوایا تے عبد یالیل ایہو جیہے سوال ٹھہر ٹھہر کے پُچھے۔

۱ : زنا بارے کی حُکم اے؟

جواب : زنا حرام اے۔

لَا تَقْرَبُوا الزِّنَاۤ اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً ؕ وَسَآءَ سَبِیْلًا ؕ

زنا دے نیڑے وی نہ جاؤ۔ ایہہ بُرا کم اے تے بے حیائی اے۔

۲ : سُود دے بارے کیہہ حُکم اے؟

جواب : سُود حرام اے تے تُسی اصل رقم لے سکدے او۔

۳ : شراب بارے کیہہ ارشاد اے؟

جواب : شراب حرام اے۔

يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ فَاجْتَنِبُوْهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ۝ "اے ایمان والو! بے شک شراب، جوا، بُت تے تیر قسمت معلوم کرن والے پلیت تے شیطانی کم نیں۔ ایہناں توں بچو تے تسی فلاح پا جاؤ گے"۔

۴ : ربہ دا کیہہ کریئے۔ (ربہ اِک بُت دا ناں سی)

جواب : ایہنوں ڈھاہ دیو جے تُسی نئیں ڈھاہ سکدے تے بئی ڈھاہن والا گھل دیاں گا۔

ایہہ سارے بندے مسلمان ہو گئے تے واپس آ کے سارے قبیلے نوں مسلمان کر لیا۔ کجھ دناں پچھوں حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ دی آگوائی وچ کجھ بندے بُت ڈھاہن لئی اوتھے پہنچ گئے۔ اوہناں لات تے ربہ نوں بھور بھور کر دتا۔ مندر دیاں نینہاں وی پُٹ چھڈیاں۔

۴ : وفد عبد القیس دا اسلام قبول کرنا

جد ایہہ وفد نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کول اپڑیا تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم پچھیا۔ تسی کون او؟ اوہناں جواب دتا۔ اسی قوم ربیع ہاں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم تے اوہناں نوں جی آئیاں نوں آکھیا۔ توحید، نماز، روزہ تے زکوٰۃ دا حکم دتا۔ تانبے، لاکھی بھانڈے، شراب لئی لکڑ دے برتن فیتر نال بھریا ہویا بھانڈا منع کر دتا۔ ہر گل دی وضاحت وی کر دتی۔ ایس دے عوض نوں مشک دا پانی پین دی تلقین کیتی۔ ایہناں نال جارود عیسائی وی سی۔

اوس عرض کیتی۔ یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جے اسی مسلمان ہو جائیے
تے تُسی اساڈے ضامن ہو جاؤ گے۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا
ہاں! مَیں ضامن ہوواں گا۔ ایہہ سُن کے اوہ عیسائی تے اوہدا ساتھی وی مسلمان
ہو گئے۔

۵: بنو حنیفہ دے وفد دا ایمان لیاؤناں

ایہہ وفد وی نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دی بارگاہ وچ حاضر
ہویا۔ ایہناں وچ مسیلمہ کذاب وی سی۔ اوس لوکاں نوں آکھیا مَیں
بیعت تے کرلواں جے حضور صلی اللہ علیہ وسلم مینوں اپنا نائب بنا لین
دا وعدہ کرن۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ مَیں اجیہے جھُوٹھے تے
جھُوٹھ مارن والے نوں اِک سُوئی دین دا وی وعدہ نئیں کردا۔

۶: قبیلہ طے دے وفد دا ایمان لیاؤناں

ایہناں دا سردار زید الخیل سی۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم
نے اوہدا ناں زید الخیر رکھیا۔ ایہہ لوک وی کجھ گلاں سُن کے مسلمان ہو گئے۔

۷: اشعریہ دے وفد دا قبول اسلام

ایہہ لوکی یمن توں آئے تے مدینے وڑدیاں ای ایہہ شعر
پڑھ رہے سن۔

غَدًا نُلَاقِی الْاَحِبَّہ مُحَمَّدًا وَّ حِزْبَہ

یعنی
اَسی کل مِلاں گے پیاریاں نوں
محمدؐ دے یاراں نیاریاں نوں

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے ایہناں بارے فرمایا۔
یمن والے دل دے نرم نیں۔ ایمان تے حکمت ایہناں کول اے۔

مسکین بکریاں والیاں کول تے فخر اے تے غرور اوٹھاں والیاں کول اے۔

۸ : قبیلہ ازد دا اسلام قبول کرنا

ایس قبیلے دے ست بندے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کول آئے
آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہناں کولوں پیار نال پچھیا۔ تسی کون او؟ تاں اوہناں جواب دتا
اسی مومن آں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے دلیل منگی تے کہن لگے اساڈے
وچ پندراں خصلتاں نیں۔ پنج اعتقاد دیاں۔ پنج عمل دیاں تے پنج پہلیاں
دی پابندی لئی۔ اعتقاد لئی اللہ، اوہدے فرشتیاں۔ کتاباں تے
رسولاں اُتے ایمان، مرن توں پچھے جی اُٹھن اُتے یقین ضروری اے۔
عمل لئی : کلمہ، نماز، زکوٰۃ، روزے تے حج نیں
پابندی لئی : خوشحالی وچ شکر، مصیبت وچ صبر، رضا اُتے راضی
امتحان ویلے سچ تے دشمن نوں وی گاہل نہ کڈھنی نیں۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم
نے فرمایا۔ پنج چیزاں ہور وی دسدا ہاں۔ اوہ وی نال رلا لوؤ۔

۱ : اجیہیاں چیزاں اکٹھیاں نہ کرو۔ جیہڑیاں کھا نہ سکو۔
۲ : اوہ مکان نہ بناؤ۔ جنہاں وچ رہ نہ سکو۔
۳ : جیہڑیاں گلاں کل چھڈ نیاں ہوون اوہناں وچ مقابلہ نہ کرو۔
۴ : خدا اُتے تقویٰ رکھو۔
۵ : آخرت لئی تیاری کرو۔

۹ : استنبول والیاں دے وفد دا ایمان لیاؤنا

ایہدا ناں اوددوں قسطنطنیہ سی۔ فروہ بن عمرو دی آگوائی وچ حضور
صلی اللہ علیہ وسلم دے خط اُتے ایہناں اسلام قبول کیتا۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم
دی بارگاہ وچ اک قیمتی خچر بھیجی۔ فروہ نوں اسلام لیاؤن اُتے عیسائیاں نے

گورنری توں ہٹا دِتا تے انخیر پھانسی وی لا دِتا۔ پھانسی لگن توں پہلاں اوہ ایہہ شعر پڑھ رہیا سی۔ ے

اَلَا هَلْ اَتٰی سَلْمٰی بِاَنَّ خَلِیْلَهَا ... عَلٰی مَا یَحْضُرُوْنَ اَحَدَ الرَّوَاحِلِ

عَلٰی نَاقَةٍ لَمْ یَضْرِبِ الْفَحْلُ اُمَّهَا ... مُشَذَّبَةٍ اَطْرَافُهَا بِالْمَنَاجِلِ

بَلِّغْ سَرَاةَ الْمُسْلِمِیْنَ بِاَنَّنِیْ ... سَلْمٌ لِرَبِّیْ اَعْظُمِیْ وَمَقَامِیْ

۱۰: وفد ہمدان دا اسلام قبول کرنا

ایہہ قبیلہ وی یمنی سی۔ حضرت علی رضی اللہ عنہ دی تبلیغ نال سارے دا سارا قبیلہ مسلمان ہو گیا۔ مالک بن عنط دی سرکردگی وچ ایہہ لوگ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی بارگاہ وچ حاضر ہوئے

۱۱: وفد طارق بن عبداللہ رضی اللہ عنہ

ایہہ اوہ ای طارق نیں۔ جنہاں شروع وچ آنحضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں مکے وچ تبلیغ کردیاں تے ابولہب نوں کنکریاں ماردیاں ویکھیا سی طارق اِک واری تجارت لئی مدینے پہنچیا۔ شہروں باہر حضور صلی اللہ علیہ وسلم نال ملاقات ہوئی پر حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں پچھان نہ سکیا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہدے نال اِک سُورہے اُوٹھ دا سودا کیتا۔ اُوٹھ دی نکیل پھڑی تے شہر وچ آ گئے۔ طارق بن عبداللہ رضی اللہ عنہ دے ساتھی حیران ہو گئے جے اساں اِک اَن جانو نوں اُوٹھ دے دِتا اے تے لیا وی کجھ نئیں تھوڑے جیہے چِر پچھوں اِک صحابی اُوٹھ دی قیمت دیاں کھجوراں لے کے اوہناں کول آ گئے تے اوہناں نوں کہن لگے۔ اپنے اُوٹھ دیاں کھجوراں پوریاں کر لوؤ تے جدوں ایہہ بندے مدینے اپڑے تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں منبر اُتے وعظ کردیاں ویکھیا تے مسلمان ہو گئے۔

۱۲ : وفد تجیب دا ایمان لیاؤنا

ایس وفد وچ تیراں بندے سن۔ ایہہ وی مدینے شریف پُجے تے نال زکوٰۃ دا مال وی لیائے سن۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے خوش ہو کے حضرت بلال رضی اللہ عنہ نوں اوہناں دی خدمت لئی مقرر کیتا۔ اوہناں نوں قرآن تے حدیث سُنن دا بڑا شوق سی۔ ایہہ لوکی واپس جان لئی بڑے کاہلے سن۔ یاراں پچھیا۔ اینی چھیتی کیہہ اے؟ اوہ کہن لگے جا کے اپنے قبیلے والیاں نوں دسن لئی کاہلے آں۔ جے اساڈی کنی تواضع ہوئی اے۔

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے دیدار۔ گل بات تے انوار توں اساں نوں فائدے ملے نیں۔ اوہ کس طرحاں دے نیں۔ ایہناں وچ اِک بچہ وی سی۔ اوہ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں سب توں اخیر اُتے ملیا۔ کیوں جے اوہ مال دی حفاظت کر رہیا سی۔ اوس صرف دعا لئی عرض کیتی۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے انج دعا فرمائی۔ جیویں اوہنے عرض کیتی سی "خدا مینوں بخش دیوے۔ میرے اُتے رحم کرے۔ میرا دل غنی کر دیوے" فیر اوہدے جیہا بندہ پورے قبیلے وِچوں نئیں سی لبھدا۔

۱۳ : وفد بنی سعد دا ایمان لیاؤنا

ایہہ قبیلہ مسیت نبوی وچ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں ملیا تے اسلام دی دولت نال پہلاں ای مالا مال سی۔ واپسی اُتے جیہڑے بندے پہلاں مسلمان نئیں سن اوہ وی مسلمان ہو گئے۔

۱۴ : وفد بنی اسد دا اسلام قبول کرنا

ایس وفد وچ دس بندے سن۔ ایہناں مسیت نبوی وچ جا کے کلمہ پڑھیا۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے ایہناں نوں جانوراں دیاں بولیاں

تے شگون بھتیں فال لین توں منع کیتا - اوہناں علم رمل بارے دی حضور صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم تھیں پچھیا - حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا ایہہ علم حضرت الیاس علیہ السلام دا سی - جنہوں اصل علم مل جاوے۔ چنگا اے - پر اصل علم دا ملنا مشکل اے - ایہناں لوکاں بارے ایہہ آیتاں نازل ہوئیاں

یَمُنُّوْنَ عَلَیْكَ اَنْ اَسْلَمُوْا ؕ قُلْ لَّا تَمُنُّوْا عَلَیَّ اِسْلَامَكُمْ ۚ بَلِ اللّٰهُ یَمُنُّ عَلَیْكُمْ اَنْ هَدٰىكُمْ لِلْاِیْمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ۝

"اے محبوبؐ! ایہہ لوکی تہاڈے ایمان لیاؤن دا احسان جتاندے نیں - فرمادیو - تہاڈے اسلام قبول کرن دا کوئی احسان نئیں - احسان تے اللہ دا اے - جنہے تہانوں اسلام قبولن دی ہدایت دتی - جے کر تسی سچے او" ۔

منت منہ کہ خدمت سلطان مے کنی — منت شناس کہ او ترا بخدمت داشت
احسان نہ رکھ جے توں خادم ایں شاہ دا — احسان جان جے توں ایں خادم بارگاہ دا

حقیقت وی تے ایہہ ای اے جے اسانوں ایمان نبی پاک صلعم دے صدقے ای تے ملیا اے ۔

۱۵ : وفد بھرا دا قبول اسلام

ایہہ لوک مدینے وچ حضرت مقداد رضی اللہ عنہ دے پروہنے بنے تے اوہناں کھاون لئی حسیس پیش کیتا - کجھ حسیس نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں وی گھلیا - آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے کجھ حسیس کھا کے باقی واپس کر دتا - حضرت مقداد رضی اللہ عنہ او اوہ ای پیالہ ہر روز پروہنیاں اگے رکھدے رہے تے اوہ کھا کھا کے رجدے رہے

آخیر اوہناں پچھ ای لیا جے ایہدے وچ کیہہ حکمت اے۔ حضرت مقداد رضی اللہ عنہ نے فرمایا۔ ایہہ سب حضور صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دی برکت اے جے اوہناں دیاں اُنگلیاں ایتھے لگ گئیاں نیں۔ نہ ای ایہہ حیس تھوڑا ہووے گا تے نہ ای ایہدی لذت گھٹ ہووے گی۔ ایہہ سُن کے ساریاں کلمہ شہادت پڑھیا۔ کجھ چر مدینے رہے۔

۱۶ : وفد عذرہ دا ایمان لیاؤناں

ایس قبیلے دے اُنی بندے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کول مدینے شریف پجے۔ ایہناں وچ حمزہ بن نعمان رضی اللہ عنہ وی سی حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہناں نوں شام مُلک فتح ہون دی خوشخبری دِتی تے کاہناں کولوں پچھن توں منع کیتا۔ صرف عید قربان دی قربانی دِتی۔ باقی ساریاں قربانیاں منع کر دتیاں۔ ایہہ لوک کجھ دِن مدینے رہ کے اپنے گھراں نوں راہی ہوئے۔

۱۷ : وفد خولان دا قبول اسلام

شعبان ۱۰ھ وچ دس بندے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وچ حاضر ہوئے۔ اوہناں اسلام قبول کر لیا تے ایہہ سارا حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا احسان مَنیا۔ ایہہ وی عرض کرن لگے جے اساں آیتاں سفر آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی زیارت لئی کیتا اے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ مَنْ زَارَنِیْ فِی الْمَدِیْنَۃِ کَانَ فِیْ جَوَارِیْ یَوْمَ الْقِیٰمَۃِ۔

بے شک جنہے میںوں مدینے وچ ویکھیا۔ قیامت نوں اوہ میرا گواہنڈی ہووے گا۔ فیر نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کولوں عم بُت بارے پچھیا

ایہنوں ایس علاقے دے لوک پوجدے سن - اوہناں عرض کیتی - اللہ تعالیٰ دے فضل نال اوسی اوس بُت تھیں بچ گئے آں۔ کجھ بُڈھے بڈھیاں اوہنوں پوجدے ہین - اسی واپس جا کے اوہنوں ڈھاہ دیاں گے - جہالت وچ اوس بُت لئی اِک سو داند ذبح کرن دا وی اوہناں لوکاں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں دسیا - حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا فرض ادا کرو - وعدہ پُورا کرو - امانت واپس کرو - گوانہڈیاں نال نیک سلوک کرو - کسے اُتے ظلم نہ کرو - کیوں جے ظلم قیامت نوں ہنیر بن کے ساہمنے آوے گا -

۱۸ : وفد محارب دا قبول اسلام

دس بندے ایس قبیلے دے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کول مدینے وچ آئے - حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہناں وَل پوری توجہ دِتی تے فرمایا - اسلام کفر دے ویلے دے سارے گناہ مٹا دیندا اے - ایہناں وچوں اِک بندہ پہلاں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم اگے گستاخی کر بیٹھا سی - اوس معافی لئی درخواست کیتی سی تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اسلام نال کفر دے گناہ مِٹ جاون دا دسیا سی -

۱۹ : وفد غسان دا اعلان لیاؤناں

قبیلہ غسان دے تِن بندے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے حضور وچ حاضر ہوئے - اسلام قبول کیتا تے قوم نوں کلمہ پڑھاون دا ارادہ لے کے واپس مُڑ گئے - ایہناں وچ اِک یار اوس ویلے تیکر جیوندا رہیا سی - جدوں مُلک شام حضرت ابو عبیدہ الجراح رضی اللہ عنہ نے فتح کیتا سی -

۲۰ : وفد بنی الحارث دا اسلام وچ آؤ ناں

حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ ایہناں وچ تبلیغ لئی گئے سن - کجھ بندے مسلمان ہو گئے تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوہناں نوں لکھیا جے واپس آ جاوَ - نالے کجھ اوہناں دے بندے وی نال لیندے آوُ - ایہہ وفد حضور صلی اللہ علیہ وسلم کول پجیا تے آپ صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم نے اوہناں نوں پچھیا - جاہلیت وچ جنھے وی تہاڈے نال ٹکر لئی اوہ ماریا گیا؟ اوہناں عرض کیتی - یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اساں پہل کدے نہیں کیتی - جے کوئی چڑھ آوے تے اسی نسدے کدی نہیں - حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا - ایہہ ای تہاڈی فتح دی وجہ اے -

۲۱ : وفد بنی عیش دا قبول اسلام

ایہہ وفد سن دس ہجری دے آخیر وچ مدینے آیا - ایہہ نجران دے رہن والے سن - نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کولوں پچھن لگے - یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم! کیہہ اساڈے لئی ہجرت لازمی اے؟ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا - "جتھے وی رہوو - خدا توں ڈردے رہوو - فیر اوہ لوکی گھراں نوں مڑ گئے

۲۲ : وفد غامد دا ایمان لیاؤ ناں

ایس وفد وچ دس بندے سن سنہ ۱۰ ھ وچ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وچ ایہہ وفد حاضر ہویا - ایہناں دی اِک مُنڈا اپنے سامان کول بیٹھایا ہویا سی - باقی سارے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وچ حاضر ہو گئے - حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا - اوہ مُنڈا سوں گیا اے تے چور خرجی لے کے جاندا اے پیا - پر مُنڈے جاگ کے خرچی کھوہ لئی اے

ہک پاسے نمازاں پڑھدا رہیا۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام بارے یہودی تے عیسائی جھگڑن لگ پئے۔ فیر ایہہ آیتاں نازل ہویاں۔

مَا كَانَ اِبْرٰهِيْمُ يَهُوْدِيًّا وَّلَا نَصْرَانِيًّا وَّلٰكِنْ كَانَ حَنِيْفًا مُّسْلِمًا ؕ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝

"حضرت ابراہیم علیہ السلام نہ یہودی سن تے نہ عیسائی سن۔ اوہ تے پکے حنفی سن۔ اوہ مشرک ہرگز نئیں سن"۔ فیر صرف اِک خدا دی پوجا بارے آئیتاں نازل ہویاں۔ واپسی اُتے ایس وفد نے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کولوں ایہہ گل لکھوالئی۔ جیہڑے وِچ گرجیاں تے پادریاں بارے کھُل کے دسیا گیا سی۔ حضرت عبیدہ بن الجراح اوہناں دی درخواست اُتے اوہناں دے نال گئے سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے ایہناں بارے فرمایا سی۔ ایہہ میری اُمت دے امین نیں تے آپ رضی اللہ عنہ دی کوشش نال سارا علاقہ مسلمان ہو گیا"۔

۲۰ : وفد نخع دا اسلام قبول کرنا

پندرہ محرم سنہ ۱۱ھ وِچ ایہہ وفد نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وِچ مدینے اپڑیا۔ ایہدے وِچ دو سو بندے سن۔ معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ دے ہتھ اُتے ایہہ بندے مسلمان ہو کے مدینے آئے سن حضرت زرارہ بن عمرہ رضی اللہ عنہ نے عرض کیتی۔

"یا رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم میں راہ وِچ اِک عجیب و غریب خواب ویکھیا اے"۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ "خواب بیان کرو"۔ خواب ایہہ سی۔ "میں اِک بکری ویکھی اے۔ جیہنے اِک بچہ دِتا اے۔ اوہ چِٹا تے کالا اے"۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ "تیری گھر والی دے بچہ ہون

والا اے۔ تیرے برص دے داغ دی بنا اُتے اوس اُتے دی ایس داغ دا اثر اے۔" زرارہ رضی اللہ عنہ کہن لگے۔ "میرے توں بغیر ایس گل نوں دُوجا کوئی نئیں جاندا۔ تسی اللہ دے سچے نبی او۔"

اِک ہور خواب نعمان بن منذر رضی اللہ عنہ نے دسیا۔ جیہدے وچ اوہنے کناں دے بُندے، گرڑے تے خلخال پائے ہوئے سن۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ "جے مُلک عرب خوشحال ہو رہیا اے۔"

اِک ہور خواب وچ اِک یار نے اِک بڈھی زنانی ویکھی سی۔ جیہدے کجھ وال چِٹے تے کجھ وال کالے سن۔ زمین وچوں باہر نکلی سی۔ آں حضور صلے اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ "ایہہ دُنیا اے۔ جتنی زمین توں باہر اے اوہنی اجے باقی اے۔"

ایسے طرح اِک ہور خواب اِک یار نے ویکھیا جے زمین وچوں اگ نکلی تے اوہدے تے اوہدے پُتر وچکار آ گئی۔ اوہ اگ پئی آکھدی سی "سڑو، سڑو، سارے بھانویں سجاکھے او۔ بھانویں انھے او۔ ایہی خوراک ہے۔ شیر دے بندے تے مال دولت میں نوں دیو۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے ایہدی تعبیر اِنج فرمائی۔ جے

ایہہ آخیر زمانے دا اِک نقشہ اے۔ لوک اپنے امام نوں قتل کرن گے۔"

ایہہ گل زرارہ دے پُتر حضرت عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ دی شہادت دی شکل وچ ویکھی۔

غزوہ تبوک

مُلک شام توں اِک قافلہ مدینے آیا تے اوہنے دسیا پئی قیصر رُوم دیاں فوجاں مدینے اُتے حملے دیاں تیاریاں کر رہیاں نیں۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے مجاہداں نوں جنگ دی تیاری دا حکم دے دِتا۔ مُسلماناں نوں بغیر سامان دے دُور دراڈے علاقے وِچ۔ عرب دی سخت گرمی وِچ جانا پیا۔ پھل تے میوے وی پکے ہوئے چھڈ نے پیئے۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے مُسلماناں نوں جہاد لئی چندہ دین دا آکھیا نے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ اپنے گھر دا سارا مال سُوئی سلائی تیکر پیش کر دِتا۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ نے گھر دا ادھا مال پیش کیتا۔ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ نے نوسو اُوٹھ، سو گھوڑے تے اِک ہزار دینار پیش کر دِتے۔ ابوعقیل انصاری رضی اللہ عنہ دو سیر چھوہارے ای لے آئے جیہڑی اوہناں دی اِک رات دی پُوری مزدوری سن۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے ایہہ ہدیہ قبول کر لیا تے سارے مال اُتے چھوہارے کھلار دِتے بیاسی بندے بہانے بنا بنا کے پچھے بہہ رہے۔ اوہناں عبداللہ بن ابی سلول دا سنگ کیتا۔ اوہنوں یقین سی جے مسلمان ہُن قیصر دے ہتھوں نئیں بچ سکدے۔

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم تریہہ ہزار دا لشکر لے کے تبوک نوں ٹُر پیئے۔ حضرت علی رضی اللہ عنہ اہلبیتؓ لئی مدینے اِی رہے۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں ایہہ ویکھ کے تسلی ہوئی جے دوہو ریار نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے دی مدینے وِچ حضرت علی رضی اللہ عنہ دے نال اِی سن۔

سباع بن عرفطہ خلیفہ بنے۔ سواری دے جانور گھٹ سن۔ اٹھاراں بندیاں لئی اِک اُوٹھ سی۔ خوراک وی بہوں تھوڑی سی۔ مجاہد رُکھاں دے پتر کھاندے رہے۔ پانی وی نہیں سی لبھدا۔ فیر وی ایس تنگی نوں جھلدیاں مجاہد تبوک وچ اپڑ گئے۔ لوکاں دیاں طعنیاں توں تنگ آ کے حضرت علی کرم اللہ وجہہ وی کئی منزلاں کٹ کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں جا ملے۔ پر حضور علیہ السلام نے ایہہ فرما کے واپس کر دتا۔

"تسی میرے واسطے اِنج او۔ جیویں ہارون علیہ السلام موسیٰ علیہ السلام لئی سن"۔

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے تبوک وچ جا کے قیام کیتا۔ پر قیصر دیاں فوجاں نوں سامنے آون دی جُرأت نہ ہو سکی۔ اِک دن فجر دی نماز پچھے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے اِک پُر مغز تے دِل روشن کرن والا خُطبہ دِتا۔ جیہڑا اِک بے مثال کلام اے۔ حمد و ثنا توں بعد آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ "سب توں وُدھیا کتاب قرآن اے۔ سب توں ودھ تے بھروسہ کرن والی شئے تقوے اے۔ سب توں چنگی مِلّت ابراہیم علیہ السلام دی اے تے سب نوں چنگا طریقہ محمد رسول اللہ دا اے۔ سب توں چنگا ذِکر اللہ دا تے وَدھیا بیان قرآن مجید دا اے۔ سب توں چنگے کم اُچّے حوصلے دے تے مندے کم بدعت دے نیں۔ سب توں چنگا طریقہ نبیاں دا اے تے ودھیا موت شہیداں والی موت اے۔ ہدایت توں پچھے گمراہی بڑی گمراہی اے۔ سب توں چنگے عمل فائدہ دین والے نیں۔ بہترین ہدایت اوہ اے جیہدی اتباع ہو سکے تے بھیڑا انسان دل دا اَنھا اے۔ دین والا ہتھ لین والے ہتھ توں چنگا اے۔

تھوڑا مال کافی اے چنگے مال نالوں - جیہڑا غفلت وچ سُٹ دیوے بہتر بن عذر توبہ اے - جیہڑی موت ویلے کیتی جاوے - بُری شرمندگی قیامت دے دِن دی اے - لوک جھجھ پڑھن تے آؤندے نیں پر دھیان پچھانہہ ای رہندا اے - کئی بندے اللہ نوں کدی کدی یاد کردے نیں - وڈا گناہ جھوٹھ اے تے اصل امیری دل دی امیری اے سب توں چنگا سفر خرچ تقوے اے تے وڈی عقلمندی رب دا خوف اے - دِل نوں منان لئی یقین تے نیک عمل دا اخیر چنگا اے شک شبہ کفر دی اِک شاخ اے - مُردیاں اُتے رونا پٹنا جاہلیت اے - چوری عذاب دا اِک سبب اے - بدمست وی دوزخ وچ ڈھیہن گے - فضول شعر گوئی شیطانی کم اے - شراب گناہاں دی ماں تے یتیم دا مال بدترین رزق اے - نیک بخت اوہ اے جیہڑا دوجے نوں ویکھ کے مت پھڑے - اصل بدبخت ازلی بدبخت اے - بدترین خواب جھوٹھا خواب اے - آؤن والی گھڑی نیڑے اے تے مومن نوں گاہل کڈھنی فسق تے قتل کرنا کفر اے - کنڈ پچھے برُائی بیان کرن والا خدا دا نافرمان اے تے مومن بھائی دا گوشت کھانا اے - مومن دا مال وی ایسے طراں حرام اے - جس طراں اوہدا خون حرام اے - خدا توں جیہڑا بے نیاز ہوندا اے - خدا اوہنوں جھوٹھیاں کردا اے - جیہڑا کسے دے عیب چھپاندا اے - خدا وی اوہدے عیب چھپاندا اے - جیہڑا دوجیاں نوں معاف کر دیندا اے خدا وی اوہنوں معاف کر دیندا اے - غصہ پی جان والے تے نقصان اُتے صبر کرن والے نوں چنگا بدلہ لبھدا اے

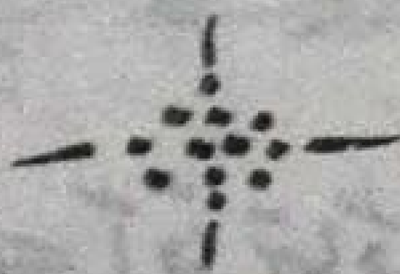
غیبت کرن والے نوں رسوائی تے صبر کرن والے نوں ترقی ملدی اے خدا دی نافرمانی کرن والے نوں خدا عذاب دیندا اے۔

ایس توں پچھے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے تن واری استغفار پڑھی۔ تبوک دے قیام وچ ذوالبجادین عبداللہ رضی اللہ عنہ تاپ چڑھن نال فوت ہوئے۔ ایہہ اوہ ای عبداللہ نیں۔ جیہڑے فتح مکہ توں پچھے اپنے چاچے نوں خدا حافظ کہہ کے تے سب کجھ اوہدے حوالے کر کے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کول پُج گئے سن تے اصحاب صُفّہ وچ رل گئے سن۔ آپ رضی اللہ عنہ دے دفن دا واقعہ حضرت بلال رضی اللہ عنہ بن حارث مزنی انج دسدے نیں۔

رات دا وقت سی۔ بلال رضی اللہ عنہ دے ہتھ وچ دیوا سی۔ حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ تے حضرت عمر رضی اللہ عنہ لاش نوں قبر وچ رکھ رہے سن۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم خود قبر وچ اُترے تے دوجیاں نوں فرما رہے سن۔ اپنے بھائی دا ادب کرو۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے قبر اُتے خود اِٹاں رکھیاں تے دعا فرمائی۔

"اے اللہ! اج تک مَیں ایہدے اُتے خوش رہیا ہاں۔ توں وی ایہدے اُتے راضی ہو جا۔"

ابن مسعود رضی اللہ عنہ فرماندے سن۔ "کاش! مَیں ایس قبر وچ ہُندا۔"

کعب بن مالک رضی اللہ عنہ دا امتحان

حضور صلی اللہ علیہ وسلم تبوک توں واپس آئے تے منافقاں عُذر پیش کرنے شروع کر دِتے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے تِن یاراں نوں چھڈ کے باقی ساریاں نوں معاف کر دتا۔ ایہہ تنے سچے وی سن تے سستی دی بِنا اُتے نال نئیں سن جا سکے۔ ایہہ تِن اصحابی کعب بن مالک رضی اللہ عنہ، ہلال بن امیہ رضی اللہ عنہ تے مرارہ بن ربیع رضی اللہ عنہ سن۔ کعب بن مالک انصاری رضی اللہ عنہ سابقین وِچوں سن۔ تے دو اُوٹھ وی ایس کم لئی خرید لئے سن۔ پر ایس خیال نال جے چھیتی ای رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نوں جا مِلن گے نال نہ ٹُرے تے فیر سستی دی بِنا اُتے بالکل ای رہ گئے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم جدوں واپس مدینے آئے تے آپ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے حضور جا کے ساری حقیقت دس دِتی۔ فیر اوہنوں تسلّی ہوئی جے دو ہور اصحابی وی اوہناں دے نال دے نیں۔

فیر ایہناں یاراں نال بائیکاٹ ہو یا۔ ایتھوں تیکر بائیکاٹ سی جے اپنے وی بیگانے بن گئے۔ نِکے بھائی ابو قتادہ رضی اللہ عنہ ہوریں وی گل تیک کرنا چھڈ گئے۔ ایہناں دِناں وِچ اِک عیسائی غسان دے بادشاہ دا خط لے کے حضرت کعب بن مالک رضی اللہ عنہ نوں ملیا جیہدے وِچ لکھیا ہو یا سی۔

"پتہ لگا اے جے تہاڈے آقا تہاڈے نال اَجکل رنج نیں۔ تے تہاڈا بائیکاٹ وی ہو گیا اے۔ لوک وی سنگ چھڈ گئے نیں۔

ہیں تہاڈی شان تے رتبہ جان داہاں۔ خط ملدیاں ای میرے کول ٹر آؤ تے ویکھو میں تہاڈی کیڈی عزت کرداہاں۔ حضرت کعب رضی اللہ عنہ خط پڑھدیاں سار اِی پاڑ چھڈیا تے قاصد نوں صاف صاف دس دتا جے میینوں کسے غیر دی پناہ دی لوڑ نئیں۔ جدوں آپ رضی اللہ عنہ گھر اپڑے تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دا خادم اوہناں دے گھر بیٹھا سی۔

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہناں نوں ویکھیا تے غصے نال کہیا۔ کعب! توں پچھے کیوں رہ گیا سیں۔ کیہہ تیرے کول سامان نئیں سی۔؟ اوہناں عرض کیتی۔ یارسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم میرے نفس میینوں غافل کردتا سی۔ سامان تے موجود سی۔ سستی غالب ہوئی نالے شیطان روک لیا سی۔

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ اپنے گھر وچ بند ہو جاؤ۔ تے اللہ دے حکم دا انتظار کرو۔ لوکاں آکھیا۔ توں وی کوئی بہانہ بنا لیندوں۔ اوہناں عرض کیتی۔ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دا حکم اے بے بیوی توں وی وکھ رہوؤ۔ ہیں ایہہ سُندیاں سار اِی زنانی نوں پیکے گھل دتا۔ ایس طراں پنجاہ دِن خستہ حالی تے زاری وچ لنگھ گئے۔ اِک راتیں اوہ چھت اُتے سُتے ہوئے سن تے حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ نے سلح دی پہاڑی اُتے چڑھ کے آواز دِتی۔

"کعب ہوراں نوں مبارک ہووے جے اوہناں دی توبہ قبول ہو گئی اے۔"

ایہہ سُن دیاں سار اِی اوہناں دے یار، رشتے دار تے بیلی سب اوہناں دے گھر وَل دَوڑ پئے تے مبارکاں دین لگ پئے۔

اوہناں سن دیاں سارا ای سر سجدے وچ رکھ دِتا تے شکرانے دا سجدہ کیتا۔
فیر نسدے ہوئے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم کول آئے۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم
نے اوہناں نوں مبارک دِتی۔ کعب ہوراں اپنا سارا مال رب دے راہ
وچ صدقہ کرن دی پیش کش کیتی۔ پر نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے ٹھاک دِتا
فیر اوہناں اَدھا مال پیش کیتا۔ فیر حضور صلی اللہ علیہ وسلم نہ منے۔ تیجا حصہ
پیش کیتا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے ناپسند فرمایا تے ایہہ مال وی چوکھا
دسیا۔ توبہ رب قبول کیتی سی تے تِناں یاراں دی توبہ قبول ہوئی سی۔ تبوک
دی ایہہ لڑائی آخیری غزوہ سی۔

سفر کردیاں راہ وچ قوم ثمود دی بستی آئی تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم
نے فرمایا۔ نہ ایتھوں پانی پیو۔ نہ ای ایتھے ٹھہرو۔ ایتھوں روندیاں روندیاں
لنگھو۔ راہ وچ حجر دے مقام اُتے آپ دی ڈاچی گم ہو گئی تے منافق زید بن
لیث کہن لگا۔ جے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آسمان دیاں خبراں دے دیندے
نیں پر اپنی ڈاچی دا کجھ پتہ نہیں۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں اللہ نے وحی دے
ذریعے ایس خیال توں خبردار کر دِتا۔ تے زید بڑا شرمندہ ہویا۔ پر بعد وچ اوہنے
توبہ کر لئی۔

تبوک دے مقام اُتے یوحنا بن روبہ آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وچ حاضر
ہویا تے سو دینار سالانہ جزیہ اُتے صلح کر لئی نالے چٹا خچر وی آپ صلی اللہ علیہ وسلم
نوں پیش کیتا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اوہنوں اِک چادر عطا فرمائی۔ اوتھوں دیاں
یہودیاں دی جزیہ اُتے صلح کر لئی۔ اکیدر بن عبدالمالک کندی نصرانی دومۃ الجندل
دے والی نوں حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ نے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی پیش گوئی دے
مطابق رات ویلے نیل گاں دا شکار کردیاں پھڑ لیاندا سی۔ جیہڑی اوہدے محل دے دروازے
اتے بیٹھک مار رہی سی۔ اوس وی جزیہ اُتے صلح کر لئی۔

واقعہ ایلا تے خیار

ایلا دے معنی نیں قسم کھانا تے خیار دا مطلب اے ۔ اختیار دینا۔

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دیاں بیویاں اِک دُوجی اُتے رشک کردیاں سن۔ اِک واری آپ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت زینب رضی اللہ عنہا کول چوکھا چر بیٹھے سن ۔ اوہناں آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں شہد پیش کیتا سی تے شہد آپ صلی اللہ علیہ وسلم بڑے شوق نال کھاندے سن ۔ دُوجیاں بیویاں رَل کے صلاح کیتی جے اسی رَل کے آکھاں گئیاں جے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے منہ وچوں مضافیر دی بوپئی آؤندی اے ۔ تے فیر آپ صلی اللہ علیہ وسلم شہد کھانا چھڈ دین گے ۔ نہ ای کسے بیوی کول چوکھا ٹھہرن گے ۔

حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا نے تے حضرت حفصہ رضی اللہ عنہا نے ایہہ متا پکایا تے جدوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوہناں کول تشریف لیائے تے ایہناں آکھیا جے اوہناں دے مُنہ وچوں مضافیر دی بوپئی آؤندی اے حضور صلی اللہ علیہ وسلم شہد نہ کھان دی قسم کھالئی ۔ پر قرآن دی ایہہ آیت نازل ہوگئی ۔

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ

"اے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم حلال شئے نوں حرام کیوں کردے او ۔ کیہہ تسی اپنیاں بیویاں دی مرضی لوڑدے او"؟

رشک دی اِک ہور وجہ ایہہ وی سی جے آپ صلی اللہ علیہ وسلم دیاں ساریاں بیویاں اُچیاں گھرانیاں دیاں سن ۔ مال غنیمت ویکھ ویکھ کے اوہناں دی آسودہ زندگی گزارن دی خواہش ظاہر کیتی تے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں دنیا دا مال

دیون لئی فرمائش کیتی۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم رب دے حکم دا انتظار کردے رہے منافقاں وی اپنی چال وکھائی۔

حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا تے حضرت حفصہ رضی اللہ عنہا نوں عیش دی حیاتی گزارن لئی پے پیریا۔ تاں جے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ تے حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ وی اپنیاں دھیاں دی بنا اُتے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نال رنج ہو جاون۔ پر اوہناں بھولیاں نوں ایہہ پتہ [illegible] سی جے اوہ آپ صلی اللہ علیہ وسلم اُتوں دِھیاں وی وار سکدے نیں۔ آپ صلی اللہ [illegible] م نے اپنیاں بیویاں دیاں فرمائشاں توں تنگ آ کے قسم کھالئی جے اِک مہینہ ایہناں نوں نئیں ملن گے اتفاق نال اوہناں ای دِناں وِچ آپ صلی اللہ علیہ وسلم گھوڑے اُتوں ڈِگ گئے تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی اِک پنّی وی زخمی ہو گئی سی تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم مکان دی اُتلی منزل اُتے گُھٹے لگ کے رہن لگ پئے۔

منافقاں بے پُر دی اُڈا دِتی جے (نعوذ باللہ) حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنیاں بیویاں نوں طلاق دے دِتی اے۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرماندے نیں جے میں تے اوس بن خولی رضی اللہ عنہ اِک دِن حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی خدمت وِچ اکٹھے کدھرے جا رہے سن۔ جے گلاں گلاں وِچوں پتہ لگا پئی مدینے دیاں بیبیاں نوں ویکھ ویکھ کے ساڈیاں زنانیاں وی اپنیاں خاونداں نوں اگوں جواب دیون لگ پئیاں نیں۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ نوں پتہ وی لگ گیا جے۔ حضرت حفصہ رضی اللہ عنہا دی نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں اگوں جواب سنا دیندیاں نیں تے نالے پوری پوری رات رُسیاں رہندیاں نیں۔ فیر حضرت ام سلمہ رضی اللہ عنہا نے وی ایس گل دی تصدیق کر دتی۔ اوہناں فرمایا۔ "عمر رضی اللہ عنہ! ہُن تسی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دیاں بیویاں

دے معاملیاں وچ وی دخل دین لگ پے او۔ فیر اِک دن ایہہ رَولا پے گیا جے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے بیویاں نوں طلاق دے دتی اے۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ نے بڑی مشکل نال حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں ملن دی اجازت لئی تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم کول جا کے آپؐ دی بے سروسامانی اُتے پریشانی ظاہر کیتی نالے طلاق بارے افواہ بابت وی پچھیا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ "ایہدے وچ کوئی حقیقت نہیں؟

ایلاءؐ والا مہینہ وی گزر گیا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اُتلی منزل توں ہیٹھاں لتھے تے عام بندیاں نوں ملاقات دا شرف بخشیا۔ اپنیاں بیویاں نوں آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ "جے دُنیا چاہندیاں او تے میں تہانوں دولت تے کپڑے دے کے رخصت کردیندا ہاں تے جے اللہ تے اللہ دے رسولؐ نوں چاہندیاں او۔ تے فیر اللہ دے بندیاں واسطے بہوں وڈا اجر اے۔"

سب توں پہلاں حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا نے اللہ تے اللہ دے رسولؐ تے آخرت نوں پسند کرن دا اعلان کیتا۔ فیر باقی بیویاں وی اوہناں دا ساتھ دِتا۔ کیوں جے عُمر وِچوں آپ رضی اللہ عنہا سب توں نِکیاں سَن۔ اللہ تعالیٰ جل جلالہ، نے ایہہ ساریاں گلاں قرآن مجید وچ کھول کھول کے دس دِتیاں۔

بیویاں دا دنیا منگنا۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دا اختیار دینا۔ بیویاں دا ایکا کر لیناں تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں وحی دے ذریعے علم ہو جانا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا قسم کھانا تے مُدت دا پورا ہونا۔ ایہہ سب کجھ سورت تحریم اٹھائیویں سپارے وچ موجود اے۔

(مدارج النبوۃ۔ جلد سوم، صفحہ ۱۰۹، ۱۱۱)

ضرار مسیت دا ڈھہنا

مدینے دیاں منافقاں مسلماناں نوں ونڈن تے ایہناں وچ پھُٹ پاؤن لئی اِک وکھری مسیت چا بنوائی۔ ایہہ مسیت قباء دے کول سی۔ ابوعامر مُرتد نے شام وچوں ایہناں مُنافقاں نوں ایہہ مسیت بناؤن لئی آکھیا سی۔ غزوہ تبوک توں پچھے جدوں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم مدینے واپس آئے تے منافقاں رَل کے کہیا۔ "یارسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم! اساں ایہہ مسیت بیماراں معذوراں تے کمزوراں لئی بنائی اے۔ ایہدے وچ نمازوی پڑھاؤ تے دعاوی فرماؤ۔" حضور صلی اللہ علیہ وسلم اجے مدینے توں باہر ای سن تے ایہہ آئیتاں نازل ہویاں۔ "جے تسی مسیت ضرار دل بالکل نئیں جانا۔ سگوں مسیت تقویٰ یعنی مسیت قباء ول ای جانا اے۔ ایہہ منافقاں دی چال اے۔ تُساں ایس مسیت وچ کدی وی نئیں جانا۔"

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے مالک بن خشم رضی اللہ عنہ تے معن بن عدی عجلانی رضی اللہ عنہ نوں حُکم دِتا جے ایس مسیت نوں ڈھاہ دیو۔ ایہدا سامان وی ساڑ دیو۔ یاراں نے آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے حکم مطابق ای کم کیتا تے مسیت ضرار ساڑ کے ایہدا ناں نشان وی مٹا دِتا گیا۔ ایہدے وچ راز ایہہ سی جے منافقاں نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نوں ایس مسیت وچ بُلا کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں اِک پتھر اُتوں رِیڑھ کے مکاؤن دا منتا پکا ایہا سی۔ رب نیں آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں پہلاں اِی دس چھڈیا تے آپ مسیت وچ جاؤن توں انکار کر دِتا سی تے مسیت نوں ساڑ کے ایہنوں بے نشان کرن دا حکم دے دِتا سی۔

(مدارج النبوۃ، جلد سوم، صفحہ نمبر ۳۴۵، ۳۴۴)

حج دا فرض ہونا

نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے ۶ھ وچ اِک خواب ڈِٹھا جے اوہ یاراں نال رَل کے خانے کعبے دا طواف کر رہے نیں۔ ایہہ خواب آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے یاراں نوں دسیا۔ نالے حج لئی تیاری دا حکم وی دِتا۔ جیہڑا نتیجہ نکلیا سی اوہ پہلاں صلح حدیبیہ دے بیان وچ گزر چکیا اے۔ ایسے صلح نوں ربّ نے فتح مبین آکھیا سی۔ ایہہ خوش خبری سورۃ فتح دے شروع وچ دِتی گئی اے۔ صلح حدیبیہ دے مطابق ۷ھ وچ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم اپنے یاراں نوں نال لے کے عمرہ ادا کرن مکے آئے بطن یاجج وچ اپنے ہتھیار دو سو بندیاں دی نگرانی وچ دے کے مکے وچ داخل ہوئے۔ عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ عنہ اگے اگے ایہہ شعر پڑھ رہے سن۔

خَلُّوا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ ۔۔۔ اَلْيَوْمَ نَضْرِبْكُمْ عَلٰى تَنْزِيلِهِ

ضَرْبًا يُزِيلُ الْهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ ۔۔۔ وَيُذْهِلُ الْخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِهِ

ہٹ جاؤ کافرو رستہ دے دیو ۔۔۔ ماردیاں گے جے کر روکیا جے

اجیہا وار کرساں سر کٹے جاون ۔۔۔ یار یاراں نوں بھلن تسی ویکھیا جے

مکے والے مسلماناں نوں کمزور سمجھدے سن۔ نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم یاراں نوں حکم دِتا جے پہلے تِن پھیرے طواف وچ آکڑ آکڑ کے ٹرو۔ اج تیک ایہہ سُنّت باقی اے۔ مکے والیاں مسلماناں نوں حج دی اجازت تے دے ای دِتی سی۔ پر اوہ مسلماناں دی ایس شان نوں ویکھ نہ سکے۔ وڈے وڈے سردار شہروں باہر نکل کے پہاڑی اُتے ٹر گئے۔ تیجے دِن ایہناں سرداراں تے حضرت علی رضی اللہ عنہ نوں کہیا۔ جے

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں عرض کر دیو۔ جے تن دن پورے ہو گئے نیں۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم اوسے وقت مکے توں ٹر پئے۔ ٹرن ویلے حضرت امیر حمزہ رضی اللہ عنہ دی نکی جیہی دھی امامہ رضی اللہ عنہا وی آپ صلی اللہ علیہ وسلم کول اپڑ گئی فیر ۹ھ وچ حج بارے ایہہ آیت نازل ہوئی۔ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا۔ یعنی جیہڑے بندے حج دی طاقت رکھدے نیں۔ اوہ اللہ دے گھر دا حج کرن پئی۔ اوہناں اُتے خانے کعبے دا حج کرنا فرض اے۔" ایسے سال آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ نوں حج کرن والیاں دا امیر بنا کے تن سو صحابہ رضوان اللہ اجمعین نال مکے گھلیا۔ کجھ چر پچھوں حضرت علی رضی اللہ عنہ سورت براۃ دیاں اوہ آئتاں لے کے مکے پجے۔ جیہناں وچ ایہہ گل واضح کیتا گیا سی جے ایس سال توں پچھے کوئی مشرک بیت اللہ وچ داخل نئیں ہو سکدا۔ کوئی بندہ ننگیاں خانے کعبے دا طواف نئیں کر سکے گا۔ کافراں نال کیتے ہوئے قول قرار اج توں چار مہینے پچھوں مُٹ جاون گے۔ شبلی نعمانی نے ایس حج نوں حج اکبر کہیا اے۔ تے قربانی ویہاں اوٹھاں دی دسی اے۔

حجتہ الوداع

سنہ ۱۰ھ وچ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے حج دا ارادہ کیتا۔ نالے ہر پاسے اعلان کروا دتا۔ جے حج اُتے جاون والے تیار ہو جاون۔ ایہہ خبر سُن دیاں سارا ای ہر پاسیوں مسلمان مدینے وچ جمع ہونے شروع ہو گئے۔ ذی قعدہ سنہ ۱۰ھ وچ آپ صلی اللہ علیہ وسلم مکے ول یاراں نوں نال لے کے ٹر پئے۔ ذوالحلیفہ اپڑ کے آپ صلی اللہ علیہ وسلم تے یاراں نے احرام بجھے۔ تکبیر لبیک

لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ لَبَّيْكَ اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ۔

"پڑھدیاں صحابہ رضوان اللہ اجمعین مکے ول ٹر پئے۔ اِک لکھ صحابہ اوس ویلے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نال سن چار ذوالحجہ نوں آپ صلی اللہ علیہ وسلم دن دے وقت مکے وچ داخل ہوئے"

سب توں پہلاں آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے خانے کعبے دا طواف کیتا۔ ایتھوں فارغ ہو کے آپ صفا مروا اُتے گئے۔ اوتھے کھلو کے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے کعبے ول منہ کر کے ایہہ تکبیر پڑھی۔

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَلَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ اَنْجَزَ وَعْدَهٗ وَنَصَرَ عَبْدَهٗ وَهَزَمَ الْاَحْزَابَ وَحْدَهٗ۔

"رب توں بناں کوئی عبادت دے لائق نئیں۔ اوہ بلا شریک اکلا اے اوسے دی بادشاہی اے۔ اوسے دی تعریف اے۔ اوہ ہر شے اُتے قادر اے۔ اوہدے بغیر کوئی عبادت دے لائق نئیں۔ اوہ اکلا اے۔ اوہنے اپنا وعدہ پورا کردتا اے۔ اپنے بندے دی مدد کیتی اے تے اکلیاں ساریاں ٹولیاں نوں شکست دِتی اے"

آپ صلی اللہ علیہ وسلم ۸ ذی الحجہ نوں منیٰ وچ گئے۔ پیشی توں فجر تورٹی پنج نمازاں اوتھے پڑھیاں۔ ۹ ذی الحجہ نوں عرفات وچ آ گئے تے دن ڈھلے پچھوں آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنی ڈاچی قصویٰ اُتے بہہ کے ایہہ خطبہ دتا۔ جیہڑا حجۃ الوداع دا خطبہ اکھواندا اے۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔

۱ : لوکو! ہو سکدا اے۔ اسی تسی فیر اکٹھے نہ ہو سکیے۔

۲ : تہاڈے مال، خون، تے عزت اِک دوجے اتے انج ای حرام نیں۔ جویں اَج دا دِن۔ ایہہ شہر تے ایہہ دن حرمت والے نیں۔ لوکو! ساریاں رب اگے حاضر ہونا ایں تے رب تہاڈے عملاں بابت پچھے گا۔ خبردار! اِک دوجے نوں قتل نہ کرنا۔

۳ : جاہلیت دی ہر گل اج ختم کر دتی گئی اے۔

۴ : میں جاہلیت دے ویلے دے سارے قتل دے جھگڑے ختم کرداہاں۔ سب توں پہلاں ابن ربیعہ دا خون معاف کیتا جاندا اے۔

۵ : جاہلیت دا سود معاف کیتا جاندا اے۔ پہلاں اپنے ٹبر دا سود وی معاف کرداہاں۔

۶ : اپنیاں بیویاں بارے اللہ توں ڈردے رہوو۔ خدا دے ناں نال تساں اوہناں نال نکاح کیتا۔ اوہناں دا وجود تہاڈے لئی حلال کیتا گیا۔ اوہناں اُتے فرض اے جے تہاڈے بستر اُتے کسے غیر نوں نہ آون دیہن۔ جے اوہ اِنج کرن تے اوہناں نوں بچاویں مار مارو۔ اوہناں نوں کھان لئی تے پہنن لئی چنگا دیو۔ ایہہ اوہناں دا حق اے۔

۷ : لوکو! میرے پچھے کوئی نبی نہئیں۔ نہ کوئی ہور اُمت ہووے گی۔ چنگی طراں سُن لوؤ۔ رب دی عبادت پنج وقتی نماز، سال وِچ اِک مہینے دے روزے، سال وِچ اِک واری مال دی زکوٰۃ تے عمر وِچ اِک واری خانے کعبے دا حج کرنا مسلماناں اُتے فرض اے۔ اپنے حاکماں دا حکم منو۔ ایہدی جزا رب دی جنت اے۔

۸۔ میری بابت قیامت نوں تہاڈے کولوں پچھیا جاوے گا۔ دسّو کیہہ جواب دیو گے؟ سب نے اِک آواز نال کہیا۔ " اسی شہادت دیندے ہاں بے تساں اسانوں رب دا حکم پچا دِتا اے۔ تساں نبوت دا حق ادا کر دِتا اے اسانوں کھرے تے کھوٹے دی پچھان کرا دِتی اے۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے شہادت دی انگلی اسمان وَل کیتی تے لوکاں وَل اشارہ کر کے فرمایا۔ " اے خُدا گواہ رہنا۔ تیرے بندے کیہہ کہہ رہے نیں"۔ ایہہ لفظ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے ترِن واری آکھے۔ فیر آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ لوکو! جیہڑے بندے تہاڈے وِچوں ایتھے موجود نیں۔ اوہ اوہناں نوں دس دیون۔ جیہڑے ایتھے موجود نہیں۔ سُنن والیاں توں نہ سُنن والے وَدھ کے سُنن والے تے حفاظت کرن والے ہو سکدے نیں۔ ایسے تھاں اُتے آیت۔ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا ط

" اَج دے دِن مَیں تہاڈے لئی تہاڈا دِین مکمل کر دِتا اے تے تہاڈے اُتے اپنی نعمت وی تمام کر دِتی اے تے تہاڈے لئی دِین اسلام پسند کیتا اے"۔ نازل ہوئی۔

دس ذوالحجہ نوں حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے سٹھ اُوٹھ قربانی دِتے حضرت علی کرم اللہ وجہہ نے ۳۷ اُوٹھاں دی قربانی دِتی۔ قربانی منیٰ دے میدان وِچ ہوئی۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم نے خانے کعبے دا فیر طواف کیتا یاراں وی حضور صلی اللہ علیہ وسلم دی پیروی کیتی۔

خطبہ خُم غدیر

مکے توں واپسی اُتے راہ وچ بریدہ اسلمی رضی اللہ عنہ نے حضرت علی رضی اللہ عنہ دے بارے حضور صلی اللہ علیہ وسلم اگے کجھ شکائیتاں کیتیاں۔ ایہہ بریدہ اسلمی رضی اللہ عنہ دی غلط فہمی دا نتیجہ سی۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے غدیر دے مقام اُتے اپڑ کے اِک واضح تے جامع خطبہ دِتا۔ ایہدے وچ اہلبیتؑ دی عزت تے شان بیان کیتی۔ حضرت علی کرم اللہ وجہہٗ دا ہتھ پھڑ کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔

مَنْ کُنْتُ مَوْلَاہُ فَعَلِیٌّ مَوْلَاہُ

جِہدا مَیں مولا ہاں۔ اوہدا علیؑ وی مولا اے۔

حضرت عمر رضی اللہ عنہ نے حضرت علی رضی اللہ عنہ نوں ایس وڈیائی اُتے مبارک دِتی۔

نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم دا دُنیا اُتوں کُوچ فرمانا

رمضان سنہ ۱۰ ھجری وچ حضور صلی اللہ علیہ وسلم تے وِیہہ دِناں دا اعتکاف کیتا۔ حالانکہ ایس توں پہلاں ہر سال دس دن اعتکاف بہندے سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے صرف حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا نوں ایہہ گل دُتی جے اوہناں دا دُنیا اُتے ایہہ آخری اعتکاف اے۔ خطبہ حجتہ الوداع وچ وی آپ ایہہ فرما چکے سن جے لوکو! شاید ایہہ ملاقات میری تے تہاڈی آخری مُلاقات ہووے۔

سنہ ۱۱ ھجری صفر وچ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے آخرت دی تیاری شروع

کر دتی ۔ اِک دن آپ صلی اللہ علیہ وسلم میدانِ اُحد وچ تشریف لے گئے تے گنج شہیداں اُتے نماز پڑھی ۔ واپس آ کے منبر اُتے بہہ کے ارشاد فرمایا۔ "میں تہاڈے توں پہلاں جان والا ہاں ۔ تے تہاڈی شہادت دی دین والا ہاں ۔ میں حوض کوثر ویکھ رہیا ہاں ۔ مینوں ڈر نئیں جے تسی میرے پچھوں مشرک ہو جاؤ گے ۔ مینوں خدشہ اے جے تسی اِک دوجے توں اگے نکلن دی دوڑ وچ لگ پؤ گے ۔ فیر اَدھی راتیں جنت البقیع وچ گئے تے قبراں والیاں واسطے دعا منگی ۔

۲۹ صفر ۱۱ھ سوموار والے دیہاڑے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں اِک جنازے توں واپس آؤندیاں اِی سر درد شروع ہو گیا۔ فیر نال تاپ وی چڑھ گیا۔ پنڈا اینا گرم سی جے ہتھ نئیں سی لاؤن ہندا ۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا جے نبیاں نوں سب توں زیادہ تکلیف ہندی اے ۔ کیوں جے اوہناں دا اُجر وی سب توں ودھ اُچا ہوندا اے ۔ بیماری وچ وی ۱۱ دن مسیت آ کے نماز پڑھاندے رہے ۔ آخری ہفتہ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا دے حجرے وچ گزاریا ۔ جدوں اوہناں "اَذْهِبِ الْبَأْسَ رَبَّ النَّاسِ وَاشْفِ اَنْتَ الشَّافِیْ لَا شِفَاءَ اِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً یُغَادِرُ ۔ "اے انساناں دے رب! ایس بیماری نوں لے جا تے ایہناں نوں شفا عطا کر ۔ کیوں جے توں اِی شفا دیون والا ایں ۔ اجیہی شفا عطا فرما جے کوئی تکلیف نہ رہ جائے ۔" آپ رضی اللہ عنہا نے ایہہ دعا پڑھ کے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے جسم مبارک اُتے ہتھ پھیرنا چاہیا تے اوہناں آپ رضی اللہ عنہا دا ہتھ پچھانہہ ہٹا دِتا تے فرمایا۔

"اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِیْ وَاَلْحِقْنِیْ بِالرَّفِیْقِ الْاَعْلٰی" ۔ اے اللہ توں

میہنوں بخش دے تے اعلیٰ دوست نال ملا دے "۔

بدھ دے دن آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے اِک ٹب وچ بہہ کے ستاں کھوہواں دا پانی ست مشکاں اپنے سر اُتے پوایا۔ کجھ آرام آیا تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم مسیت وَل گئے۔ اوتھے جا کے آپ صلے اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔ " تہاڈے توں پہلاں دو جیاں قوماں نبی دی قبر نوں سجدہ گاہ بنا لیندیاں سن۔ تسی اِنج ہرگز نہ کرنا۔ میری قبر نوں پوجنا ای شروع نہ کر دینا۔ اللہ تعالیٰ دا اوس قوم اُتے سخت عذاب ہوندا اے جیہڑی قوم نبی دی قبر نوں مسیت بنا لیندی اے۔"

فیر آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا۔

"میں تہانوں انصاریاں بارے وصیت کر دا ہاں۔ ایہہ لوک میرے لئی جسم دا لباس نیں۔ اوہناں اپنے فرض پورے کر دتے نیں اہن اوہناں دے حق باقی نیں۔ ایہناں وچوں جے کوئی چنگا کم کرے تے اوہدی قدر کرنا۔ جے کوئی غلطی کرے تے درگزر کرنا۔"

فیر فرمایا۔

" اِک بندے دے سامنے دنیا تے آخرت پیش کیتیاں گئیاں۔ اوہنے آخرت نوں ای پسند فرمایا"۔ ایس گل نوں حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ اِی سمجھے سن۔ اوہ عرض کر دے نیں۔ اساڈے ماں باپ تے اساڈیاں جاناں تے مال آپ صلی اللہ علیہ وسلم اُتے قربان نیں۔

جمعرات نوں آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے تن نصیحتاں فرمائیاں۔

۱ : یہودیاں نوں مُلک وچوں کڈھ دیو۔

۲ : وفد آون تے اوہناں دی خدمت تواضع کرو۔

۳: قرآن مجید نوں مضبوطی نال پھڑ لوؤ۔

سونے (عشاء) دی نماز وچ حضور صلی اللہ علیہ وسلم مسیت نہ جا سکے تے حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ نوں نماز پڑھاون لئی کہیا۔ حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ نے ستاراں نمازاں آپ دی زندگی وچ پڑھایاں وصال توں اِک دو دِن پہلاں آپ صلی اللہ علیہ وسلم ظہر (دیپیشی) دی نماز ویلے حضرت عباس رضی اللہ عنہ دے موڈھیاں دا سہارا لے کے مسیت وچ آئے۔ حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ نے پچھاں ہٹنا چاہیا۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے اشارے نال فرمایا جے پچھاں نہ ہٹو۔ تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ دے برابر بہہ گئے۔ حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی اتباع کر رہے سن۔ باقی لوک آپ رضی اللہ عنہ دی اتباع کر رہے سن۔ اتوار دے دیہاڑے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے سارے غلاماں نوں آزاد کر دِتا۔ جیہڑے گنتی وچ چالی سن۔ ست دینار گھر وچ موجود سن۔ اوہ وی آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے غریباں وچ وَنڈ دِتے۔ سوموار دے دن فجر دی نماز پڑھدیاں آپ صلی اللہ علیہ وسلم تے مسلماناں نوں ویکھیا تے بڑے خوش ہوئے۔ امامت حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ نے ای کرائی۔ دِن چڑھیا تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنی پیاری دِھی حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا نوں نیڑے بلایا تے اوہناں دے کَن وچ کجھ کہیا تے آپ رضی اللہ عنہا رو پئیاں۔ فیر کجھ ہور کَن وچ کہیا تے آپ رضی اللہ عنہا مسکرا پئیاں۔ حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا کولوں پچھیا گیا تے اوہناں فرمایا۔ پہلی واری

حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے دسیا جے اوہ دُنیا چھڈ کے جا رہے نیں۔
دُوجی واری آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا جے سبھ توں پہلاں اوہناں
کول تُسی پہنچاں گی۔ ایسے دِن حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے حضرت
فاطمہ رضی اللہ عنہا نوں سب عورتاں دی سردار ہوون دی خوشخبری
دتی۔ فیر حضرت حسن رضی اللہ عنہ تے حضرت حسین رضی اللہ عنہ
نوں بلایا تے اوہناں نال پیار کیتا۔ ایس توں پچھے بیویاں پاکاں نوں
وصیت کیتی۔

نزع دا وقت

ایدوں پچھے نزع دی حالت طاری ہو گئی۔ حضرت عائشہ صدیقہ
رضی اللہ عنہا نے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں جھولی وچ لے کے بٹھایا
ہویا سی۔ پیالے دا پیالہ کٹ دیہو۔
پانی دا بھریا ہویا پیالہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے سرہانے
پیا ہویا سی۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم اپنا ہتھ پانی وچ بھیوندے سن
تے چہرے اُتے پھیر لیندے سن۔ چہرہ مبارک کدی سرخ ہو
جاندا سی تے کدی پیلا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ایہہ فرما رہے سن
لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَاتٍ۔
ربّ توں بناں کوئی عبادت دے لائق نہیں۔ بیشک موت بڑی
کوڑی اے۔ ایسے وچ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ
دے صاحبزادے حضرت عبدالرحمٰن رضی اللہ عنہ آ جاندے نیں۔
اوہناں دے ہتھ وچ تازہ مسواک سی۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم
نے مسواک وَل ویکھیا تے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا سمجھ
گئیاں۔ اوہناں مسواک لے کے اپنیاں دنداں نال اوہنوں نرم

کیتا تے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں دِتی۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے
مسواک کیتی تے فیر ہتھ اُتانہہ کر کے ایہہ فرمایا۔
اَللّٰھُمَّ رَفِیْقُ الْاَعْلٰی۔ ہتھ لٹک گیا۔ اکھ دی پتلی
اُتانہہ چڑھ گئی۔ ۱۲ ربیع الاول نوں تقریباً چاشت ویلے آں حضور
صلی اللہ علیہ وسلم دی روح پاک اپنے خالق نال جا ملی۔ آپ
صلی اللہ علیہ وسلم دی عمر مبارک ۶۳ سال ۴ دن سی۔

اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ

اِنَّکَ مَیِّتٌ فَھُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ

بے شک رب لئی ہاں تے اوسے دی طرف جانا ایں
مردی گئے تے فیر اوتھے ہمیشہ رہنا ایں

[...]جردا ترجمہ: بے شک اسی اللہ جل شانہٗ لئی ہاں تے اوسے دی طرف
[...]ان والے۔ جیدوں ایتھوں ٹر جاناں ایں تے فیر ہمیشہ ہو جانا ایں۔

حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا نے فرمایا۔ پیارے ابا جی تے
[...]ں دا بلاوا من لیا اے تے جنت فردوس وچ ٹھکانا لیا اے
[...]بر ائیل نوں ہن کون خبر دے گا۔ اے اللہ! میری روح نوں
[...] پاک صلی اللہ علیہ وسلم کول پہنچا دے۔ سانوں ایس مصیبت دے
[...]اب توں بے نصیب نہ رکھ۔ قیامت دے دیہاڑے سانوں نبی
[...] صلی اللہ علیہ وسلم دی شفاعت نصیب کریں۔

حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا نے فرمایا۔ افسوس! اوہ نبی
[...]ہناں فقر نوں غنا اُتے تے مسکینی نوں امیری اُتے ترجیح دِتی۔
[...]ری ثابت قدمی نال نفس نال جنگ کیتی۔ رب دیاں فتح کیتیاں
[...]ریاں شیواں وَل دھیان نہ کیتا۔ احسان تے صدقے ہر فقیر

تے محتاج لئی کھول رکھے۔ دُشمن دا دِل وی نہ دُکھایا۔ اوہناں کولوں پتھر کھا کے وی دعا دِتی۔ جنہاں دے نورانی مُکھڑے نوں زخمی کیتا گیا۔ اوہ اج دُنیا توں چل وسّے نیں۔"

یاراں نے ایہہ خبر سُنی تے حیران پریشان ہو گئے۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ نوں یقین اِی نہ آیا۔ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے گھر آئے تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے چہرے مبارک اُتے نظر پئی۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم دے مُکھڑے پاک نوں آپ رضی اللہ عنہ نے چُم لیا تے فیر فرمایا۔ میرے ماں پیو تہاڈے اُتے قربان! خدا دی قسم! آپ صلی اللہ علیہ وسلم اُتے اللہ دو موتاں وارد نئیں کرن لگا۔ ایہہ اِک اِی موت تہاڈے لئی لِکھی گئی سی۔ فیر آپ رضی اللہ عنہ مسیت وچ آئے۔ اللہ تعالیٰ دی حمد تے ثناء پڑھی۔ درود شریف پڑھیا تے ایہہ خُطبہ ارشاد فرمایا۔

"جان لوؤ۔ جیہڑا محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی عبادت کردا سی اوہ تے فوت ہو گئے نیں۔ جیہڑا رب دی عبادت کردا اے۔ اوہ اللہ زندہ اے۔ اوہنوں موت ہے اِی نئیں۔ اللہ خود فرمایا اے۔ محمد صلی اللہ علیہ وسلم تے اِک رسول نیں۔ ایہناں توں پہلاں وی رسول ہوئے جے اوہ شہید کر دتے جاون یاں فوت ہو جاون تے تُسی دین توں پھر جاؤ گے۔ جیہڑا انج کرے گا۔ اللہ تعالےٰ دا کجھ وی نئیں وگاڑ سکدا اللہ تعالےٰ دا شکر ادا کرن والیاں نوں رب چنگا بدلہ دین والا اے۔"

حضرتِ علی کرم اللہ وجہہٗ نے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں غسل دِتا۔

تے فرمایا۔ میرے ماں پیو تہاڈے اُتوں قربان! آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی موت نال دو شئیواں دُنیا اُتوں ٹُر گئیاں نیں۔

۱: نبوت ۲: وحی

آپ صلی اللہ علیہ وسلم دی موت اِک بہوں وڈا صدمہ اے۔ دل ٹھنڈے پے گئے نیں۔ ایس صدمے وچ سارے شامل نیں جے آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے صبر دا حکم نہ دتا ہندا۔ نالے رون پٹن توں منع نہ کیتا ہندا تے اسی اتھروواں دے ہڑ وگا دیندے۔ فیر وی ایس درد دی دوا نہ ہوندی۔ ایہہ صدمہ فیر وی گھٹ نہ ہوندا۔ میرے ماں پیو تہاڈے اُتے قربان۔ رب اگے ساڈا ذکر کرناں تے اسانوں دِلوں نہ بھلاناں۔ آپ صلی اللہ علیہ وسلم نوں تن کپڑیاں دا کفن پوایا گیا۔ جتھے آپ فوت ہوئے سن۔ اوتھے ای قبر مبارک کڈھی گئی پہلاں جنازہ گھر والیاں نے پڑھیا۔ فیر انصار تے مہاجراں پڑھیا کوئی امام نئیں سی۔ حجرے وچ دس دس بندے آؤندے سن تے دعا منگ کے ٹُر جاندے سن۔ تِن دِن ایہہ ای سلسلہ رہیا۔ تیجے دِن رات نوں بُدھ دے دِن حضور صلی اللہ علیہ وسلم نوں دفن کیتا گیا۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم دے جنازے اُتے ایہہ دعا پڑھی جاندی سی

اِنَّ اللّٰہَ وَمَلٰٓئِکَتَہٗ یُصَلُّوْنَ عَلَی النَّبِیِّ ط یٰٓاَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَیْہِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِیْمًا ہ اللّٰھُمَّ رَبَّنَا لَبَّیْکَ وَسَعْدَیْکَ ط صَلٰوۃُ اللّٰہِ الْبَرِّ الرَّحِیْمِ ہ وَالْمَلٰٓئِکَۃِ الْمُقَرَّبِیْنَ وَالنَّبِیِّیْنَ وَالصِّدِّیْقِیْنَ وَمَا سَبَّحَ لَکَ مِنْ شَیْءٍ یَا رَبَّ الْعٰلَمِیْنَ ہ عَلٰی مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللّٰہِ خَاتَمِ النَّبِیِّیْنَ وَسَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ ہ وَاِمَامِ

المتقین ورسول رب العلمین ط الشاھد المبشر الداعی
بإذنك السراج المنیر و بارك وسلم ط

ترجمہ:

بے شک اللہ تے فرشتے نبی اُتے پڑھن صلوٰتاں
مسلمانو! تسی وی پڑھو صدق سلام صلوٰتاں
اے اللہ! توں میرا رب رحیم ایں تیرے سب فرشتے
نبیاں، ولیاں صدیقاں اُتے ہر کوئی پڑھے صلوٰتاں
عبداللہ دے چن محمدؐ اُتے لکھاں سلام
نبیاں ولیاں دے سرتاج اُتے ہوون لکھ صلوٰتاں
اوہ شاہد مبشر اے حکم تیرے دا بندہ
روشن چراغ بن چمکیا اوس تے لکھ صلوٰتاں

(مدارج النبوۃ جلد سوم صفحہ ۵۱۸، ۷۷ھ، سیرت رسول عربیؐ ۲۷۳، ۲۶۷
اسوہ حسنہ)

نہلڑے گلاں نبی دا اساں بینایا
دے قرآن دنیا تے اساں آپ وڈیایا
دین دنیا سیدرستے دسے آپے کفر مٹایا
جاء الحق وزھق الباطل آپے آکھ سنایا
کفر دی پورا تتھوں سی ملایا کفر نوں فرمایا
قیصر کسریٰ مٹ گئے سارے دین غالب آیا
یہود نصاریٰ مٹ گئے آپوں ہیند فریب بنایا
مثل ایہہ ای آپوں رب نے ہے جتلایا

کتنی واری مسلے بھلے تختوں سٹ وگایا

فیر جبت اسلام دی ہوئی طارق جدوں آیا
اتوں بُتے تے محمد کیوں کفر نسایا

ترک اندر عرباں اندر فیر شیطان وڑایا
امریکی تے روسی ویکھو رل کے کویں مٹاون

افغاناں توں دونویں ہارے زور بہتیرا لایا
اردن پاکستان نالے لبنان وچارے

ایران عراق دی ویکھو سارے کیہہ فتور مچایا
مسلے مردے پیسے پچھے ملک تے قوم ویچن

عارف بُرے بن راہ کدی نہ وچ حدیثے آیا

قرآن

اللہ دی کتاب قرآن مجید محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اُتے ۲۳ سال دے وچ نازل ہوئی۔ ایس کتاب نوں پڑھ کے، سمجھ کے تے ایہدے اُتے عمل کر کے عرب دی بدو تے جاہل قوم ساری دنیا دی سردار بن گئی جنہاں دی اپنی حکومت نئیں سی، اوہناں دنیاوں حکومت دے وَل دَسے۔ جیہڑے آپ جاہل سن۔ بھانویں اپنے آپ نوں عرب (فصیح تے بلیغ) اکھواندے سن تے دوجیاں نوں عجمی (گونگے) کہندے سن۔ اوہناں دوجیاں نوں بولنا، خطاب کرنا تے ادب دے موتی پروناسکھایا۔ جیہڑے زنانی نوں منڈی دے امال تے ہوس مٹان دا ذریعہ

سمجھدے سن۔ اوہناں ایہنوں ماں، بھین، دھی تے زنانی (بیوی) دا اُچا درجہ دِتا۔ جنہاں دا کم ڈیرہ وٹے وچ قتل غارت توں سوائے ہور کجھ وی نہیں سی۔ اوہناں جنگ دے اصول دسّے۔ تے فصلاں جانوراں، بچیاں، بڈھیاں تے بے بس بیبیاں اُتے ظلم نہ کرن دا گُر دسیا۔ جاہل قوم نے علم دی قدر دسی تے علم نوں رب نال ملن دا ذریعہ دسیا۔ کائنات وچ غور کرکے ایہنوں زیر کرنا حیاتی دا مقصد دسیا۔ انسان دی پیدائش، موت تے موت توں پچھے حیاتی بارے وی کھول کھول کے دسیا۔ لباس تقویٰ دسیا تے تقویٰ ای عزت دا معیار رکھیا۔ ایس قرآن وچ کیہہ کجھ نہیں۔ کتاب لاریب اے یعنی ایہدے وچ شک دی گنجائش ای نہیں۔ ہر شئے دا ذکر اے۔ صرف غور کرکے پڑھن تے سمجھن دی لوڑ اے۔ رب دی ذات دا ذکر اے۔ رب دیاں نعمتاں دا بیان اے۔ رب دیاں دناں دا وی دسیا گیا اے۔ پہلیاں اُمتاں دا حال دس کے رب اگے جھک جان دا کہیا گیا اے۔ قرآن شفاء اے ظاہری تے چھپیاں ہوئیاں بیماریاں دا علاج اے۔ عقل لوڑن والیاں نوں ایہہ پڑھیاں عقل ملدی اے۔ سائنس دے راز ایہنوں پڑھیاں کھلدے نیں۔ ایہنوں سمجھیاں انسانیت دے راز کھلدے نیں۔ دل روشن ہندے نیں۔ آخرت دا پتہ لگدا اے۔ دنیا دی حیاتی فانی نظر آجاندی اے۔ ابدی حیاتی دا فکر پے جاندا اے۔ عالم ارواح دا وی پتہ لگ جاندا اے۔ دُنیا اُتے آون توں پہلاں دی گل وی لبھ جاندی اے ایتھے رہ کے حیاتی گزارن دا طریقہ وی دسیا گیا اے۔ ایتھے آون دا مقصد رب دی عبادت وی معلوم ہو جاندا اے۔ نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم

غلطیاں یا چھوٹ "آفاقی رسول"

صفحہ نمبر	سطر نمبر	غلطی	صحیح لفظ	کیفیت
۴		خالی دائرہ	ابو لہب	
۹	۴	زنج	رنج	
"	۶	جاں باد	جاں باؤ	
۱۱	۹	خالی جگہ	اج ہر	
۱۱	۱۰	حفیط	حفیظ	
۲۲	بقیہ صفحہ نمبر	خالی جگہ	۱۴۱	
۲۵	۷	چن نے	چن تے	سورۃ یٰس ۳
"	آخری سطر ختم تے	نشان نئیں	بقیہ صفحہ ۶۹ تے	
۲۶	پہلی توں پہلاں	عنوان رہ گیا اے	پیشگوئیاں	
۳۰	۸	منطور	منظور	
۳۴	۱۱	ایہناں	زائد اے	
"	لکیروں تھلے	......	بقیہ صفحہ نمبر ۱۹۲	
۴۸	۲۰	کردے.....	کردے نیں	نیں رہ گیا سی
۵۷	۲۰	میت.... مکان	زائد لکھیا گیا	کٹ دیہو
۶۹	لکیروں تھلے	نشان نئیں	بقیہ صفحہ نمبر ۲۵	اشارہ لکھ لوؤ
۷۲	۵	مقبدار	تعداد	
۷۸	۱۹	نوفل	حکم بن کیسان	
۸۴	۹	طقیمہ	طعیمہ	
"	۱۵	۴ بنت	بنت عتبہ	
"	"	۳ فناس	خناس	
۸۵	۷	کیش الکتوبیہ	کیش الکتیبہ	

صفحہ نمبر	سطر نمبر	غلطی	صحیح لفظ	کیفیت
۸۶	۱۲	لَنِ یُ	لَدَیْ	
۸۷	۱۴	القارعُ	اَلْفَارِقُ	
۸۸	۴	عتیبہ	عتبہ	
۹۲	۳	قبتل	قتل	
۹۴	۱۰	پر رون	پررون تال	تال رہ گیا سی
۹۵	۱۴	عصنن	عصنل	
۹۶	آخری ۲۱	لیٹ عام	لمّی عاصم	
۹۸	۱	وصل جام دا	وصل دا جام	
۱۰۰	۱۵	رحم	رجم	
۱۴۰	۱۹	تسَتَّحِلُّ	تَسْتَحِلُّ	
۱۴۱	۱۱	کرن	کرز بن جابر	
۱۴۵	۲۰	عمر	عمرو	
۱۴۸	۹	ابی عامر	اَبِیْ عَامِرٍ	
۱۵۱	۵	دیہو	دیہوں	
۱۵۴	۱۷	فمداً	غدًا	
۱۵۷	۱۱	ماں	مال	
۱۹۱	۱۰	بلھن	بھلن	
۱۹۲	۲۱	نبی پاک صلی اللہ علیہ وسلم	بقیہ صفحہ نمبر ۱۴۳ تے	اشارہ رہ گیا سی

ایس کتاب دا لکھاری

ناں ———— محمد بہاءالحق عارف

ولدیت ———— فضل الٰہی

سکونت ———— حاصلانوالا ضلع گجرات

سلسلہ طریقت ———— عالیہ، نقشبندیہ، مجددیہ، جماعتیہ، طالبیہ

فیضانِ نظر ———— بابا جی فیروز دین رحمۃ اللہ علیہ فیروز آبادی گجرات
کیپٹن محمد امین کنجاہی خلیفۂ مجاز
اعلیٰ حضرت ڈاکٹر محمد اللہ دتہ صاحب طالب کنجاہی
خلیفۂ مجاز اعلیٰ حضرت امیرِ ملّت پیر سید الحافظ
جماعت علی شاہ رحمۃ اللہ علیہ علی پوری
ضلع نارووال

تعلیم ———— ایم-اے اسلامیات
ایم-اے پنجابی
ایم-اے انگریزی

روزگار ———— کالج وچ پنجابی دا پروفیسر

نفرجی کم ———— لکھنا، پڑھنا تے خطابت

لکھتاں ———— ۱ : جہاناں دی رحمت
۲ : حج، عمرہ تے زیارت
۳ : پنجابی شرعی تے (فقہی خطبے)

نظم ———— راہی واقف راہ دا (مجموعہ نظم) زیرِ طبع